

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Irina Vinčič

**Politika viznega režima Evropske unije in
odnos do Balkana**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Irina Vinčič

Mentor: docent dr. Andrej Kurnik

Politika viznega režima v Evropski uniji
in razmerje do Balkana

Magistrsko delo

Ljubljana, 2012

Politika viznega režima Evropske unije in odnos do Balkana

Migracijska politika Evropske unije in njenih članic določa pogoje pod katerimi migranti tako imenovanih tretjih držav vstopajo na ozemlje Evropske unije, kakšne službe imajo na razpolago, kako dolgo lahko ostanejo na njihovem ozemlju in pod katerimi pogoji. Migranti se obravnavajo predvsem kot poceni delovna sila in se jih pogosto izrablja za doseganje dobička. Ker so izključeni iz državljanstva nacionalnih držav in državljanstva Evropske unije, prihaja do hierarhizacije njihovih pravic in svoboščin. Migranti se namreč klasificirajo glede na njihov status - ilegalni migrant, prosilec za azil, delavec na vizi itn. Migranti s svojimi protesti, stavkami in z različnimi boji dokazujejo, da niso niti kriminalci niti poceni delovna sila, ki se ji po opravljenem delu mora preprosto izgnati. S svojimi dejanji razlagajo, da so politični subjekt, ki se bojuje zase kot tudi za pravico, da ostane znotraj Evropske unije.

Ključne besede: Evropska unija, migracije, vizni režim, migrantski delavci

Visa regime of the European Union and the attitude towards Balkans

Migration policy of the European Union and its member states dictates under what conditions members of the so called Third countries can enter European Union territories, what kind of jobs are available for them, how long they can stay on its territory and under what conditions. Migrants are treated primarily as cheap labor force, and they are often exploited for profit. Since they are excluded from the citizenship of national states and citizenship of European Union, their rights and freedoms are hierarchized. Migrants are classified according to their status - illegal immigrants, asylum seekers, workers with visa, and so on. However, with their protests, strikes and various other struggles they are proving that they are not criminals or cheap labor force which should be expelled after the work has been finished. With their actions they are demonstrating that they are a political entity that is fighting for themselves, and for the right to remain within the territory of the European Union.

Key words: European Union, migrations, visa regime, migrant workers

KAZALO

1 UVOD.....	8
1.1 Namen in cilj magistrskega dela.....	13
1.2 Opredelitev raziskovalnih metod.....	15
2 POLOŽAJ MIGRANTSKIH DELAVCEV V PROCESU HIERARHIZACIJE EVROPE.....	18
2.1 Diskriminacija migrantov in njihov boj za enakopravnost.....	23
3 VIZNI REŽIM KOT SISTEM RAZDELITVE EVROPE.....	30
3.1 Državljanstvo nacionalnih držav kot oblika diskriminacije.....	30
3.2 Razvoj državljanstva z bojem delavskega razreda.....	31
3.3 Definiranje državljanstva s pomočjo boja migrantskih delavcev.....	33
3.4 Konstrukcija državljanstva v procesu globalizacije.....	36
3.4.1 Neoliberalizem kot sredstvo za omejevanje migracij.....	37
3.5 Evropsko državljanstvo.....	39
3.6 Nastanek in spremembe meja znotraj evropskega območja.....	41
3.7 Vizni režim: pomen in posledice.....	47
3.7.1 Postopek pridobivanja vizumov.....	48
3.8 Nacionalno in nadnacionalno v evropski migracijski politiki.....	50
3.8.1 Prilagajanje evropski migracijski politiki: primer izbrisanih.....	53
4 DELOVNE MIGRACIJE NA OBMOČJU EVROPSKE UNIJE OD DRUGE SVETOVNE VOJNE DO DANES.....	59
5 RAZLIČNA DOJEMANJA MIGRANTOV: MIGRANTI KOT VSILJIVCI, KOT ŽRTVE IN KOT AVTONOMNI SUBJEKTI.....	64
5.1 Migranti kot vsiljivci.....	65
5.2 Migranti kot žrtve.....	69
5.3 Migranti kot avtonomni subjekti.....	71
6 EVROPSKA IN NEEVROPSKA STRAN MIGRACIJSKE POLITIKE REPUBLIKE SLOVENIJE.....	75
6.1 Zgodovina bosansko-hercegovskih migracij v Slovenijo.....	76
6.2 Današnja migracijska politika Slovenije.....	77

6.3 Odgovor delavcev na migracijsko politiko in ustvarjanje gibanja Nevidni delavci sveta (IWW).....	81
7 ZAKLJUČEK	92
LITERATURA IN VIRI.....	96

1 UVOD

Tema proučevanja magistrskega dela je vizni režim Evropske unije in dvojno razmerje, ki se vzpostavlja pri izvajanju te politike: na eni strani represija nad migranti in njihovo ločevanje od drugih, na drugi strani pa reagiranje migrantov na takšen diskriminatoren sistem, njihovo samoorganiziranje in mobilizacija. Osredotočila se bom predvsem na tako imenovane države Zahodnega Balkana,¹ ki niso del schengenskega območja.

Prvi del magistrskega dela je posvečen odnosu držav članic Evropske unije do držav Zahodnega Balkana. Namreč, državljani teh držav so v začetku devetdesetih let doživeli vojne konflikte, pri čemer se je prej skupna država razdelila na manjše, znotraj razcepljene države. Čeprav se takšni procesi razpada povezujejo predvsem z državami Zahodnega Balkana,² se slednje ne morejo ločiti od celotnega delovanja in načina funkcioniranja današnje Evropske unije. Deli Zahodnega Balkana se razkosavajo, drobijo in se na ta način pozicionirajo na globalni lestvici evropskih držav. To lahko vidimo zlasti v primeru migracij in na načinih, po katerih funkcionira današnji migracijski sistem Evropske unije in njenih članic. Zaradi načina delovanja današnjega migracijskega sistema se prebivalci Evrope delijo na tiste, ki lahko potujejo, bivajo in delajo znotraj Evropske unije, in druge, ki teh pravic nimajo. Vendar takšne meje niso popolnoma zaprte, temveč služijo predvsem usmerjanju delavcev migrantov na določene segmente trga dela. Po Düvellu (Düvell 2003, 205) današnja politična ekonomija temelji na politiki razlik med spoloma, rasami in narodi. Te razlike so potem vključene v sistem različnih pravic (in status migrantov) z različnimi plačami in različnimi nivoji reprodukcije. Vizni režim pomeni vzdrževanje in povečevanje teh razlik, in sicer z namenom, da bi se posamezniki ohranili na položaju, ki mu je namenjen v takšnem sistemu.

Današnje meje Evropske unije niso nujno povezane z eno zunanjo mejo, temveč se nahajajo globoko v njeni notranjosti in delijo prebivalce Evrope na tiste z evropskim državljanstvom in

¹ Evropske institucije in njene članice definirajo Zahodni Balkan kot Albanijo in nekdanjo Jugoslavijo, vendar brez Slovenije.

² Izraz »balkanizacija« dokazuje, da se Balkan povezuje z nestabilnostjo, razkosanjem in s stalnimi konflikti, izhaja pa iz poimenovanja Balkan in pomeni razpad multietničnih držav ter njihovo težnjo po diktaturi, etničnemu čiščenju in državljanski vojni (Britanica.com Balkanization).

tiste, ki so brez državljanstva, torej nimajo vseh pravic, ki izhajajo iz evropskega državljanstva. To pogosto pušča negativne posledice na migrante, saj na preseljene skupine posameznikov pritiska negotovost zaradi njihovega porekla, njihove kulture, vrste zaposlitve. Balibar (Balibar 2004, 41–42) meni, da je namen tega prepoved dostopa do javne sfere, pravice do izražanja in do možnosti za boj, zapiranja v gete, po potrebi pa tudi v »ilegalnost«, pri čemer je treba preprečiti individualizacijo in socializacijo tujcev ter pridobivanje individualnih svoboščin in kolektivnih svoboščin. Vendar se migraciji ni mogoče izogniti, ne glede na to, kako pogojevana in nadzorovana je. S tem se strinjata Papadopoulos in Tsianos (Papadopoulos in Tsianos 2008), ki vidita migracijo kot konstitutivni trenutek sedanje družbene preobrazbe, trenutek, ki je spodbujen predvsem s sodelovanjem, solidarnostjo, z uporabljanjem širokih mrež in virov, s širjenjem znanja in kolektivnega predvidevanja. Pri tem menita, da ima osnova vsake migracije podlago v željah migrantov po enakopravnosti, saj se trudijo, da bi postali kot vsi drugi, in zavračajo, da bi postali integrirani in asimilirani v logiko administrativnih meja.

V drugem delu magistrskega dela je predstavljen razvoj današnjega evropskega državljanstva, pravice in svoboščine, katere niso nikoli bile podarjene, ampak izborjene. Izborile so jih skupine prebivalcev, ki so bile najbolj izkoriščane in pod pritiskom. Prav zaradi tega sem v svoje magistrsko delo uvedla boj delavcev v 19. stoletju kot tudi bojevanje migrantov. Delavci že od samega začetka nacionalne države doživljajo izkoriščanje in segregacijo. Prav zaradi tega se je ta »nevarni razred« (Isin 2002, 203) homogeniziral in mobiliziral za boj. Drugo veliko gibanje, ki me je zanimalo, je gibanje »*Industrial Workers of the World*«, ki ga sestavljajo migranti in je bilo aktivno v začetku 20. stoletja. To revolucionarno industrijsko združenje je bilo množično, temeljilo pa je na samorganiziranosti in prepričanju, da mora splošno gibanje delavcev izkoreniniti izkoriščanje in da mora pomeniti veliko združevanje delavcev vseh industrij (Wobblies³ v Bock 1987, 84). Sodobna migrantska in delavska gibanja so v svojih zahtevah zelo podobna tistim, ki so bili aktualna v 19. in 20. stoletju. Dejstvo je, da je tudi danes aktualno vprašanje položaja priseljenih delavcev in prebivalstva na ozemlju Evropske unije, saj delavci in migranti zahtevajo več svobode ter izginotje institucionalnega rasizma in enakopravnost.⁴

³ Drugi naziv za »*Industrial Workers of the World*«.

⁴ Tudi zahteve gibanja Nevidni delavci sveta, ki so med drugim odprava različnih statusov, zaradi katerih je delavec odvisen od svojega delodajalca, pravica do izplačila vsega, kar so zaslužili, in pravica do zasebnosti (Nevidni delavci

Migranti so tukaj in ne nameravajo oditi, migracije pa se ne morejo preprečiti: »Migracij se ne da zaustaviti. [...] Pravzaprav vlade ne želijo zaustaviti migracij, temveč jih želijo usmeriti skozi mnogovrstne prostore, ki jih nameravajo usklajeno upravljati. A kljub temu so migranti mogočen in zato moteč dejavnik v harmoniji globalne vladljivosti. Nikakršno pretiravanje ni, če rečemo, da se svet pomika na valovih migracij« (Frassanito 2009b, 173).

Na ozemlju današnje Evrope so se začeli oblikovati integracijski procesi, katerih rezultat je bil izginotje meja med državami članicami evropske povezave. Vendar je nastala nova, schengenska meja, ki je s svojimi ukrepi drugačna od vseh dosedanjih, saj ni zgolj izrecno fizična, temveč deluje globoko znotraj evropskega ozemlja. »Gostota in temporalnost 'postkolonialnih mejnih karakteristik' – v obliki različnih institucij in pravnih kategorij, kakršne so Center za tujce, Azilni dom, begunski centri, samski delavski domovi za migrantske delavce, status izbrisanega, ilegalnega, zatečenega ali politično sumljivega pa sta odvisni od same mobilnosti posameznikov in posameznic ter njihovega statusa, ki se definira na podlagi njihove vključenosti v režim reprodukcije notranjega trga« (Beznec 2009, 14). Na ozemlju Evropske unije živijo in delajo številni prebivalci, ki so izključeni iz evropskega državljanstva, pri čemer prihaja do hierarhizacije pravic in svoboščin. Tako ima državljan držav članic Evropske unije največji obseg pravic, medtem ko druge klasificirajo glede na njihov status. Vendar migranti ne tolerirajo takšnega položaja, saj s svojimi protesti, stavkami in z različnimi boji dokazujejo, da niso niti kriminalci niti poceni delovna sila, ki se mora preprosto izgnati. S svojimi dejanji razlagajo, da so politični subjekt, ki se bojuje zase kot tudi za pravico, da ostanejo znotraj Evropske unije. To je neustavljiv proces, za katerega Boutang (Boutang v Tsianos in drugi 2009, 3) pravi, da ima znanje, spremlja svoja pravila in kolektivno organizira svoje prakse.

Tretji del magistrskega dela je analiza delovnih migracij na območju Evropske unije po drugi svetovni vojni do danes. Konec druge svetovne vojne so se pospešeno razvijale države Zahodne Evrope, pri čemer je prihajalo do pomanjkanja delovne sile, najpogosteje v tistih industrijskih panogah, za katere so potrebovali fizične delavce. Tedaj so najbolj razvite države prvič začele uvažati delovno silo, in sicer ob predpostavki, da se bodo delavci po končanem delu vrnili v

sveta 2008a) dokazujejo, da migrantski delavci želijo biti izenačeni z drugimi delavci/državljanji držav Evropske unije.

svoje matične države. Vendar je večini migrantov na različne načine uspelo ostati v državah, kjer so delali.⁵ Konec osemdesetih let so države članice Evropske unije ustvarile skupno azilno politiko,⁶ katere osnovna funkcija je bil bolj učinkovit nadzor nad evropsko mejo, prepoved nezakonitega priseljevanja in kontrolirani vstop prosilcev za azil. Vendar pa poleg zgoraj navedenega obstaja še ena skrita funkcija evropske migracijske politike, ki usmerja migrante na določene segmente trga dela. Po padcu Berlinskega zidu so ukrepi (kot so pravilo tretje države, uvajanje viz za države, iz katerih prihajajo begunci, razširitev policijske meje) privedli do tega, da je skoraj nemogoče zahtevati ali dobiti politični azil v Evropski uniji (Krause 2008, 331). Prav zaradi tega prihajajo migranti na ozemlje Evropske unije prek delovnih viz. Pri tem nimajo nobene svobode pri odločanju, kje se bodo zaposlili, saj gre za deficitarna delovna mesta, praviloma namenjena migrantom. Na ta način se ustvarja dobiček, najbolj razvite države pa bogatijo na račun usmerjanja, kanaliziranja in nadzorovanja migrantov. Zato Düvell (Düvell 2003, 205) meni, da so meje predpogoj kapitalizma in da se z njihovo uporabo ustvarja dodana vrednost.

V četrtem delu magistrskega dela je analizirano, kako se družba in oblast obnašata do migrantov, kateri so tisti stereotipi, povezani s migranti, kako vplivajo na njihovo vsakodnevno življenje in kako se migranti borijo proti takšnim predsodkom. Podrobneje bodo opisani trije najpogostejši diskurzi za migrante: migrant kot vsiljivec, migrant kot žrtev in migrant kot samostojni subjekt. Migranti so pogosto videti kot vsiljivci, kot populacija, ki »napada« ozemlje Evropske unije, ki je tam z namenom, da škoduje evropskim državljanom, pogosto pa se povezujejo s kriminalno dejavnostjo. Tukaj so, da jemljejo delo evropskim državljanom, da živijo od socialne pomoči ali da delajo na črno, pri čemer se izogibajo obveznosti plačevanja davka. Vendar pravi razlogi za povezovanje migrantov s kriminalno dejavnostjo ne izhajajo iz dejstva, da so migranti slabši ljudje od evropskih državljanov, temveč moramo razloge za kriminalizacijo delavcev poiskati v njihovem statusu. Evropska politika migracij in migracijska politika držav članic Evropske unije na eni strani podpirata uvoz delovne sile, na drugi pa prepovedujeta ilegalne vstopne na njihovo ozemlje. Torej formalno podpirajo zgolj legalne vstopne na ozemlje Evropske unije. Toda status

⁵ Zahodna Nemčija je po drugi svetovni vojni postala ena največjih uvoznic delovne sile v Evropi. Delavce so uvažali predvsem zaradi gospodarskega razvoja, tedanji politiki pa so načrtovali, da se delovna sila po enem letu zamenja z novo. Vendar takšna politika definitivno ni bila uspešna, saj je celo trideset odstotkov od tridesetih milijonov migrantov ostalo za vedno na ozemlju Zahodne Nemčije (Petersen 2006–2007, 98–99).

⁶ Razvoj evropske politike na področju azila je podrobneje razčlenjen v magistrskem delu.

legalnosti je zelo spremenljiv. Migrant lahko v vsakem trenutku izgubi svoj status in postane ilegalni migrant na ozemlju Evropske unije, pri čemer se izreče sankcija izгона. Stalni strah pred izgubo statusa prisiljuje migranta, da je poslušen, kar je učinkovit način nadzora nad migrantskimi delavci. Balibar (Balibar 2004, 82) meni, da evropska migracijska politika ne prepoveduje ilegalnosti, temveč nasprotno: ona jo proizvaja, vse pa z namenom diskriminacije in hierarhizacije. Njen cilj je doseči, da status migrantov podvržen negotovosti, in sicer celo prek praga legalnosti, vključno z naturalizacijo, saj je migrant vedno migrant, če ne za vedno, potem pa za dolgo časa, pri čemer vsekakor obstajajo neomejene možnosti za izkoriščanje.

Drugi vidik je diskurz žrtve, ki ga večinoma uporabljajo mediji in nevladne organizacije. Vendar, takšen odnos do priseljencev ni namenjen temu, da bi jim pomagali, temveč da bi oslabili politični boj priseljencev. V takšnem diskurzu se pojavljajo državljani držav članic Evropske unije kot dobrotniki, ki pomagajo nezaščitenim in nesrečnim ljudem. Toda takšen odnos nikoli ne postavlja pod vprašaj temelje sedanjega evropskega državljanstva. Podpira se torej sistem, v katerem se priseljencu lahko pomaga, ampak tudi, da priseljenec mora ostati v podrejenem položaju. Priseljencu je dovoljeno živeti, ampak nič več od tega. Golo življenje ostaja vključeno kot oblika izjeme, kot nekaj, kar je počasi vključeno skozi izključitev (Agamben v Oswell 2009, 137).

Kritizirala sem diskurz nevladnih in humanitarnih organizacij do priseljencev, saj menim, da se na takšen način zmanjšuje avtonomija priseljencev in njihova politična subjektiviteta. Zastopam tezo, da imajo migranti sami dovolj moči, da se borijo zase, da jim niso potrebne nikakršne humanitarne organizacije, ki bodo z njimi upravljale, temveč lahko samo s pomočjo samih priseljencev, tj. z bojevanjem priseljencev izboljšajo svoj lastni položaj. Bodisi s samoorganiziranjem ali z enostavnim medsebojnim stikom je populacija priseljencev postala močan del družbe, obstoj in delovanje katere je nemogoče prezreti. S svojim aktivizmom vplivajo na izboljšanje pogojev lastnega življenja, hkrati pa na več drugih področjih bistvenega pomena za delovanje države. Mezzadra (Mezzadra 2010) definira avtonomijo priseljencev kot migracijska gibanja, konflikte pa v smislu prioritete subjektivne prakse, želje, pričakovanja in obnašanja priseljencev. Vendar takšno stališče ne pomeni romantiziranja migracij, ker je vedno treba upoštevati dvoumnost teh subjektivnih praks in obnašanja. To pomeni, da migranti niso

nikakršni kriminalci, ki so prišli živeti na račun evropskih državljanov, niso žrtve, za katere morajo skrbeti evropski državljanji, temveč so populacija, ki živi na ozemlju Evropske unije in ki si šele mora izboriti svojo enakopravnost.

Na kakšen način se migranti samoorganizirajo in kakšne so metode ter orodja za njihov boj, sem proučevala na primeru gibanja priseljencev »Nevidni delavci sveta«, ki deluje na področju Republike Slovenije. Večinoma je sestavljeno iz populacije priseljencev in aktivistov. Ustanovljeno je kot odgovor populacije priseljencev na represijo migracijskega viznega režima Evropske unije in Republike Slovenije, s svojim bojevanjem pa želi izboljšati položaj migrantskih delavcev in pridobiti več pravic. Nevidni delavci sveta destabilizirajo poskus zapiranja državljanjskih pravic, oni so priča ustvarjanju drugačnega konstituiranja državljanstva, ki obstaja ne glede na pravno-formalne odločitve glede statusa. V želji, da se vključijo v takšno državljanstvo, ali s pritiskom na njegovo širitev ali pač poglobitev, izzivajo formalne institucije državljanstva (Bez nec 2009, 27).

1.1 Namen in cilj magistrskega dela

Cilj magistrskega dela je kritično obravnavati migracijske politike Evropske unije do držav Zahodnega Balkana. V magistrskem delu želim pokazati, da migracijske politike ne oblikuje zgolj ena stran, tj. Evropska unija in njene države članice, temveč je rezultat boja med tistimi, ki vladajo, in tistimi, ki se jim vlada. Migranti s svojimi dejanji stalno izzivajo migracijski režim, pri čemer si prizadevajo, da bi ga spremenili. Z bojevanjem proti viznemu režimu istočasno spreminjajo evropsko državljanstvo, zgrajeno na sistemu nacionalnega državljanstva. Migranti ga poskušajo razširiti in poglobiti ter s tem pridobiti enakopravnost z drugimi evropskimi državljani.

To medsebojno povezanost – razmerje viznega režima, evropskega državljanstva in boja priseljencev bom prikazala skozi analizo odnosov med Evropsko unijo in Zahodnim Balkanom, tj. z analizo hierarhiziranja današnjih držav in njihovih populacij na ozemlju Evrope in načina, kako migranti reagirajo na takšno hierarhizacijo.

Druga tema, o kateri bom razpravljala in je povezana z zgoraj omenjenim ciljem, je razvoj državljanstva. Menim, da je zelo pomembno predstaviti, na kakšen način se je razvilo današnje državljanstvo: pravice, ki danes izhajajo iz evropskega državljanstva, niso bile nikoli podarjene, vedno so bile proizvod boja zatiranih skupin. Boj populacije priseljencev na ozemlju Evropske unije ni nov pojav. Od začetka obstoja modernih nacionalnih držav so bile pravice delavcev in migrantov eno od središč razrednih in družbenih spopadov. Zgodovina obstoja nacionalnih držav je tudi zgodovina organiziranih gibanj za delavske, socijalne in državljanske pravice. Z razvojem globalizacije je prihajalo do vedno večjih migracij prebivalstva, toda koncept državljanstva, ki narekuje delovanje današnjega evropskega državljanstva, je ostal nespremenjen, zacementiran. Zato ker se ne loči od njegove nacionalne oblike. Ustvarjajo se različni statusi, s katerimi se nedržavljeni kategorizirajo in hierarhizirajo. To so v glavnem ilegalni imigranti, migrantski delavci in prosilci za azil. Vendar pa ni mogoče trditi, da je Evropska unija, kot nekateri menijo, »trdnjava Evropa«.⁷ Njene meje niso neprepustne niti niso temu namenjene. Osnovni cilj sedanje schengenske meje je vodenje in usmerjanje migrantskih delavcev na tiste trge dela, ki potrebujejo delovno silo, vse pa s ciljem doseganja dobička.

Evropska migracijska politika s stalno segregacijo in z zatiranjem priseljencev prispeva k temu, da se migranti samoorganizirajo, da se začnejo boriti za svoje pravice in zahtevajo, da se jih preneha obravnavati kot drugorazredne državljane, da se sprejme realnost, da so tu, na ozemlju Evropske unije, in da ne nameravajo oditi. Migranti zahtevajo, da postanejo polnopravni člani družbe in da se njihove pravice izenačijo s pravicami državljanov držav Evropske unije.

V skladu z zgoraj navedeno analizo je oblikovana hipoteza:

Pravico do svobode gibanja in pravico do prebivanja deklarativno podpirajo države današnjega razvitega kapitalističnega sveta, hkrati pa ju same kršijo, konkretno z viznim režimom. Sedanja schengenska meja ni zgolj fizične narave, temveč se kaže v neštetihi birokratskih, administrativnih ovirah in pogojih, ki so namenjeni nedržavljanom Evropske unije. Nevidne meje so globoko v notranjosti evropskega prostora, na podlagi slednjih pa se prebivalstvo

⁷ Izraz »trdnjava Evrope« pomeni ali prepoved vstopa migrantov na ozemlje Evropske unije ali nadzorni sistem patrolj, kampov in deportacij, ki otežujejo nezakonito imigracijo v Evropsko unijo (Indymedia UK 2006).

hierarhizira in kategorizira. Tako zgrajena meja je tesno povezana z današnjim evropskim državljanstvom, ki izključuje in hierarhizira prebivalce Evropske unije, ki niso državljani njenih članic. Evropska migracijska politika in politika njenih držav članic proizvajata vrsto statusov (nezakoniti priseljenc, prosilec za azil, delavec z vizo ipd.), zaradi česar se krši vrsta pravic migrantov od delavskih, socialnih in državljanskih pravic. Cilj takšne evropske migracijske politike ni popolna odstranitev priseljencev, temveč njihovo usmerjanje v tiste sektorje gospodarstva, ki temeljijo na poceni delovni sili in na podlagi katerih se ustvarja dobiček. Toda migranti takšne diskriminacije ne tolerirajo, saj s svojim ravnanjem (s svojo mobilnostjo, socialnim in celo političnim delovanjem) vsakodnevno izzivajo utemeljenost evropskega državljanstva v nacionalni pripadnosti. Migranti niso zgolj »objekti«, nad katerimi se izvaja migracijska politika Evropske unije.

Današnja populacija priseljencev je postala močan subjekt, ki s svojim bojem in samoorganizacijo močno vpliva na oblikovanje migracijske politike Evropske unije in njenih držav članic kakor tudi na oblikovanje stališč v zvezi z vprašanji priseljevanja na splošno.

1.2 Opredelitev raziskovalnih metod

Pri proučevanju navedenih vprašanj bom uporabila naslednje pristope in metode raziskovanja:

- **analizo in interpretacijo primarnih virov** (dokumentov, konvencij, sporazumov, pogodb) in s tem že uveljavljene metode tolmačenja in obrazložitve vira;
- **analizo in interpretacijo sekundarnih virov**, s katero bom s pomočjo knjig, člankov in spletnih vsebin pojasnila delovanje viznega režima Evropske unije (uporabljeno literaturo in vire sem poiskala v knjižnici Fakultete za družbene vede v Ljubljani, Mestni knjižnici Ljubljana in na spletu);
- **analizo zgodovinskega razvoja državljanstva z uporabo metod**, ki so opisane v nadaljevanju.

Prva metoda je geneologija državljanstva. Razvil ga je Isin (Isin 2002, 1–5), ki analizira vzpostavitev državljanstva z vidika konstitucije drugosti (angl. »*alterity*«). Takšno metodo sem najprej uporabljala za opis sprememb, ki so potekale pri konstituciji državljanstva od ustanovitve nacionalne države pa vse do danes. Isinova koncepcija oblikovanja državljanstva zajema teorijo, da so bile zatirane skupine prebivalstva vedno tiste, ki so ustvarjale in razvijale pravice, ki konstituirajo državljanstvo. Njegova teorija mi je bila v pomoč pri dokazovanju, da človekove pravice in svoboščine niso bile nikoli podarjene, temveč so proizvod boja vladajočih in vladanih. Določitev vzporednice med nekdanjimi gibanji delavcev in migrantov v 19. stoletju in v začetku 20. stoletja s sodobnimi gibanji v Evropski uniji vodi do zaključka, da razvoj in preoblikovanje evropskega državljanstva ni zaključen proces. Od nastanka kapitalizma oziroma nacionalne države do današnjega časa obstajajo kategorije prebivalcev, pravice katerih bi šele morale biti prepoznane.

Drugo metodo, ki jo bom uporabljala v analizi razvoja državljanstva, povzemam po Boutangu (Boutang 1998), ki proučuje razvoj državljanstva in subjektiviteto migrantskih delavcev z analiziranjem načinov politične konstitucionalizacije trga meznega dela, ki sloni na omejevanju mobilnosti migrantskih delavcev. Z analiziranjem migracijske politike Evropske unije in njenih držav članic mi je Boutangova metoda pomagala razumeti, kako države članice usmerjajo migrantske delavce v tiste industrijske panoge, ki potrebujejo delovno silo, in katere represivne in nadzorne sisteme uporabljajo.

Tretjo metodo izpeljujem iz Balibarjevega (Balibar 2004) razumevanja državljanstva kot sporne kategorije v luči krize forme nacije in nacionalnega državljanstva. Balibar namreč meni, da današnje državljanstvo, utemeljeno na nacionalni pripadnosti, ni več nosilec pravic in svoboščin prebivalcev Evropske unije, temveč se z njim ustvarjajo omejitve, ki vodijo k segregaciji tujih državljanov, prebivalcev Evropske unije. Torej bi morali najti novo rešitev, tj. državljanstvo, ki se ne sme sklicevati na nacionalnost, temveč bi vključevalo tudi druge prebivalce, ki nimajo državljanstva države, v kateri prebivajo.

Četrta metoda, ki jo bom uporabljala, temelji na podlagi Castlesove analize današnjih migracij prebivalcev in načinov, na katere migracije danes spreminjajo strukturo prebivalstva. Castles

namreč navaja, da ljudje danes potujejo več kot kdaj koli prej in da so migracije postale vsakodnevni pojav. Prav zato trdi, da se dogaja »globalizacija migracij« (Castles in Miler 1998, 1–18).

S pomočjo »*case study*« metode bom proučevala empirični primer in ga predstavila kot primer neenakopravnega odnosa Evropske unije do držav Zahodnega Balkana – natančneje razmerje Slovenije, njene oblasti in družbe na splošno do priseljencev iz Bosne in Hercegovine ter drugih držav Zahodnega Balkana. S pomočjo znanstvenih člankov, radijskih oddaj, spletnih informacij in izjav delavcev bom analizirala, kakšen je odnos slovenskih oblasti in družbe do migrantov in s kakšnimi problemi se migranti srečujejo. Na primeru delavcev iz držav Zahodnega Balkana bom analizirala, na kakšen način današnje evropsko državljanstvo, zgrajeno na podlagi nacionalne države, vpliva na migranta. Predvsem se bom osredotočila na analizo kršitev pravic migrantov na področju dela. Hkrati bom analizirala, na kakšen način reagira populacija migrantov na represivne ukrepe migracijske politike Republike Slovenije in kako poskušajo spremeniti sisteme zatiranja.

Aktivistična raziskava je zelo pomemben vir informacij za pisanje tega magistrskega dela. Informacije so pridobljene od delavcev, ki so organizirani v gibanje Nevidni delavci sveta (IWW). Analizirala bom njihova dejanja, citirala njihove izjave in opisovala njihove proteste ter druge aktivnosti, s katerimi se gibanje ukvarja. Poseben vir podatkov bo spletna stran gibanja Nevidni delavci sveta in radijska oddaja »Viza za budućnost«, iz katerih bom prevzemala različne vrste podatkov – od različnih intervjujev z delavci do anket in poročil.

2 POLOŽAJ MIGRANTSKIH DELAVCEV V PROCESU HIERARHIZACIJE EVROPE

V začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja je na ozemlju Zahodnega Balkana prišlo do razpada nekdanje Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ), njene razdelitve in ustvarjanja vrste nacionalnih držav in pokrajin. V vseh novih državah je prišlo do bolj ali manj intenzivnih vojnih konfliktov, najhuje pa je bilo v Bosni in Hercegovini.

Vojna v BIH je bila najbolj nasilen dogodek, ki se je zgodil v Evropi po drugi svetovni vojni (Hartmann). Imel je več momentov – od agresije Hrvaške ter Srbije na Bosno in Hercegovino (Banac 2009, 462) do državljanske vojne (Kalyvas in Sambanis 191–193; Kecmanović 2007, 29). Tukaj je prihajalo do nacionalnega in institucionalnega nasilja.⁸ Leta 1995 se je nasilje prenehalo s tako imenovanim Daytonskim sporazumom, ki je Bosno in Hercegovino razdelil na dva dela – Republiko Srbsko in Federacijo Bosne in Hercegovine (Daytonski mirovni sporazum, Priloga 4).

Danes so vse uradne politike tako imenovanega Zahodnega Balkana na strani vstopa in vključevanja v Evropsko unijo.⁹

Torej, celoten zahodni Balkan se je razdelil, razpadel in se je na ta način pozicioniral na lestvici svetovne hierarhije. Čeprav se na prvi pogled zdi, da so procesi zapiranja in ustvarjanja

⁸ Med vojno je bilo razseljenih več kot milijon ljudi znotraj Bosne in Hercegovine. Konec leta 2010 je še vedno obstajalo 113.400 razseljenih oseb, 7.000 jih še vedno živi v zbirnih centrih, ki ne izpolnjujejo standardov oziroma osnovnih človeških potreb (International displacement monitoring centre 2010).

⁹ Vsaka izmed držav tako imenovanega Zahodnega Balkana ima institucijo, ki je odgovorna za integracijo države v EU. Tako obstajajo: Ministrstvo za zunanje zadeve in evropske integracije na Hrvaškem (Ministrstvo za zunanje zadeve in evropske integracije), Direktorat za evropske integracije v Bosni in Hercegovini (Svet ministrov Bosne in Hercegovine, 2009), Direktorat za evropske integracije v Črni Gori (Ministrstvo za zunanje zadeve, Direktorat za evropske integracije), Urad za evropske integracije, ki opravlja naloge v zvezi z integracijo Srbije v EU (Vlada Republike Srbije, Urad za evropske integracije). Na Kosovu in Metohiji je to Odbor za evropske integracije (Skupščina Republike Kosovo, Odbor za evropske integracije). V Makedoniji se proces evropskih integracij izvaja preko Sektorja za evropske integracije pri sekretariatu v Vladi Republike Makedonije (Government of the Republic of Macedonia, The Secretariat for European affairs). Albanija ima v sestavi vlade med drugim tudi ministre za evropske integracije, osnovna funkcija katerih je usklajevanje integracije Republike Albanije v Evropsko unijo (Government of the Republic of Albania, The Secretariat for European affairs).

nacionalnih držav, regij in pokrajin zelo protiglobalizacijski, lahko z analizo te politike sklepamo, da so v veliki meri globalni, in sicer z namenom, da bi se ohranilo obstoječe stanje hierarhizacije.¹⁰

Na kakšen način pomaga današnja politika držav Zahodnega Balkana¹¹ v vzdrževanju hierarhizacije, ki obstaja v Evropi, je najbolj razvidno iz analize intervjujev predsednika Republike Srbske Milorada Dodika v oddaji »Pečat«, ki je bila predvajana na Televiziji Republike Srbske 10. marca leta 2011. Celotna oddaja je imela nacionalistični diskurz, saj se je gost zavzemal za ohranjanje in homogenizacijo Republike Srbske. Pri tem je kritiziral proteste bosansko-hercegovskih delavcev,¹² ki so potekali v Banjaluki, pri čemer se je vprašal, zakaj sploh delavci protestirajo na ozemlju Republike Srbske, če so zaposleni v Sloveniji (Dodik 2011, Pečat). Hkrati opozori na gospodarsko krizo, ki ogroža svet zadnjih nekaj čet, vendar po njegovem rešitev ni sprememba migracijske politike Evropske unije in države Slovenije ter drugih držav članic Evropske unije, temveč vzdrževanje obstoječega stanja, v katerem je dovoljeno, da bosansko-hercegovski delavci delajo več kot leto dni in za svoje opravljeno delo niso plačani, potem pa so celo izgnani iz države, ko jih delodajalec več ne potrebuje. Dodik ne

¹⁰ Napačna je predstava, da se prebivalci hierarhizirajo, razvrščajo in diskriminirajo samo na tako imenovanem Zahodnem Balkanu. Podobno se dogaja tudi prebivalcem Evropske unije, ki niso njeni državljani. Čeprav se domneva, da je Evropska unija utemeljena na tako imenovanih evropskih vrednotah – liberalni demokraciji, pravni državi in človekovih pravicah (Dimitrijević 2011), in sicer z analizo postopkov evropskih oblasti do beguncev in nezakonitih migrantov, lahko sklepamo, da te vrednote ne veljajo za migrante. Neutemeljeno in populistično se imenujejo kriminalci in so deportirani, vstop na ozemlje Evropske unije pa jim je prepovedan. Primer takšne politike je Danska, kjer so oblasti zaradi migrantov začasno suspendirale Schengen in so ponovno uvedle nadzor meja proti Nemčiji in Švedski, vse pa zaradi »reševanja problemov čezmejnega kriminala« (Press Online 2011, Danska opet uvodi granice), kakor so opravičili preprečevanje mobilnosti prebivalcev in uvedbo nacionalnih meja. Podobno je naredila tudi Francija, ki je uvedla nadzor potnih listov na francosko-italijanski meji zaradi strahu pred begunci (Nezavisne novine 2011, Italija i Francuska krše Šengenski sporazum). Torej, na ozemlju Evropske unije prihaja do hierarhizacije prebivalcev predvsem z vrsto statusov, ki se jim dodeljujejo (nezakoniti imigrant, delavec migrant, državljan, itn.). Podobno mnenje ima tudi Balibar (2004, 5), ki meni, da Evropska unija ni nič boljša od Zahodnega Balkana, saj je žarišče napetosti med različnimi verskimi, jezikovnimi, kulturnimi in političnimi identitetami, razpeta med več interpretacij zgodovine in med več načinov komuniciranja s preostalim svetom. Prav zaradi tega je za konflikte, ki so se zgodili v Jugoslaviji, značilno, da niso netipični, temveč so lokalna projekcija vrst srečanj in konfliktov, ki so značilni za vso Evropo.

¹¹ Da današnje politike Zahodnega Balkana podpirajo evropsko migracijsko politiko in hierarhizacijo prebivalcev v Evropi, dokazuje tudi zahtevek ministra za notranje zadeve Republike Srbije, naj Romi prenehajo iskati azil na ozemlju Evropske unije. Namreč, Dačić trdi, da se na ta način ogrožajo interesi Srbije (Naslovi.net 2011, Dačić: Ne isplati se tražiti azil u Njemačkoj).

¹² Dne 3. marca 2011 je pred slovenskim konzulatom v Banjaluki potekal protest delavcev iz Bosne in Hercegovine, ki so delali v Republiki Sloveniji in jo morali zapustiti, medtem ko njihove plače niso bile izplačane. Več o tem na: <http://www.njetwork.org/Banja-Luka-Express>.

vidi izhoda iz te situacije v njihovem boju, temveč v odpravljanju napetosti in ponovnem pričakovanju ter trpljenju. Po njegovih besedah Republika Srbska razume, da je ta kriza svetovnega gospodarstva sistemska in da gre za trenutek, v katerem je treba delovati na miren način. Samo tiste družbe, ki reagirajo mirno, ne glede na težave, ki jih imajo, lahko na samem začetku izstopijo iz krize s precej koristi. Zgolj pomirjanje, zategovanje pasu in razdelitev socialnega ter gospodarskega bremena nas lahko združijo v prizadevanjih, da bi jutri bilo vsem nam boljše (Dodik 2011, Pečat). Dodik s svojo nacionalistično retoriko želi dokazati, da Republika Srbska ni del Evrope, hkrati pa priznava, da je Republika Srbska del svetovnega gospodarstva in da gospodarska kriza vpliva na vse, tudi na državljane Republike Srbske. Vendar rešitve ne vidi v boju državljanov za boljši položaj, ampak v povečanem delu, stalnem, konstantnem trpljenju in pomirjanju s situacijo. Meni, da se stanje lahko izboljša samo z dostojnim in trdim delom in z zmanjševanjem napetosti, ki se nabirajo ob strani. Tako lahko iz analize Dodikovega govora sklepamo, da današnji globalni prostor obstaja in da niti ena regija, država in pokrajina ni iz njega izključena, ampak je hierarhično organizirana. Vendar pa je tudi razvidno, da procesi razpada, ki so se zgodili in se še vedno dogajajo, niso proti današnjemu sistemu delovanja sveta, temveč pomenijo način, zaradi katerega ostaja sistem nespremenjen in zacementiran.

Pri tem je javni diskurz v Bosni in Hercegovini razpet med dvema skrajnostma. Na eni strani se ustvarja nekritična evropska integracijska linija,¹³ na drugi pa linija, ki podpira zapiranje v različne bosansko-hercegovske lokalizme.¹⁴ Obstaja pa še tretja linija, ki predstavlja enkratno

¹³ Bosansko-hercegovski politiki v celoti podpirajo vključevanje Bosne in Hercegovine v Evropsko unijo, in sicer brez kritičnega odnosa do nje. To dokazuje izjava ministra za zunanje zadeve Svena Alkalaja, ki pravi da se BiH v celoti zavzema za članstvo v EU, kot za strateški cilj zunanje politike, vsi tisti, ki prinašajo politične odločitve v BiH, pa so izjavili, da so za doseganje tega cilja (Bicent 2010, Sarajevo: Budućnost Balkana u EU). Tukaj so tudi mediji, ki propagirajo vstop BiH v Evropsko unijo. Tukaj lahko preberemo, da evropske integracije nimajo alternativ in da se bo skozi proces integracije v EU s potrebnimi reformami ustvarila osnova za izboljšanje življenjskega standarda v BiH (Reci.ba 2011, Evropske integracije nemaju alternative).

¹⁴ V Bosni in Hercegovini so še vedno zelo izrazite napetosti med tremi konstitutivnimi narodi. Vlada nezaupanje, saj neprestano krivijo drug drugega. Tako bošnjaški politiki obtožujejo Hrvate in Srbe, da želijo uničiti Bosno in Hercegovino, medtem ko srbski in hrvaški politiki obtožujejo, da želijo prevzeti oblast v Bosni in Hercegovini, pri čemer diskriminirajo druga dva konstitutivna naroda. Kot primer takšne politike je predlog predsednika HDZ Dragana Čovića za uvajanje federalne enote z večinskim hrvaškim prebivalstvom (Razglasaj.ba, Čović: Građanska BiH neodrživa). Podobne trende ima tudi predsednik Republike Srbske Milorad Dodik, ki želi Republiko Srbsko odcepiti od Republike Bosne in Hercegovine (Depo.ba 2010, Dodik nakon izbora: »Republika Srpska zauvijek, a Bosna dok mora«). Po drugi strani pa vodja Stranke za BiH Haris Silajdžić obtožuje oblasti Republike Srbske za

alternativo splošno sprejetih načinov videnja odnosov med Bosno in Hercegovino ter Evropsko unijo. To so gibanja delavcev, v katerih se presegajo različni lokalizmi, istočasno pa se kritizira migracijska politika Evropske unije in njenih držav članic, osnovna funkcija, katere je »[...] spodbujanje procesa selektivne vključitve migrantov (tudi skozi ilegalizacijo) v funkciji potreb evropskega trga delovne sile « (Beznec 2009, 26).

Odnose med bosansko-hercegovskimi delavci do migracijske politike Evropske unije in njenih držav članic lahko analiziramo skozi koncept razvoja altermodernosti, ki sta jo razvila Hardt in Negri v knjigi z naslovom »Imperij«. Začetno raven doseganja altermodernosti predstavlja antimodernost, ki jo je mogoče videti v popolnem zapiranju in ne sprejemanju ničesar, kar ni lokalno, medtem ko lahko migracijsko politiko Evropske unije in njenih držav članic opredelimo z modernizmom, saj modernost mora delovati, da bi zavrnila te osvobodilne sile (Hardt in Negri 2009, 101). Nerazviti deli sveta so podložni vplivu modernosti in sami postanejo njen sestavni del. Številni državljani ostanejo na tej ravni, pri čemer se povsem podrejujejo institucijam Evropske unije. Vendar pa obstaja še tretja raven altermodernosti, v kateri prihaja do nenehnega upiranja in bojev ter vseh ostalih odporov osvobajanja. Avtorja menita, da altermodernost označuje konflikt s hierarhizacijo modernosti toliko kot antimodernost, vendar jasneje usmerja moči upora k avtonomnemu terenu. Altermodernost v našem pojmovanju izhaja iz tradicij antimodernosti, vendar se tudi razhaja od antimodernosti, ker ni omejena zgolj na opozicijo in odpor (Hardt in Negri 2009, 102–103). Torej, bosansko-hercegovski državljani gredo skozi več procesov, in sicer od tistega, da zavrnejo vse, česar ne prepoznajo kot del svojih lokalnih politik, do tega, da nekritično sprejemajo vse, kar je evropsko. Kljub temu pa se je peščica državljanov BIH razočarala v politiko Evropske unije, zaradi česar so postajali kritični tako do notranjih lokalizmov Bosne in Hercegovine kakor do migracijske politike Evropske unije.

nadaljevanje z realizacijo že zdavnaj začetega projekta etničnega čiščenja in uničevanja države BIH (Press Online 2011 Silajdžić: BiH na korak od raspada!).

Eno takšnih gibanj, ki kritizira migracijsko politiko Evropske unije in njenih članic, je gibanje Nevidni delavci sveta, ki je sestavljeno iz delavcev migrantov in delavcev iz Evropske unije, profesorjev, študentov in vseh tistih, ki stremijo k prenehanju delovanja današnjega sistema hierarhizacije prebivalcev, regij in držav v današnji Evropi. To je gibanje, ki opravlja »[...] proces informiranja, opolnomočenja, samoizobraževanja, raziskav in razbijanja izoliranosti migrantskih delavcev ter širijo spekter delovanja tudi na prekerne delavce, s katerimi si delijo začasnost zaposlitve in neenakopravnost v pravicah, izhajajočih iz dela« (Bezнец 2009, 26). Za njih predstavljajo migracije podlago za boj¹⁵ in način spremembe sistema: »Migracije so paradigmatične zato, ker pričajo o tem, da so postali beg, želja po spremembi življenja, mobilnost ključna surovina kapitalistične valorizacije oziroma produkcije kapitala. [...] Ta beg je kanaliziran in obuzden v lateralnih prostorih proizvodnje in v prekernih oblikah dela in življenja, obenem pa nenehno pljuska čez bregove kanalov izkoriščanja in kontrole, s čimer proizvaja naplavine drugačne družbe« (Kurnik 2009a, 59).

Kako poteka proces političnega ozaveščanja migrantov, se najbolje vidi na primeru izseljevanja povprečnega delavca iz Zahodne Evrope v eno izmed držav članic Evropske unije. Tako je Armin Salihović, sicer aktivist IWW in nekdanji delavec gradbenega podjetja Vegrad, o razlogih preselitve migrantov dejal: »Gospodarske razmere v Bosni so še vedno zelo slabe.« Poleg tega (Salihović v Hakimova 2009, 74) pravi, da si migranti želijo potovati, spoznavati ljudi, zamenjati okolje, preprosto videti svet. Iz intervjuja je očitno, da migrant, tako iz BIH kakor z Balkana nasploh, ko se odpravi iz svoje države, ne pričakuje, da bo v Evropski uniji diskriminiran, ampak upa, da bo tam lahko dosegel normalno življenje: »Upajo, da jih čaka v Sloveniji boljša prihodnost. Žal pa je sistem zaposlovanja in dela tujcev v Sloveniji tak, da mladim iz Bosne veliko vzame in nič ne da v zameno. Meje sistematično zapirajo možnosti za boljše življenje množicam ljudi, kar ni pošteno« (Salihović v Hakimova 2009, 74). V želji, da spremenijo svoj položaj, se migranti organizirajo. Armin kot enega izmed razlogov, zakaj se je pridružil gibanju

¹⁵ V Sarajevu je 30. junija 2010 potekala javna tribuna z naslovom »Sloboda (ne)kretanja? Bh. radnici u Sloveniji«, na kateri so se udeležili izgnani delavci iz Republike Slovenije, migrantski delavci v Sloveniji, profesorji sarajevske Fakultete za politične vede in ljubljanske Fakultete za družbene vede (Nevidni delavci sveta 2010c, Javna tribuna »Sloboda (ne)kretanja?«). Poleg tega se je na tribuni razpravljalo o konkretnih težavah (neizplačane plače, izkoriščanje delavcev itn.), razen tega pa je imela tudi simboličen cilj – prehod čez schengensko mejo in povezava Slovenije z Bosno in Hercegovino oziroma Evropske unije z Balkanom.

migrantskih delavcev IWW, navaja prav to dejstvo. Kot primer ene izmed akcij, v kateri je sodeloval, navaja akcijo, ki je imela za cilj spremeniti življenjske razmere migrantskih delavcev. »Konec leta 2007 in na začetku leta 2008 smo organizirali nekaj delavskih skupščin. [...] Na skupščinah smo skupaj oblikovali prve zahteve IWW. [...] Zahtevali smo izboljšanje pogojev bivanja« (Salihović v Hakimova 2009, 68).

Torej, migrantski delavci iz Zahodne Evrope se želijo izseliti iz svoje države, ker verjamejo da jih na ozemlju Evropske unije čaka boljše življenje. Vendar pa se z začetkom življenja in dela v eni izmed držav članic Evropske unije začnejo srečevati z različnimi oblikami diskriminacije. Zato se politično organizirajo in borijo za uresničitev svojih pravic.

2.1 Diskriminacija migrantov in njihov boj za enakopravnost

Čeprav se zdi, da so pravice zagotovljene vsem prebivalcem v Evropski uniji, se na njenem ozemlju kljub temu ustvarja diskriminacija nad prebivalci, ki nimajo državljanstva držav članic Evropske unije. Balibar je analiziral zgodovinske oblike izključevanja na ozemlju Evropske unije in prišel do zaključka, da je danes najbolj zastopano izključevanje, ki temelji na antropološki dvojnosti. Izključevanje iz državljanstva (in to najprej iz »aktivnega«, za katerega je značilno polno spoštovanje političnih pravic) si ni mogoče razlagati drugače, kot da se nanaša na izključitev iz človeštva ali človekovih standardov – ne glede na to, ali se to dogaja na prvi pogled v neškodljivi obliki kakor z mladoletnimi otroki ali v očitnih oblikah ubijanja kot z nižjimi rasami (Balibar 2004, 59).

Migracijska politika Evropske unije ustvarja takšne omejitve, ki jih migrant enostavno ne more zdržati brez očitnega izhoda, saj se ljudje počutijo ujete, depresivne in so izgubljeni, kar ima za posledico frustracijo in negativno obnašanje (Phillimore in Goodson 2006, 1718). Čeprav so formalni cilji evropske migracijske politike boj proti nezakoniti migraciji, delu na črno in trgovini z ljudmi (Europa.eu 2011, A common immigration policy for Europe), je glavna funkcija evropske migracijske politike usmerjanje migranta na sekundarni trg dela, ker »[...] politiko ekonomskih migracij tvori paleta oblastnih možnosti, ki sicer ne preprečujejo vstopanja (določenih) nedržavljanov na državno ozemlje, temveč jim, ko so prepuščeni v državo, na

različne načine omejujejo vstopanje v nekatere sfere družbe, predvsem na trg dela « (Mozetič 2009b, 31).

Kot zgled za izvajanje sistemskega nasilja migracijske politike Evropske unije lahko služi primer prosilca za azil. Evropska azilna politika temelji na tako imenovani Dublinski konvenciji, v kateri je definirano, da lahko prosilec zaprosi za azil zgolj v eni državi (Hatton 2005, 108) in da ta država odloča o tem, kakšen bo nadaljnji potek njegovega življenja. Kot da to ni dovolj, da ima prosilec za azil samo eno priložnost, dokazati resničnost svoje trditve, pa imajo institucije Evropske unije še nekaj diskriminatornih zakonov, na podlagi katerih oblikujejo svojo politiko do migrantov. Gre za koncept tako imenovane varne tretje države, saj lahko oblasti zavrnejo obravnavanje azila, ker je begunec šel skozi varno državo, pri čemer so lahko prošnje za azil zaradi očitne neutemeljenosti avtomatično zavrnjene brez možnosti pritožbe. Tretje načelo »varna država porekla« pa predpostavlja, da je njihova država varna in zato azila ne potrebujejo (Hatton, 2005, 108).

Zaradi restriktivne zakonodaje je zelo težko pridobiti azil, migracijska politika Evropske unije pa ustvarja popolno socialno izključenost¹⁶ prosilca. Od 80. let do danes je migrantu z različnimi omejitvami preprečeno, da bi prišel do kakršne koli oblike socialnih prejemkov.¹⁷ V začetku devetdesetih let je večina držav Evropske unije prepovedala zaposlovanje prosilcem za azil,

¹⁶ Sonja Zlobko, Katja Uran in Jože Rupnik so preiskovali način delovanja zaposlenih v Sektorju za integracijo, ki deluje pod okriljem Ministrstva za notranje zadeve Republike Slovenije, ter ugotovili, da politika, ki se izvaja v Azilnem domu, ne more prispevati k vključevanju prosilca za azil v slovensko družbo. Različne izobraževalne in zabavne dejavnosti se sicer izvajajo, vendar pa spodbujajo še večjo socialno izključenost in segregacijo. Prosilec se postavlja v položaj žrtve, on je učenec, nad katerim se izvajajo različni socialni programi, ves čas pa je pod nadzorom. Mora sprejeti vse pogoje bivanja in dejavnosti znotraj Azilnega doma, sicer bo kritiziran, vsak njegov odpor pa se razlaga kot lenoba in predrznost (Zlobko in ostali 2009, 166).

¹⁷ Kar se tiče Republike Slovenije, Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o azilu določa, da prosilec za azil ima pravico do dela, samo v primeru, da je njegova identiteta nesporno ugotovljena. S svojim delom lahko začne po enem letu po oddaji prošnje za azil, če v tem časovnem obdobju ni bila sprejeta odločba pooblaščenega organa, zamude pa ni mogoče pripisati prosilcu za azil. Prosilec mora dobiti delovno dovoljenje za zaposlitev v skladu s predpisi, ki urejajo področje zaposlovanja in dela tujcev. Prosilcu za azil se lahko izda delovno dovoljenje za tri mesece, ki se v primeru končanega postopka za azil podaljša ali prekine (Ur. l. RS, št. 17/2006). Prosilec za azil mora počakati najmanj eno leto, da dobi delovno dovoljenje, in seveda zgolj v primeru, če njegov postopek traja dlje kot eno leto. Vendar, tudi če dobi priložnost za zaposlitev, je še vedno odvisen od delodajalca, dovoljeno pa mu je zaposlovanje zgolj na tako imenovanih deficitarnih delovnih mestih.

hkrati pa jim je bila preprečena pridobitev kakršne koli vrste socialnih prejemkov (Hatton 2005, 108).

Vendar pa niso vsi prosilci za azil ločeni in omejeni. Druga velika kategorija migrantov z omejenimi ali nepriznanimi pravicami so migrantski delavci. Pomembno je poudariti, da institucije Evropske unije ne urejajo delovnih migracij, temveč vsaka država posebej določa, koliko delovnih dovoljenj bo izdala in za katere poklice. Na ta način se delavci usmerjajo samo na določen segment trga dela: »Evropska unija [je] verjetno prva politična tvorba v zgodovini, ki je zgrajena na ideji prostega kroženja, ne samo kapitala, storitev in blaga, ampak tudi specifičnega blaga, ki je delovna sila. Režim prostega kroženja in svobode gibanja, ki ga gradijo nastajajoče politične oblike kapitalističnega izkoriščanja [...], stratificira trg dela z mehanizmi hierarhičnega vključevanja« (Kurnik 2009a, 59).

Kako deluje sistem urejevanja migracij delovne sile, lahko razberemo iz statističnih podatkov o povprečju veljavnih delovnih dovoljenj za tujce v obdobju od januarja do aprila 2011 na ozemlju Republike Slovenije. Vidimo, da je bilo največje število delovnih dovoljenj izdanih za zaposlovanje v gradbeništvu – število veljavnih delovnih dovoljenj je 27.189, medtem ko je število za zaposlovanje v drugih dejavnostih veliko nižje, na primer za izobraževanje, kjer je število veljavnih delovnih dovoljenj za tujce okoli 471 (glej Tabela 2.19.) Uvoz delavcev iz nerazvitih držav v Republiko Slovenijo ima za cilj rast in razvoj njenega gospodarstva, kar se najlažje doseže z neplačevanjem ali s slabim plačevanjem priseljencev. Wills meni, da napredna kapitalistična gospodarstva ne morejo živeti brez požiranja velikih virov poceni delovne sile, ki se nahaja in prihaja iz revnejših delov sveta. Po njegovem mnenju so imigrantski delavci pomembni za razcvet gospodarstva, ker zagotavljajo znanja in spretnosti in ustvarjajo nove posle (Wills in drugi 2009, 257).

Tabela 2.1: Povprečno število delovnih dovoljenj za tujce v obdobju od januarja do aprila 2011

Dejavnost	Veljavna delovna dovoljenja za zaposlitev tujcev (osebno delovno dovoljene, dovoljenje za zaposlitev, dovoljenje za delo, brezdolovno dovoljenje)
Kmetijstvo in lov, gozdarstvo, ribištvo	528
Rudarstvo	69
Predelovalne dejavnosti	8.613
Oskrba z električno energijo, s plinom in paro	27
Oskrba z vodo; ravnanje z odpadki in odpadki; saniranje okolja	396
Gradbeništvo	27.189
Trgovina; vzdrževanje in popravila motornih vozil	3.012
Promet in skladiščenje	4.400
Gostinstvo	3.064
Informacijske in komunikacijske dejavnosti	391
Finančne in zavarovalniške dejavnosti	206
Poslovanje z nepremičninami	297
Strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti	1.946
Druge raznovrstne poslovne dejavnosti	3.378
Dejavnost javne uprave in obrambe; dejavnost obvezne socialne varnosti	32
Izobraževanje	471
Zdravstvo in socialno varstvo	625
Kulturne, razvedrilne in rekreacijske dejavnosti	404
Druge dejavnosti	381
Dejavnost gospodinjstev z zaposlenim hišnim osebjem; proizvodnja za lastno rabo	8
Dejavnost eksteritorialnih organizacij in teles	7
Neznana dejavnost	18.810
SKUPAJ	74.253

Vir: Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (2011)

Vseeno pa Evropska unija ne diskriminira prišlekov z neposrednim nacionalizmom in rasizmom, temveč to počne na bolj subtilen način. Način delovanja Evropske unije lahko primerjamo z načinom delovanja novega svetovnega reda, ki ga Hardt in Negri imenujeta »Imperij«. Evropska unija je kot imperij združila pravne kategorije in univerzalne etnične vrednote, ki delujejo kot organska celota. Tako sam pravni sistem predstavlja podlago za ustvarjanje evropskih resnic in pravil ravnanja, proizvaja edinstveno moč, ki ohranja družbeni mir in proizvaja etične resnice (Hardt in Negri 2000, 10). Avtorja menita, da evropski rasizem vsekakor obstaja, vendar ne

deluje neposredno, temveč s pomočjo različnih zakonov in konvencij, in sicer zaradi človekovih pravic in svoboščin. Po njunem mnenju je jasno, da se rasizem ni umaknil, v bistvu je napredoval v sodobnem svetu tako po širini kakor po intenzivnosti (Hardt in Negri 2000, 190–191).

Iz odnosov evropskih institucij in držav članic Evropske unije do prosilcev za azil iz nekaterih držav Zahodnega Balkana je razvidno, na kakšen način funkcionirajo evropske resnice in vrednosti. V bistvu so bili prebivalci držav, ki so dobile brezvizni režim, to so Srbija, Črna Gora, Makedonija,¹⁸ Albanija ter Bosna in Hercegovina,¹⁹ večkrat opozorjeni, naj ne vlagajo prošenj za azil, kadar pa se je to zgodilo, jim je bilo zagroženo z začasno suspenzijo brezviznega režima²⁰. Medtem ko je državljanom članic Evropske unije omogočeno potovanje iz ene države v drugo, so prosilci za azil iz Zahodnega Balkana izgnani, in sicer z obrazložitvijo, da azila ne morejo dobiti ne zaradi socialnih ali gospodarskih, temveč izključno političnih razlogov (Bringeus v Vesti-online 2010, Srbi prevareni za azil u Švedskoj). Razen tega, da se na ta način izganja ljudi iz Evropske unije, so njihove migracije označene kot zloraba prostega potovanja v EU brez vizumov (Cercone v Novice, 24ur.com 2010, Albanci množično prosijo za azil). Z izgonom prosilcev za azil se državljanom držav zahodnega Balkana očitno pojasnjuje, da imajo pravico do prostega gibanja in prebivanja, vendar ta svoboda ni popolna. Nimajo pravice živeti in delati na ozemlju Evropske unije, saj pridobitev brezviznega režima ne pomeni, da so njihove pravice izenačene s pravicami drugih državljanov držav članic. Lahko so samo gostje na ozemlju EU, vse ostalo pa se sankcionira in kaznuje: »Migrantom ni dovoljeno niti sanjati o boljši prihodnosti v državi prihoda, še manj pa jo udejanjiti. Kadar družine niso materialno razbite zaradi deportacij, so združitve družin močno ovirane, možnosti nastanitve vse bolj nemogoče, socialna varnost pa popolnoma nedostopna« (Mreža Frassanito 2009b, 173).

¹⁸ Srbija, Črna Gora in Makedonija so dobile brezvizumski režim leta 2009.

¹⁹ Bosni in Hercegovini ter Albaniji so vize odpravljene leta 2010.

²⁰ Poročevalka Evropskega parlamenta za vizumski režim Zahodnega Balkana Tanja Fayon pravi, da obstaja možnost ponovne uvedbe vizumov. Po njenih besedah se vsi zavedamo, da Evropska komisija že več mesecev zaskrbljeno spremlja obstoj izredno velikega števila prosilcev za azil, še posebej iz Srbije. V primeru, da strokovnjaki EU potrdijo to skrb ali neizpolnjevanje obvez Srbije, potem bi se ta država lahko vrnila na črni schengenski seznam (Fayon v Depo portal 2011b, Rasprava o vizama 24. februara: Fayon: Moguće ponovno uvođenje viza u našem regionu?).

Migranti so predstavljeni kot sovražniki, katerim je na vsak način treba preprečiti prihod na ozemlje evropskih držav²¹, in če se to zgodi, se jim obvezno onemogoča normalno življenje. Balibar (Balibar 2002, 42–43) trdi, da v tako zgrajeni Evropi zagotovo obstaja evropski rasizem, ki vidi migrante kot kategorijo, katera je popolnoma izključena iz družbe. Po njegovem mnenju je posebno močna ideja, da prisotnost velikega števila tujcev ali imigrantov ogroža standard življenja, zaposlovanja ali javnega reda, hkrati pa tudi ideja, da nekatere kulturne razlike, ki so v resnici zelo majhne, ustvarjajo nepremostljive razlike, da bi živeli drug ob drugemu in v strahu pred »denaturacijo« naših tradicionalnih vrednot.

Prav zaradi institucionalne diskriminacije na ozemlju Evropske unije obstajajo ljudje, ki kljub temu, da živijo in delajo na njenem ozemlju, ne morejo biti enakopravni državljani članic Evropske unije. Castles in Davidson (Castles in Davidson 2000, 95–96) poudarjata, da obstajajo milijoni dolgoročnih državljanov, ki niso državljani ali kvazi državljani, ker nimajo statusa državljanov. V to skupino sodijo nezakoniti delavci, nedovoljeni prihodi družin, prosilci za azil, zavrnjeni prosilci za azil, ki še niso bili izgnani, nekdanji legalni državljani, ki so izgubili ta status, dolgoročno nezaposleni, ki bi lahko bili subjekt izгона v nekaterih državah, in ljudje, opredeljeni kot začasni delavci, ki so v bistvu trajno vključeni v delovno silo.

Današnji migracijski sistem Evropske unije je zelo omejen, vendar v nobenem primeru ni nepremostljiv. To dokazujejo tudi vsakodnevni vstopi (legalni in nelegalni) na ozemlje Evropske unije, ki rušijo vse omejevalne politike. Čeprav so bili uvrščeni v skupino skupaj s teroristi in z otroško pornografijo²² (Ćirić 2007), pa migranti s svojimi vsakodnevnimi akcijami kažejo, da niso nikakršni kriminalci, temveč bojevniki za svoje pravice in svoboščine.²³ Migracijo, kot jo

²¹ Slovenska javnost je interpretirala naznanilo slovenske oblasti, da bodo sprejeli zapornike iz Guantanama, kot izjemno nevarno potezo. Čeprav je znano, da so v Guantanamu mučili in zapirali zapornike, in sicer brez pravne podlage, so različni pravni strokovnjaki in politiki trdili, da bo zaradi dajanja azila guantanamskim zapornikom Slovenija postala tarča terorističnih organizacij (Rtvslovenija.si 2009, Guantanamo: Slovenija odločitve o sprejemu zapornikov še ni sprejela).

²² Ćirić kot primer latentnega rasizma in globalnega apartheida navaja Amsterdamski sporazum, v katerem se prvič begunci in prosilci za azil kriminalizirajo kot grožnja z izrazom »nezakoniti migranti« in se uvrščajo v skupino skupaj z otroško pornografijo in s terorizmom.

²³ Da evropski migracijski sistem ni nezlomljiv, so pokazali prosilci za azil iz Severne Afrike, ki jim je italijanska oblast podelila začasna delovna dovoljenja. Čeprav je s tem kršila evropsko migracijsko politiko in postopke, s katerimi se pridobi azil, je morala zaradi pritiska migrantov popustiti in legalizirati njihovo prebivanje na evropskem ozemlju. (Depo ba 2011, Evropski mediji: Francuska ne želi tuniske imigrante iz Italije).

mi razumemo, je treba gledati kot družbeno gibanje, potrebno pa je tudi upoštevati socialni protagonizem migracij. Moramo upoštevati tudi načine, na katere migracijska gibanja in boji nasprotujejo dominaciji in izkoriščanju, ter opazovati vedenje, želje in domišljijo posameznih ter skupnih projektov, ki se ustvarijo v gibanju migracije (The Frassanito network 2006, We didn't cross the border, the border crossed us).

3 VIZNI REŽIM KOT SISTEM RAZDELITVE EVROPE

3.1 Državljanstvo nacionalnih držav kot oblika diskriminacije

Državljanstvo predstavlja razmerje med posameznikom in državo, v katerem mora posameznik spoštovati zakone države, v zameno pa od države dobi določene pravice in privilegije. V najširšem pomenu se opredeljuje kot legalno razmerje med posameznikom in državno skupnostjo. To razmerje predstavlja različne oblike in je precej odvisno od definicije državne skupnosti (Sassen 2005, 81). Današnje državljanstvo lahko razumemo kot pripadanje posameznika določeni naciji, iz samega državljanstva pa izhajajo pravice, ki jih vsaki državljan mora imeti; to pa so državljske, politične, socialne in kulturne pravice.²⁴ To pomeni, da je državljanstvo nujno povezano z nacionalno državo in da ima samo pripadnik določene nacije pravico do njega. V takšnem hierarhično organiziranem sistemu imajo državljani nacionalnih držav večje pravice in svoboščine, medtem ko je drugim dodeljen manjši obseg pravic, ki izhajajo iz statusa, ki ga imajo (migrantski delavec, tuji študent, nezakoniti priseljenc itn.).

Nastanek in razvoj državljanstva na ozemlju današnje Evropske unije sta tesno povezana z letom 1789, in sicer s francosko meščansko revolucijo, ki je prinesla osnove za današnjo sodobno državo. Castles in Davidson (Castles in Davidson 2000, 36) pravita, da je ta revolucija vzpostavila načela pravne države in prinesla pravico do pravičnega sojenja kot tudi pravico do pravičnega obravnavanja osumljencev. Vendar so bile te pravice v začetku povezane z nacionalno državo, ker je sama oblika državljanstva nastajala skupaj z njo. »Vprašanje človekovih pravic se je že z nastankom pomešalo z nacionalno emancipacijo, s pravico narodov do samoodločanja, in obveljalo je, da lahko človekove pravice zavaruje le emancipirana suverenost nacionalne držav« (Pajnik 2009, 138).

²⁴ Državljske pravice pomenijo: pravico do svobode, religije in pravico izražanja, enakost pred zakonom, spoštovanje rasne, religijske, spolne in seksualne enakosti. Politične pravice predstavljajo: pravico do glasovanja, združevanja in pravico do informacij. Socialne pravice predstavljajo: pravico do dela, pravico do socialnega, zdravstvenega zavarovanja in pravico do izobraževanja. Četrta skupina predstavlja pravice, povezane s kulturo: pravico do uporabe manjšinskih kultur, tradicij in običajev, pravico dostopa do uradnih jezikov in kulture kot tudi pravico na medkulturne komunikacije (Marshal v Castles in Davidson 2000, 105–126).

Od tedaj pa vse do danes imajo pravico do državljanstva določene nacionalne države predvsem pripadniki njene nacije. Na takšen način definirano državljanstvo evropskih nacionalnih držav, ki je morda nekdanje tudi izpolnjevalo svojo vlogo v družbi, danes predstavlja samo oviro in vir težav. S tem se strinja Balibar (Balibar 2004, 38), ki meni, da »[...] absolutizacija nacionalnosti in nacionalnih vrednot, podedovana od dolge državne tradicije [...] ni več načelo enotnosti, ampak je dejavnik razpuščanja sistema osebnih pravic, socialnih pravic in političnih pravic, ki je srce modernega državljanstva.«

3.2 Razvoj državljanstva z bojem delavskega razreda

Na ozemlju današnje Evrope se nahajajo milijoni priseljencev, ki niso pripadniki nacije države, v katero so se priselili, in ki preprosto nimajo pogojev za pridobivanje državljanstva. Zaradi svojega negotovega položaja postajajo migranti izredno občutljivi za izkoriščanje, kakršno koli iskanje pravic pa pripelje ne samo do odpovedi, ampak tudi izgona (Walia 2010, 71). Prav zaradi tega migrant predstavlja popolno delovno silo v obdobju razvoja globalnih kapitalistično-delovnih razmerij: »komercializiranih in izkoriščanih, prilagodljivih in potrošniških« (Walia 2010, 71). Ko postanejo pogoji za njihovo življenje neznosni, prihaja do upora,²⁵ na ta način pa nastajajo bolj ali manj intenzivni konflikti. Nastajajo gibanja, ki iščejo enake pravice, kot jih imajo državljani držav članic Evropske unije.²⁶ S tem se strinja Isin (Isin 2002, 265), ki meni, da: »[...] uporniške oblike na različne načine pooblašajo, se posmehujejo, odvržejo ali spodrivajo državne agende.«

Vendar je treba opozoriti, da boji različnih skupin za uresničevanje političnih, socialnih, državljskih in kulturnih pravic niso nov pojav. Razvoj državljanstva je pravzaprav povezan z bojem različnih kategorij prebivalcev skozi zgodovino. Če pričnemo z ustanovitvijo najzgodnejših političnih skupnosti – mestnih državic – in nadaljujemo vse do danes, obstajata dve kategoriji prebivalcev: tisti, ki imajo vse pravice, in tisti, ki so izključeni iz teh pravic. In

²⁵ Zaradi sistemskega izkoriščanja in segregacije so delavci iz Velenja razglasili stavko stanovalcev in zavrnil plačilo najemnine v delavskem domu, vse dokler jim delodajalec in država ne izplačata svojih dolgov (Nevidni delavci sveta 2011c, Stavka stanovalcev delavskih domov tudi v Velenju).

²⁶ Ustvarjanje homogenega gibanja, ki se bojuje za enakopravnost migrantov z evropskimi državljani, je mogoče zaslediti tudi v Nemčiji, kjer se je leta 2008 10.000 ljudi pridružilo dogodku »Za svobodo gibanja in enake pravice« v tednu upora zoper G8 v Rostocku (Mreža Frassanito 2009b, 176).

prav na tej točki so se razvijale človekove pravice – na boju zatiranih za njihovo enakopravnost. S tem se strinja Balibar (Balibar 2004, 30–50), ki definira državljanstvo kot proces, v katerem imajo glavno vlogo nedržavljeni. Oni zahtevajo »*droit de cité*«, tj. pravico do vključitve v državljanstvo in njegovo oblikovanje. Državljanstvo, tako kot pravice, ki izhajajo iz njega, nikoli ni bilo podarjeno, ampak je zmeraj bilo proizvod bojevanja, konfliktov in nasilja (Isin 2002, 3). Sestavni del državljanstva predstavljajo prav tisti, ki so iz njega izključeni, ker se konstituira ravno na njihovi podlagi (Beznec 2009, 13). Torej državljanstva ne moremo opredeliti kot nespremenljiv pojem, ampak ravno nasprotno. Državljanstvo se spreminja na ta način, da tisti, ki so degradirani, nastopijo v iskanju svojih pravic, s čimer širijo definicijo državljanstva (Isin 2002, 2–3).

Ena glavnih skupin, ki je bila najbolj diskriminirana v obdobju ustanovitve nacionalnih držav ob koncu 18. in v začetku 19. stoletja, so bili fizični delavci. Ustvarjanje zgodnjega kapitalističnega načina proizvodnje ni zgolj prineslo izuma novih sistemov dela, vendar tudi potrebo po rekonstrukciji neprilagojenih organov kot discipliniran industrijski in delavski razred (Papadopoulos in ostali 2008, 42). V tem obdobju se je začel razvijati kapitalistični način produkcije, ki delavca vpreže, njegova svoboda pa se vključuje v režim nadzora skozi sistem kontrole mobilnosti, sistem kaznovanja in prisile ter sistem za discipliniranje in vključevanje v sistem plačil (Papadopoulos in ostali 2008, 43). Castles (Castles 761) navaja, da prihaja do uvoza začasnih delavcev, ki jim je bilo onemogočeno trajno priseljevanje na ozemlja, na katerih so delali. Namreč, Nemčija, Francija in Švica so že takrat začele sistematično uvažati delovno silo. Tako se je na primer dogajalo, da so poljski delavci, ki so gradili rudnike in jeklarne na področju Ruhra, bili prisiljeni zapustiti Nemčijo za določeno obdobje vsako leto, da se ne bi trajno priselili.

Delavci so živeli ločeno od zgornjega sloja prebivalstva, njim so bila namenjena naselja izven mestnega središča, za njih ni nihče skrbel, tudi želeli jih niso videti. Isin (Isin 2002, 202) pravi, da so številni divjaki v metropoli živeli na robu zakona, ker so se rodili, se razmnoževali, včasih umirali, ne da bi se kaj zabeležilo o njih, saj tudi z zakonom niso bili priznani. Prav takšna naselja so jim pomagala, da se konstituira kot politična bitja. Medtem ko je za vladajoči razred bila osnovna značilnost njihov tedanji družbeni in politični sistem, pa značilnost organizacije

delavcev predstavlja njegovo kršitev. Identiteta delavskega razreda je oblikovana in kovana v različnih praksah in bojih proti buržoaziji, pri čemer pod vprašaj postavlja mentaliteto, koncepte in kategorije. Isin (Isin 2002, 204) meni, da so radikalne demokratične zahteve teh gibanj za državljanske pravice in sprejemanje delavcev kot legitimne državljanke v 30. in 40. letih 19. stoletja dokaz za to, kako se je delavski razred sam konstituiral. Po njegovem mnenju sta za razvoj koncepta državljanstva v 19. stoletju najpomembnejši dve revoluciji, in sicer leta 1848 in 1871 (Isin 2002, 192–209). Obe revoluciji predstavljata boj delavcev, pri čemer je za drugo značilna popolna zavrnitev kakršnega koli dela, saj so delavci zahtevali »pravico do nedela«. Komuna ni sprejela pravice do dela, ampak je zastavila vprašanje, kako je delo opredeljeno s strani buržoazne morale. Predvideni so bili novi koncepti dela, ali vsaj poudarjena potreba, da se ponovno postavi koncept, kaj je delo (Isin 2002, 209). To pomeni, da si je režim kontrole prizadeval, da delavce drži v podrejenem položaju: nemobilnost disciplinira ljudi, naredi jih bolj produktivne, delavci pa postanejo vezani na določeno ozemlje in njegov del, nad katerim vlada sodobna moč (Papadopoulos in ostali 2008, 56). Vendar zavrnitev dela pripelje delavce do svobode in ponovne mobilnosti, saj se ljudje brez nastanitve gibljejo, postanejo potepuhi, ki so pobegnili in zapustili prizorišče nasilne nemobilnosti (Papadopoulos in ostali 2008, 56).

3.3 Definiranje državljanstva s pomočjo boja migrantskih delavcev

Že od same ustanovitve državljanstva nacionalnih držav so zatirane skupine organizirale proteste in stavke, pri čemer so si prizadevale, da bi bili enakopravni z drugimi državljani. Za pridobivanje državljanstva je po Isinu (Isin 2002, 210) pomembno imeti lastnino in določen poklic. Ker so delavci večinoma opravljali fizično delo in niso imeli svoje lastnine, so se organizirali in začeli bojevati proti takšnim sistemom.

Vendar niso samo domači delavci bili tisti, ki so želeli biti priznani kot enakopravni državljani. Za analizo boja prebivalcev za njihove državljanske, politične in socialne pravice je pomembno omeniti tudi migrantske proteste,²⁷ ki so se dogajali v Združenih državah Amerike²⁸ v začetku

²⁷Agamben (2005, 115) meni, da je začetek množičnega izključevanja iz evropskega državljanstva nastopil po prvi svetovni vojni. Že takrat so begunce denacionalizirali in denaturalizirali. Evropske države so v tem obdobju pogosto odvzele državljanstvo beguncem in svojim državljanom. Prva je to naredila Francija leta 1915 tistim, ki so imeli »sovražne« korenine, leta 1925 pa je Belgija preklicala državljanstvo ljudem, ki so »protinacionalno« delovali med

20. stoletja. Razlog za njihovo samoorganiziranje predstavljajo zelo težki življenjski pogoji, nizke plače, zelo veliko število delovnih ur in njihova getoizacija, ki so samo nekateri izmed razlogov za njihov boj.

Svoje gibanje so imenovali »*Industrial Workers of the World*« (krajshe: IWW). Posebnost takšnega gibanja predstavlja popolno zavračanje sindikata.²⁹ *Wobblies* so se distancirali od sindikalizma; za njih ni bil več primeren takšen način organiziranja, ker so velika podjetja pogosto uspela obrniti sindikate drug proti drugemu, pri čemer se je spodkopaval monopol njihove moči. Poleg tega so sindikati prenehali z ofenzivo in so začeli sodelovati s podjetniki (Bock 1987, 81–83). Gibanje IWW so organizirali sami migrantski delavci, ki so se bojevali za pridobitev več svobode, spremembo pogojev, v katerih delavec dela, in na splošno za pridobitev več moči in pravice do izbire. Na drugi strani je bila elitistična organizacija, sindikat »*American Federation of Labour*« (krajshe: AFL),³⁰ ki je zastopal kvalificirane delavce in si je prizadeval za uresničitev njihovih interesov. Delavci migranti so na drugi strani v celoti zavrnili boj, ki je temeljil na sklenitvi kompromisa z delodajalci. »Delavski razred in razred podjetnikov nimata ničesar skupnega. [...] Sindikati podpirajo podjetniški razred s tem, da delavce zibajo v veri, da imajo z razredom podjetnikov skupne interese« (Preambula *Industrial Workers of the World* v Bock 1987, 85). Prav zaradi različnih interesov sta gibanji IWW in AFL imeli različne prakse. Medtem ko so sindikati skozi pogajanja s podjetniki zagotavljali višino plače in boljše položaje v podjetju kvalificiranim delavcem, je IWW zavrnil možnost pogajanj. Verjeli so, da če želijo izboljšati svoj položaj, morajo imeti drugačno taktiko, in sicer takšno, ki bi bila ofenzivna in s katero bi se uprli kapitalistični racionalizaciji. Našli so jo v popolnem zanikanju delodajalcev, odklonu pokorščine in v stavki.

vojno. Podobno je naredila Italija, ki je denaturalizirala tiste, ki po njenem mnenju niso bili vredni italijanskega državljanstva. Proces preklica državljanstva je postal ključen trenutek v nadaljnjem razvoju nacionalne evropske države in razumevanja »ljudi« in »državljana«, ker se je ustvarila populacija nedržavljanov, kar postaja množični pojav.

²⁸ Mullan (4) pravi, da so migranti vir poceni delovne sile in ključni dejavnik za ameriško industrijsko širjenje.

²⁹ Andrej Kurnik (2009, 57–62) meni, da sindikati ne morejo braniti interesov delavcev migrantov predvsem zato, ker zapirajo obstoj delavcev v normo dela, kar populacija migrantov zavrača. Cilj revolucionarnih gibanj delavcev migrantov je ravno nasproten, to je proces osvoboditve dela in odnosa delo – kapital. Poleg tega pa problem današnjih sindikatov vidi v hierarhizaciji delavcev, s čimer se odvzema moč: »Sindikati v sferi neposredne produkcije delavce zapirajo v normo dela, v sferi produkcije subjektivitet pa se udeležujejo kampanj za sprejemanje različnosti in strpnosti in s tem delavce zapirajo v normo identitete.«

³⁰ »*American Federation of Labour*« ali Ameriška federacija delavcev predstavlja zvezo ameriških sindikatov.

Od leta 1910 do 1915 so potekali številni protesti, vsi so bili več ali manj organizirani v organizaciji IWW, običajno pa so bili organizirani v tekstilni industriji in v železarstvu. Vendar, Gisela Bock (Bock 1987, 57) trdi, da protesti niso bili omejeni zgolj na ti dve industriji: »Še pomembnejša pa je bila sama mobilnost delavcev, zaradi katere so boji in zahteve množičnega delavca krožili v najrazličnejših družbenih področjih; v glavnem zaradi nje lika množičnega delavca ni mogoče umestiti samo v kako posebno industrijo, pripisati kakemu posebnemu tipu tehnologije in organizacije dela – postal je simbol družbene racionalizacije same.«. Eden pomembnih sistemov boja predstavljajo t. i. »*free speech fights*«, javni pozivi, da se delavci pridružijo gibanju IWW, pri čemer so bile takšne vrste zbiranja pogosto prepovedane. Delavci so bili razgnani, zaprti, nekateri celo ubiti. Poleg tega pa so v svojem boju pogosto uporabljali sabotaže – delavsko nasilje in odtegotvanje od dela. Prav tako sem sodijo vsi ukrepi, s pomočjo katerih se je delavec lahko zoperstavil delodajalcu. Poseben zahtevk gibanja je predstavljalo povečanje plač: »Mezda je tu postala tako sredstvo kot vsebina delavskega protinapada na novi val racionalizacije: izrabljanje razlik med mezdami in hkrati napad nanje, uporaba mezde za samostojno krajšanje delovnega časa, iznajdba novih oblik zavračanja dela, ki so bile na videz individualne – cilj vseh teh oblik je bil razvezava povezave med mezdo in produktivnostjo in s tem tendenčno tudi povezave med mezdo in delom« (Bock 1987,162).

V dvajsetih letih prejšnjega stoletja je članstvo IWW počasi začelo upadati. Vprašanja, ki so bila strogo povezana s povečanjem plač in krajšanjem delovnega časa, niso bila več v ospredju. Zaradi državne represije kot tudi dejstva, da so se številni člani pridružili komunistični partiji, je pri IWW začel slabeti interes za takšno vrsto organiziranja.

Iz zgoraj napisanega lahko strnemo, da so od ustanovitve nacionalnih držav obstajale skupine ljudi, ki so jim bile zavrnjene državljske, socialne in politične pravice, vendar pa takšen položaj nikoli niso sprejemale, prav nasprotno, zavračale so pokorščino in izkoriščanje. Podobnega mnenja so tudi Papadopoulos, Stephenson in Tsianos (Papadopoulos in ostali 2008, 60), ki sklepajo, da je za zmago delavskih pravic najpomembnejša subjektivnost samih delavcev, ki zavračajo prilastitev in ravnanje v skladu z načeli dela in produkcije, saj se osvobajajo disciplinske oblasti tovarne in spodkopavajo samo idejo dela. Podobno lahko sklepamo, da se

težave, s katerimi so se soočali migranti in delavci v 19. in 20. stoletju, dogajajo tudi danes in da je boj za socialne, politične in državljanske pravice nedokončan proces, saj tudi danes obstajajo določene skupine prebivalcev, ki živijo in delajo na ozemlju Evrope, ampak so nepriznane (kot so homoseksualci, brezdomci, migranti itn.), te skupine pa šele morajo biti vključene v evropsko državljanstvo.

3.4 Konstrukcija državljanstva v procesu globalizacije

Čeprav se zdi, da današnje državljanstvo predstavlja najvišji razvoj človekovih pravic in svoboščin, ki jih lahko človeštvo doseže, je mogoče z njegovo analizo sklepati, da konstrukcija državljanstva na podlagi države nacije predstavlja bistvo problema in da je treba neizogibno spremeniti: »[...] veliko izenačenje med državljanstvom in nacionalnostjo, ki so ga uvedle moderne države [...] Tedaj začne delovati v nasprotju s svojim demokratičnim pomenom: ne zato, da bi iz nacionalnosti naredili historično formo, v kateri se konstruirata kolektivna svoboda in enakost, ampak zato, da bi iz nje naredili samo bistvo državljanstva, absolutno skupnost, ki jo morajo odsevati vse druge skupnosti« (Balibar 2004, 37).

V današnji globalizirani³¹ družbi je opaženo povečanje migracij državljanov iz t. i. tretjih držav. Po podatkih iz leta 2010, opazovano po državljanstvu populacije, 32,4 milijona tujcev živi znotraj 27 držav članic EU (6,5 % celotne populacije), pri čemer 20,1 milijona državljanov niso članice EU27. (Eurostat 2011). Ne glede na vsakodnevne prehode legalnih in nelegalnih migrantov, pa državni institucionalni sistemi držav članic Evropske unije še naprej delijo prebivalstvo na pripadnike nacije in tujce. S tem se strinja tudi Balibar (Balibar 2004, 23), ki meni, da »izključevanje je torej prav bistvo forme-nacije – če že ne izključevanje, pa je vsaj neenak ('preferenčni') dostop do nekaterih dobrin in pravic, odvisen od tega, ali je posameznik državljan po rojstvu ali tujec, ali pripada skupnosti ali ne. Forma-nacija kot struktura ustvarja diferenciacijo in jo tudi ohranja, se pravi zahteva, da jo branimo.«

³¹ Po Castlesu in Davidsonu (2000, 4) so glavne značilnosti globalizacije: svetovno gospodarstvo, ki temelji na nadnacionalnih korporacijah, ustvarjanje novih informacijskih tehnologij, ustvarjanje nadnacionalnih institucij, katerih značilnosti so prost pretok blaga, kapitala in storitev, vse večji pomen človekovih pravic ter demokratični razvoj.

V državah članicah Evropske unije je celoten birokratski sistem zgrajen na takšen način, da omejuje ali v najslabšem primeru onemogoča tujcu stalno prebivanje na njenem ozemlju.³² Iz analize Zakona o zaposlovanju in delu tujcev v Republiki Sloveniji je razvidno, na kakšen način deluje ta sistem in kako je nacionalnost povezana z njim. Po tem zakonu država omogoča prost dostop do trga dela ožjim članom družin slovenskih državljanov in tujcem slovenskega rodu do tretjega kolena. Prav tako lahko državljan tretjega sveta dobi osebno delovno dovoljenje, vendar šele po 20-mesečni neprekinjeni zaposlitvi (Ur. list RS, št. 26/2011). S pridobitvijo delovnega dovoljenja se lahko prijavi na Zavod za zaposlovanje in izbere delo, ki mu najbolj ustreza, natančneje, dovoljena je zamenjava delodajalca. V prehodnem obdobju pa je migrantski delavec prisiljen delati zgolj tiste posle, za katere ne obstaja delovna sila, tj. samo tiste, ki jih slovenski državljanji ne želijo opravljati. Hkrati pa se lahko državljanji drugih držav, ki so slovenskega rodu ali imajo v ožji družini slovensko poreklo, lahko zaposlijo brez kakršnih koli ovir.

3.4.1 Neoliberalizem kot sredstvo za omejevanje migracij

Neoliberalizem je oznaka za tržni pristop socialnim in gospodarskim politikam, kot so privatizacija, deregularizacija in blagovna liberalizacija³³ (Martinez in Garcia 2000). S takšnim gospodarskim načinom proizvodnje se ustvarja izkoriščanje ljudi ter povečujejo socialne in politične neenakosti (Kiely 2005, 166).

Teoretiki označujejo neoliberalizem kot sistem, v katerem se agresivno spodbuja individualizacija posameznika in prekinitve katere koli oblike povezave in medsebojne solidarnosti. Človek je v prvi vrsti stranka, ki se ji mora prodati blago, njegovo celo življenje pa

³² Gospodarska kriza je zelo negativno vplivala na položaj populacije migrantov v Evropi. Kot da ni dovolj, da so institucionalno diskriminirani, je bila gospodarska kriza izgovor politikom v državah članicah Evropske unije, da so sprejeli še strožje zakone, ki so še bolj oslabili položaj migrantov. V Romuniji se je v času krize povečal rasizem in je zmanjšano povpraševanje po delavcih migrantih, v Španiji se je povečala brezposelnost, najbolj so jo občutili migranti, ki delajo v gradbenem in storitvenem sektorju, v Franciji se izdajajo sodni sklepi o izgonu migrantov, v Italiji pa je vlada poskušala razdeliti delavski razred na ta način, da je migrante krivila za krizo in izvajala njihov izgon (Mreža Frassanito 2009a, 115–116).

³³ Eden glavnih predstavnikov neoliberalizma je ekonomist Adam Smith (2005, 363–364) s teorijo »nevidne« roke, po kateri na trgu obstajajo nevidne sile ali določeni mehanizmi, ki nezavedno vodijo posameznika do tega, da doseže svoje zasebne interese, istočasno pa prinašajo koristi za družbo. Torej, po Smithu trg deluje najbolje, ko oblast nima vpliva nanj oziroma če deluje na podlagi ponudbe in povpraševanja.

mora biti podrejeno kapitalističnemu načinu življenja – mora čim več delati, da bi lahko čim več porabil. Osnovna ideologija neoliberalizma je prosta izmenjava, torej prostor brez meja.

V praksi se je vendar pokazalo, da so teoretične definicije neoliberalizma v popolnem nasprotju z realnostjo. Migracijski sistem je zelo kontroliran režim, v katerem Evropska unija in njene članice podrobno predpisujejo zakone v zvezi z migracijo. Namreč, če smo vsi podvrženi neoliberalizmu, lahko vsak posameznik sam zase odloča, kje bo živel, koliko dolgo, v kateri industrijski panogi bo delal in pod kakšnimi pogoji. Vendar pa način, kako deluje vizni režim najbolj razvitih držav Zahoda, kaže, da moč regulacije ni zmanjšana, ampak je samo spremenila svojo obliko. Podobnega mnenja je tudi Aihwa Ong (Ong 2006, 13), ki meni, da država ni poslabšala svojega vpliva, ampak je zgolj spremenila način regulacije. Zaradi tega neoliberalizem ni apolitična gospodarska doktrina, ampak model, ki ga države uporabljajo za regulacijo načina življenja ljudi. Z uvajanjem Foucaultovega pojma biomoči Ongova razlaga, da sedanji model vladanja oblasti ne predstavlja nič drugega kot nadzorovanje življenja prebivalcev, njen cilj pa je izčrpati in vpreči življenjske moči. Po njenem mnenju je neoliberalizem sredstvo, s pomočjo katerega države kontrolirajo življenja prebivalcev. Ongova (Kurnik 2006, 13) pravi, da je neoliberalizem samo najnovejši razvoj takšnih tehnik, ki urejajo človeško življenje, t. j. oblast, ki temelji na poznavanju trga in preračunani politiki dominacije ter podrejanja, ki vedno preizkuša politični obstoj sodobnih ljudi. Podobnega mnenja je tudi Andrej Kurnik (Kurnik 2009a, 63), ki meni, da sedanji neoliberalizem deluje s pomočjo države: »Neoliberalizem po eni strani vzpostavlja prosto kroženje denarja in blaga, istočasno pa se opira na sile državne regulacije, da bi nadzoroval in izkoriščal kroženje tistega specifičnega blaga, ki je delovna sila.« S pomočjo izključevanja migrantov iz evropskega državljanstva se torej upravlja z njihovimi življenji. Gospodarska globalizacija je povezana z veliko količino globalno izključenih ljudi. Kljub legalnemu državljanstvu so v nekaterih državah milijoni migrantskih delavcev, beguncev in ljudi, s katerimi se trguje z minimalnimi možnostmi za preživetje, postali še bolj ogroženi in nevidni (Ong 2006, 23). Podobnega mnenja so tudi Papadopoulos, Stephenson in Tsian, ki menijo, da sedanja postnacionalna država ustvarja globalno oblast, ki razvija novo vrsto državne suverenosti, tj. postsuverenost, pri čemer ustvarjajo pravila za regulacijo mobilnosti populacije. Njen glavni cilj ni prenehanje migracije, ampak nadzorovanje migracijskih valov, najbolj pogosta manifestacija te meje pa se ne nahaja na geografski liniji schengenskih meja, temveč

znotraj njenega ozemlja, v digitalnih informacijah mejne policije, na kontrolnih točkah na letališčih, v centralnih registrih prosilcev za azil, na spletnih informacijah schengenskega informacijskega sistema, v Erodacu, informacijskem sistemu, kjer se nahajajo prstni odtisi prosilcev za azil in nelegalnih priseljencev (Papadopoulos in drugi 2008, 175–176).

Država še vedno ohranja svojo funkcijo nadziranja, spremenile so se zgolj njene metode – postale so bolj subtilne in sofisticirane. Čeprav je sedanjí čas označen kot čas »neoliberalizma«, lahko vidimo, da popolna svoboda, o kateri govorijo neoliberalni teoretiki, ne obstaja, ampak da je neoliberalizem samo metoda, s pomočjo katere država izvaja svojo politiko represije.

3.5 Evropsko državljanstvo

V tako na novo ustanovljenem redu prihaja do prepričanja, da je koncept nacionalne države v Evropi presežen³⁴ in da mora celoten svetovni red postaviti temelje na novih nadnacionalnih institucijah, ki predstavljajo mešanico ras, nacij in religij.

Z razvojem nadnacionalnih institucij se je začelo razpravljati o nastanku in razvoju koncepta »evropskega državljanstva« – državljanstva, ki bo preseglo nacionalno obliko države in ki bi pomenilo enakost vseh prebivalcev držav članic Evropske unije. Sklepa se, da je globalna družba prerasla nacionalno državo, postavlja pa se zahteva po ustvarjanju državljanstva, ki ne bi bilo povezano z nacijo in nacionalno državo. Vse večja neusklajenost med državljanskimi in človekovimi pravicami, ustvarjanje novih identitet (v sedanjem svetu se ljudje vse več identificirajo z drugo identiteto, ki ni nujno povezana z nacijo), migracije ter mešanje različnih narodov, ras in nacij so samo nekatere izmed družbenih sprememb, ki so razlog za revizijo sedanjega državljanstva (Delanty in Rumford 2008, 114–115).

³⁴ Po drugi svetovni vojni postaja vprašanje integracije evropskih držav vse bolj aktualno. Eden prvih politikov, ki je napovedal povezovanje evropskih držav, je Winston Churchill, ki je leta 1946 na Univerzi v Zürichu v Švici, napovedal vzpostavitev evropske družine ali strukturo, ki bo zagotovila mir, varnost in svobodo (Churchill v historiasiglo20.org). Prvi korak v integraciji evropskih držav je naredil francoski minister za zunanje zadeve Robert Schuman, ki je napisal t.i. Shumanovo deklaracijo, v kateri se navaja, da se bodo evropske države povezovale v prvi vrsti na podlagi gospodarstva in da bodo ustvarile skupne temelje (Schuman v historiasiglo20.org).

Državljanstvo Evropske unije je uvedeno z Maastrichtsko pogodbo. V njej se med drugim navaja, da bo EU spoštovala načelo enakosti svojih državljanov. Vsak državljan Evropske unije ima pravico do prebivanja v drugi državi članici Evropske unije, tj. lahko se preseli s svojo družino zaradi zaposlovanja, ima iste pravice kot državljani te države v zvezi s plačami, odpuščanjem itn., ima pravico do študija v državah članicah EU, ima enake pravice kot vsi njeni državljani, lahko svobodno potuje skozi EU, ima vse pravice v zvezi z nakupom blaga in storitev, ima pravico voliti in biti voljen na občinskih volitvah ter za Evropski parlament, ima zagotovljene vse diplomatske in konzularne pravice, ima pravico oddati pisno peticijo Evropskim institucijam in ima dostop do uradnih dokumentov³⁵ (Evropska komisija, Citizens rights).

Vendar pa Maastrichtska pogodba navaja, da so zgolj prebivalci, ki imajo državljanstvo držav članic Evropske unije, tudi državljani Evropske unije, pri čemer se le-to dodaja nacionalnemu državljanstvu in ga ne nadomešča (Maastrichtska pogodba, člen 9). Pri tako konstruiranem konceptu državljanstva, kjer imajo evropske institucije določena pooblastila, ki pa so namenjena izključno državljanom držav članic Evropske unije, je mogoče sklepati, da nacionalno državljanstvo ni preseženo. S tem se strinjata Castles in Davidson (Castles in Davidson 2000, 98), ki menita, da državljanstvo EU ne ločuje državljanstva od nacionalne pripadnosti, namesto tega se ustvarja dvoravenski model, v katerem so nadnacionalne pravice odvisne od nacionalne pripadnosti.

Torej lahko sklepamo, da je današnje evropsko državljanstvo konstruirano na podlagi nacionalnega državljanstva evropskih držav, zato pa imajo samo državljani držav članic Evropske unije pravice, ki izhajajo iz njega. Obstaja pa veliko ljudi, ki so jim tudi danes kršene ali omejevale skoraj vse pravice ali jih sploh nimajo. To so različne skupine ljudi: od prosilcev

³⁵ Treba je opozoriti, da imajo takšne pravice pogosto izjeme. Sedanji postnacionalni projekt Evropske unije je, skupaj z evropeizacijo procesa držav, poln omejitev. To je mogoče videti na primeru delovanja skupnega notranjega trga. Namreč, ta prostor ni homogen, ampak je prostorno segmentiran. Preložitev prostega gibanja delavcev za nove vzhodnoevropske članice do sedem let je samo eden zelo očiten primer (Papadopoulos in drugi 2008, 173). Razvidno je tudi na primeru Slovenije, ki je šele sedem let po vstopu v Evropsko unijo dobila pravico, da državljani Slovenije lahko prebivajo in delajo v starih državah članicah Evropske unije. Prehodno obdobje je bilo razdeljeno na tri faze, v zadnji pa sta pri omejitvi vztrajali še Nemčija in Avstrija. Načelo prostega pretoka delavcev je za Slovenijo začelo veljati maja 2011 (SiOL.net 2011, V EU 1. maja konec omejitev za delavce iz Slovenije).

za azil, delavcev, ki prebivajo v EU na podlagi vize, do prebivalcev, ki ilegalno prebivajo na njenem ozemlju. Čeprav živijo in delajo v EU, pa v očeh oblasti niso osebe (Monforte in Dufour 2011, 206). Balibar (Balibar 2002, 111–112) meni, da tako organiziran sistem vsebuje ksenofobne elemente, ker ustvarja povsem umetno kategorijo prebivalcev nedržavljanov rezidentov v Evropi, takšen odnos pa se imenuje odnos apartheida.

Na ta način se danes ustvarjata dve kategoriji prebivalstva, in sicer ena, ki prevladuje, in druga ki je zatirana. Prosilci za azil, ljudje brez dokumentov, delavci migranti z vizo so tisto, kar so bili v 19. stoletju delavci, skupina, ki se še le treba izbojevati za enakopravnost v današnji družbi. Isin (Isin 2001, 252) trdi, da se razlike delajo prav zaradi načina, kako je v današnjih mestih narejena razdelitev poslov – elite so po navadi zaposlene na vodstvenih delovnih mest, še posebej v finančnem sektorju, medtem ko so tisti, nad katerimi se prevladuje, zaposleni v nižji upravi ali se ukvarjajo s fizičnimi posli. Isin (Isin 2002, 268) meni, da migranti ne sodelujejo pri visoko kvalificiranih poklicih, vendar so ponavadi usmerjeni v storitve, ki ne zahtevajo posebnega znanja in spretnosti, ker jurisdikcija zagotavlja nizko stopnjo imigracije v stroki.

Migracije so postale resnično družbeno gibanje, ki ga je vedno težje ignorirati. Migranti niso pasivni udeleženci, saj živijo v družbi, delajo, se poročajo, plačujejo davke ter uporabljajo hrano in storitve. Zaradi vsakodnevnih interakcij (z delodajalcem, s sosedi, z zveznimi aktivisti itn.) opredeljujejo strategije, ki jim omogočajo soočanje z izključujočimi mehanizmi in na ta način uspevajo premakniti meje, ki so jih definirale javne oblasti, in na ta način izboljšati pogoje mobilizacije (Monforte v Dufour 2011, 205). Migranti vse glasneje zahtevajo, da bi bile njihove pravice prepoznane, njihove zahteve pa vključene v migracijsko politiko Evropske unije. To je nov koncept državljanstva, ki ustvarja novo vrsto pravic, temelječe na izkušnjah, ki so izven normativnih in institucionalnih definicij države in njenih predpisov (Holston v Isin 2002, 265).

3.6 Nastanek in spremembe meja znotraj evropskega območja

Iz zgornje analize razvoja evropskega državljanstva, diskriminacije, ki iz njega izhaja, kot tudi iz boja tistih, ki so bili diskriminirani, lahko sklepamo, da je država tista, ki ureja pravice in obveznosti vsakega posameznika na svojem ozemlju. Z rojstvom vsakega posameznika na določenem ozemlju je pogojeno, kateri državi pripada, poleg pravic in dolžnosti, ki jih

posameznik ima. V takšnem sistemu, v katerem so vse države strogo definirane in določene, predstavlja pomemben dejavnik pri svoji opredelitvi in delovanju prav meja. Mozetič (Mozetič 2009a, 119) pravi naslednje: »Meja v širšem pomenu besede je linija, ki ločuje in s tem ustvarja kategorije. Na ta način dela red v družbi, krepi občutenje pripadnosti posameznika določenemu prostoru in skupini ter vzpodbuja njegovo identificiranje z njima. Obenem pa vzpostavlja in ohranja občutenje različnosti in idejo drugosti, saj razločuje med tistimi, ki pripadajo, in tistim, ki ne pripadajo.«

Začetek razvoja današnjih meja lahko najdemo v ustvarjanju nacionalne države ob koncu 18. stoletja. Namreč, v obdobju ustvarjanja nacionalnosti država prevzema monopol nad načinom prisilnih metod in razširja obseg upravnega aparata, ki sovpada z ozemeljskimi mejami države. Ustvarja se ideja, da se človekova svoboda in suverenost lahko zagotovita zgolj z nacionalno državo in njenim ozemljem (Pajnik 2009, 138). Na ta način je država v celoti prevzela monopol nad svojim ozemljem in začela predpisovati zakone. Prebivalstvo se homogenizira, ljudje se začnejo razvrščati glede na skupno kulturo, tradicije in običaje ter nastajajo nacionalnosti. Barbara Bezec (Bezec 2009, 13) v svojem članku »Migracije in lateralni prostori državljanstva« izpostavlja francosko revolucionarno ustavo iz leta 1791 kot podlago za ustvarjanje nacije: »Ljudstvo oziroma državljani so postali nacija. Ta otrok meščanske revolucije, Državljanstvo, ki je konstituiralo državljanske svoboščine, iz katerih so se pozneje razvijale politične in socialne pravice, jih je hkrati zamejilo na partikularno in zgolj skozi nacionalnost določeno politično identiteto.« Tako so ustvarjene nacionalne države in nacionalna opredelitev ozemeljskih meja.

Politiko delitve prebivalstva in proces omejevanja svoboščin ter mobilnosti so evropske države prvotno izvajale na ozemljih svojih kolonij, po njihovi osvoboditvi pa so takšno politiko zgolj prenesle znotraj svojega ozemlja. Balibar (Balibar 2004, 39) navaja štiri metode za urejanje priseljevanja, ki so podedovane iz kolonialnega obdobja, in sicer administrativne metode in navade, kontinuiteto tokov delovne migracije in imperialno izenačitev asimilacije ter diferenciacije, ki se ne izključujejo, temveč ustvarjajo hierarhizacijo, tradicijo, podedovano od nacije kolonizatorjev, ki je že v obdobju kolonializma kategorizirala »kulture« in »nacije« in že tedaj omejila ter začela nadzorovati možnost prehoda iz domorodskega statusa v status novega

emancipiranega državljana. Torej se je že s kolonialnim osvajanjem oblikovala migracijska politika usmerjanja migrantov do odvisnih oblik dela. To je bilo logično, ker je nujen pogoj za akumulacijo kapitala prav obstoj odvisnega dela in ne njegove svobodne oblike. Od takrat do danes pa država s svojo vladno politiko aktivno sodeluje v nadzoru nad mobilnostjo delavca in njegovem usmerjanju na trg dela. To se primarno opravlja s sistematičnim nadzorom nad celotnimi lastninskimi pravicami, civilnimi in političnimi pravicami³⁶ (Boutang 1998).

Evropske države so po dekolonizaciji samo prenesle prakse nadzora in usmerjanja, in sicer znotraj svojih meja. Po drugi svetovni vojni so začele uvažati delovno silo, kar je bilo mišljeno kot začasna migracija, pri čemer so z različnimi regulacijami poskušali preprečiti, da bi delavec dlje časa ostal na ozemlju države, v katero se je priselil.³⁷ Čeprav je vsaka država imela svojo posebno ureditev uvoza delovne sile, so obstajale podobne značilnosti za vse države: priseljeni delavec ni imel pravice do povezovanja s svojo družino, njegov status je bil omejen, imeli so zelo omejene civilne pravice, delo je potekalo v strogo določenem poklicu, od priseljenca pa se ni pričakovalo, da se bo stalno naselil na ozemlju države priseljevanja (Mullan, 11).

Od tedaj do danes se je na različne načine poskušalo urejevati in nadzorovati migracije, pri čemer so najbolj pomembne štiri strategije: zunanji nadzor s pomočjo uporabe diplomatskih mehanizmov v tujini (veleposlaništva) in oblasti za priseljevanje na mejah, notranji nadzor tujcev s pomočjo kontrole delovnih dovoljenj in dovoljenj za prebivanje, vzdrževanje registra tujcev in deportacij, dodelitve stalnega prebivališča v državi prebivališča in naturalizacije do pridobitve polnopravnega državljanstva (Hammar 1992, 250–251).

³⁶ Državljeni Bosne in Hercegovine, ki so imeli začasno prebivališče, ne morejo prejemati nadomestila za brezposelnost zaradi t. i. sporazuma o socialni zaščiti med Republiko Slovenijo ter Republiko Bosno in Hercegovino. Namreč, v sporazumu je zapisano, da samo državljeni Bosne in Hercegovine, ki imajo stalno prebivališče v Republiki Sloveniji, prejemajo nadomestilo za brezposelnost (Uradni list RS, št. 37/2008). Vendar pa je zaradi pritiska aktivistov gibanja Nevidni delavci sveta spremenjen takšen diskriminatorni zakon, v parlamentu Republike Slovenije pa je ratificiran Sporazum o spremembi sporazuma o socialni zaščiti med Republiko Slovenijo ter Republiko Bosno in Hercegovino. V skladu z novim zakonom imajo državljeni Bosne in Hercegovine, ki imajo začasno prebivališče, pravico do nadomestila za brezposelnost (Uradni list RS, št. 23/2011).

³⁷ Po drugi svetovni vojni je Nemčija uvozila delovno silo iz revnejših držav, prav tako iz tedanje Zvezne federativne republike Jugoslavije. Vendar pa delavcu iz tedanje Jugoslavije ni bilo lahko zaposliti se v Nemčiji. Jugoslovani so morali pridobiti zasebne pogodbe od nemških delodajalcev, preden so zahtevali zaposlitev v Nemčiji. Druga možnost za jugoslovanske delavce je bilo potovanje v Zvezno republiko Nemčijo na podlagi turističnega vizuma in iskanje podjetja, ki bi zagotovilo pogodbo o zaposlitvi. Nato so morali zaprositi za vizum za delo in življenje v Zvezni republiki Nemčiji v nemškem konzulatu v Zagrebu (Shonick 2009, 727).

Proces zapiranja najbolj razvitih držav se je začel po letu 1970, ko je prišlo do gospodarske krize. Vendar pa nekdanji migrantski delavci niso bili več tujci v državah Evrope, saj so se naselili in postali rezidenti držav, v katere so se priselili. Postopek za pridobitev pravice do bivanja na ozemlju evropskih držav ni bil preprost. Ravno nasprotno, migranti so se morali izboriti s stavkami, protesti in z nemiri, da bi ostali in pridobili boljše življenjske in delovne razmere. Tuji delavci v Franciji so imeli pomembno vlogo v stavki maja 1968, poleg tega pa so val neuradnih stavk poleti 1973 v zahodni Nemčiji izzvali predvsem tuji delavci, pri čemer je bila raven bojevitosti precedenčen primer za to državo (Castles in ostali 1984, 30).

Ko je bilo ugotovljeno, da prebivalci evropskih držav niso več homogenizirani in da so evropske države postale države priseljevanja, se je ustvarila ideja o skupnih migracijskih politikah evropskih držav oziroma o prostemu pretoku prebivalstva.

Oblikovanje skupnega evropskega ozemlja se je začelo leta 1985, ko je pet držav (Francija, Zahodna Nemčija, Nizozemska, Belgija in Luksemburg) podpisalo Schengenski sporazum, s katerim so se odpravile meje med državami podpisnicami, s tem pa se je vzpostavila ena, zunanja meja. Pet let pozneje je bila podpisana Schengenska konvencija, ki določa pogoje, kateri se morajo izpolniti, da bi lahko ljudje pridobili kratkoročne vize in gibanje znotraj Schengenskega območja. Z Amsterdamsko pogodbo leta 1997 je Schengen vpisan v pravni okvir Evropske unije (Gellat 2005). Na ta način se ustvarja schengensko območje, tj. schengenska meja, ki ločuje države članice Evropske unije od ostalega sveta. V praksi to pomeni, da se oseba iz t. i. tretjih držav pri vstopu na ozemlje Evropske unije mora identificirati. Zaradi tega je uvedena kontrola na schengenski meji: »Kontrola potnikov je ukrep, ki zajema preverjanje dokumentov za prestop državne meje, vključno s preverjanjem biometričnih podatkov ter z ugotavljanjem identitete osebe, ki namerava prestopiti državno mejo. Prav tako predvideva preverjanje drugih pogojev za prestop in tiralčno-tehnično preverjanje osebe z odvzemanjem prstnih odtisov in odtisov dlani ter preverjanje drugih telesnih identifikacijskih značilnosti.« (Mozetič 2009a, 119–120). V prvi vrsti si s takšnim sistemom države članice EU želijo, da bi se zasledile osebe, ki jih išče ali skrivoma spremlja policija, pogrešane osebe ali osebe, ki potrebujejo zaščito, osebe, ki niso državljani držav članic Evropske unije, in osebe, ki jim je

prepovedan vstop v EU (Informacijski pooblaščenec, Splošno o schengenskem informacijskem sistemu). Tako lahko z analizo delovanja schengenskih meja pridemo do zaključka, da je njen glavni namen pravzaprav preprečevanje priseljevanja ljudi na ozemlje Evropske unije in kontrola mobilnosti. Takšnega mnenja sta Broeders in Engbersen (Broeders in Engbersen 2007, 1594–1596), ki menita da osnovni cilj evropske migracijske politike predstavlja onemogočanje ilegalnih migracij in izključevanje migrantov iz formalnih ter neformalnih institucij družbe (trg dela, hiš in celo neformalnih povezav z družino). Po njunem mnenju ima migracijska politika tudi skrito funkcijo: ona služi interesom posebnih gospodarskih sektorjev.

V želji, da se zagotovi nadzor in spremljanje schengenske meje, je Evropska unija oktobra 2004 ustanovila agencijo Frontex (European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union) (Uredba Sveta (ES) 2007/2004). Njene osnovne funkcije so: zbiranje informacij v zvezi z migracijami, usklajevanje delovanja med državami članicami schengenskega območja, usposabljanje mejnih čuvajev, tehnične raziskave s ciljem, da bi imeli boljši nadzor meje, in usklajevanje t. i. letov vrnitve, s katerimi se ilegalni migranti vračajo v svojo domovino (Frontex, europa.eu.). Kot je razvidno iz navedenih funkcij, ima Frontex zelo represiven sistem³⁸ kontroliranja mej.³⁹

Danes se meje prvič v zgodovini ne nahajajo samo ob koncih držav, temveč posegajo globoko v notranjost evropskega ozemlja. Takšne meje niso več fiksne, niso vidne, vendar so povsod, postale so zelo močan sistem omejitev, one so »[...] postale mobilne, vendar niso prenehale proizvajati fiksnih mehanizmov zaprtja, postajajo ‘deteritorializirane’, ne da bi prenehale investirati v posamezne prostore« (Mezzadra 2007). Takšni prostori so ustvarjeni in delujejo na podlagi različnih omejitev »[...] z ‘geopolitičnimi’ mejami, ki artikulirajo njihovo ‘transnacionalno’ naravo, s pravnimi mejami, ki zavirajo migrantsko mobilnost in pravice, s kulturnimi in družbenimi omejitvami, ki jih proizvajajo procesi etnicizacije, z mejami

³⁸ Štirinajst oseb (dvanajst moških in dve ženski) je umrlo med prisilno deportacijo iz evropskega ozemlja v obdobju med 1991 in 2010. Formalni vzrok smrti sta zadušitev in srčni napad (irr.org.uk 2010, Full list of deaths during deportations from Europe).

³⁹ Določene dejavnosti Frontexa se izvajajo v ozemeljskih vodah Senegala, Mavretanije in otoka Cape Verde, ki so oddaljeni 2.000 kilometrov od evropskega ozemlja in niso povsem v zvezi z ozemljem Evropske unije. Zaradi takšnih militarističnih ukrepov so načini, kako migranti prihajajo na evropsko ozemlje, postali še bolj nevarni, posledice takšnih pustolovščin pa so številne smrtne tragedije (No border camp 2009, Frontex: The movie).

produkcije, s časovnimi mejami, ki ločujejo različne historične čase in omogočajo njihov prevod v unitarni jezik vrednosti« (Mezzadra, 2007). Takšni procesi ustvarjajo hierarhizacijo pravic kot tudi pravnih in političnih statusov, ki se nahajajo v samem središču materialnih transformacij državljanstva v Evropi: »Državljanstvo kot oblika vključevanja in izključevanja je danes ključni mehanizem razporejanja svetovnih populacij znotraj heterogenega globalnega prostora kapitalizma [...]«, pri čemer deluje na »[...] osnovi fleksibilne, premikajoče se meje med bolj ali manj avtoritarnimi prostori proizvodnje, ki jih določa večja ali manjša izključenost iz formalnega državljanstva« (Kurnik 2009a, 61).

Vendar pa ne glede na to, v kolikšni meri poskuša evropska migracijska politika kontrolirati migracije, se slednje še vedno pojavljajo. Z vsakodnevnimi legalnimi in ilegalnimi prehodi migrantov se podira migracijski sistem schengenskega območja. Schengensko mejo po nekaterih ocenah prestopi med 400.000 in 500.000 ljudi na leto (Mozetič 2009a, 124).

Migranti ne sprejemajo meja, s svojimi akcijami, protesti in stavkami dokazujejo, da so na ozemlju Evropske unije in da želijo biti enaki s svojimi sodržavljanji, državljani držav članic. Polona Mozetič (Mozetič 2009a, 124) kot primer navaja demonstracije v Franciji leta 1996 ter Španiji in Švici leta 2001, ko so migranti iz afriških držav in z območja nekdanje Jugoslavije zahtevali pravico do dela in bivanja na ozemlju Evropske unije. Ne samo da so se politično angažirali za izboljšanje svojega lastnega položaja, ampak so deloma uspeli pridobiti določene pravice. Zaradi pritiska, ki so ga ustvarili, je bilo njihovo prebivališče deloma urejeno, in sicer v Franciji leta 1997, v Španiji pa leta 2001. Prav zaradi teh in podobnih akcij je Yann Molier Boutang razvil koncept »avtonomije migracij«, s katerim trdi, da je v procesu migracije glavni dejavnik prav migrant s svojo željo in z odločenostjo, da gre čez mejo in da ga nobene administrativne ovire ne morejo preprečiti, da se » [...] emigraciji lahko postavimo po robu z represivnimi sredstvi, lahko zahtevamo vrnitev migrantov, vendar pa tokov migracij v nobenem primeru ne moremo odpreti ali zaustaviti v skladu z nekim načrtom ali predvidevanjem« (Boutang v Bojadžijev 2009, 133).

Iz zgornje analize razvoja meja na evropskem ozemlju in njihove povezave z državljanstvom lahko sklepamo, da je vprašanje kontrole migracij tesno povezano s kolonialno politiko

evropskih držav. Namreč, z metodami, ki so bile nekoč uporabljane za urejevanje migracij in za usmerjanje delavcev v t. i. odvisne oblike dela v kolonijah evropskih držav, so danes prenesene na evropsko ozemlje. To je posebej opazno po drugi svetovni vojni, ko so evropske države začele uvažati delovno silo iz t. i. tretjih držav za izpolnjevanje potreb trga dela evropskih držav. Hkrati so se začeli evropski integracijski procesi, pri čemer se v zahodnoevropskih državah začnejo odpravljati meje glede kapitala, blaga, storitev in ljudi. Najbolj očiten rezultat takšne politike predstavlja ustvarjanje t. i. schengenskega območja, znotraj katerega so izbrisane meje in namesto nacionalnih je postavljena ena – schengenska meja. Nova, sodobna meja se razlikuje od prejšnjih, državnih meja, predvsem zato, ker se do podrejenih ne ravna kot do statične in nemobilne kategorije pravnih subjektov, temveč je to biopolitična oblast, ki jo zanimajo subjekti kot oblika življenja, povezana z nadnacionalnimi tokovi. Disciplinirana suverena oblast je namreč nadzorovala ljudi in upravljala znotraj omejenih fizičnih prostorov, ki so ločeno oblikovali posamezne vidike življenja posameznika, danes pa se je oblast v družbi nadzora razpršila po celotnem ozemlju v sklopu migracijske in zaščitne politike, predvsem prek veleposlaništva in sporazumov, ki so jih podpisale dve ali več držav (Bez nec 2009, 16).

Čeprav imajo države EU omejevalno migracijsko politiko, se ugotavlja, da ni mogoče preprečiti gibanja prebivalcev, da so današnje migracije postale resnično socialno gibanje, ki odpira nove družbene prostore in nove prostore za konflikte. Migranti s svojimi vsakodnevnimi boji, s stankami in z drugimi praksami vztrajajo pri tem, da ne rabijo biti prepoznani kot državljani, temveč da so že državljani (Bojadžijev, 2006).

3.7 Vizni režim: pomen in posledice

Danes je v schengenskem območju 22 držav članic Evropske unije (Velika Britanija in Irska niso del Schengena, čeprav so del Evropske unije). Poleg držav članic Evropske unije so v schengenskem območju tudi tri države, ki niso del Evropske unije, in sicer Norveška, Švica in Islandija.

Glavna funkcija viznega režima je čim večje usklajevanje vstopa in bivanja prebivalcev t. i. tretjih držav na evropski trg dela. Vizni režim je način, s katerim vsaka država nadzira, kdo vstopa na njeno ozemlje, s kakšnim namenom in kako dolgo prebiva na njenem ozemlju.

Neumayer (Neumayer 2006, 7) trdi, da države dosegajo dva cilja z viznim režimom, in sicer z ene strani z odpiranjem meja za tuje državljane poskušajo doseči svoje politične in gospodarske interese, po drugi strani pa poskušajo z omejevanjem vstopov zagotoviti svoje varnostne interese.

Migranti pogosto niso zaželeni na ozemlju držav članic Evropske unije, vendar so nekateri tujci več kot dobrodošli. V to skupino spadajo turisti, tuji vlagatelji, visoko izobraženi strokovnjaki in vsi, ki lahko državam, v katero se priseljujejo, ustvarijo dobiček.⁴⁰ Po drugi strani so meje odprte za t. i. deficitarna delovna mesta. To so preprosta delovna mesta, ki niso privlačna domačemu prebivalstvu in za katere država potrebuje delovno silo zunaj svojih meja.

Primer politike pogojevanja in usmerjanja migrantskih delavcev je tudi migracijska politika Republike Slovenije, ki ureja svoje delovne migracije v odnosu do potreb trga dela. Eden najbolj pomembnih dokumentov za razumevanje politike je Strategija ekonomskih migracij iz leta 2010, ki pravi, da v Republiki Sloveniji obstaja pomanjkanje ustreznega kadra in da se bo na tej osnovi oblikovala migracijska politika ter da se pri tem morajo upoštevati demografska gibanja in potrebe gospodarstva (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve 2010, 1). Kot osnovni cilj se določa hitrejša gospodarska rast in uporaba znanja za gospodarski razvoj. Zato se sklepa, da v Republiki Sloveniji v prvi vrsti primanjkuje delovna sila za najpreprostejša dela in poklice za neindustrijski način dela (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve 2010, 20–25). Ljudje se ocenjujejo na podlagi ponudbe in povpraševanja na trgu dela zaradi doseganja tako državnih kot zasebnih interesov, pri čemer se delavec usmerja v tisto področje, v katerem bo prinesel dobiček, ne glede na njegove želje in potrebe.

3.7.1 Postopek pridobivanja vizumov

Edini način, da oseba, ki ni del schengenskega območja, zakonito vstopi na ozemlje EU, je pridobitev vize, medtem ko je vizni režim zasnovan na ta način, da ga na samem začetku odvrne

⁴⁰ Tako imenovana »modra karta« (delovno dovoljenje, na podlagi katerega lahko tuji strokovnjaki delajo na ozemlju EU) je uvedena predvsem zaradi finančnega dobička in gospodarskega razvoja Evropske unije. To dokazuje izjava Marie Senisus, glavne svetovalke Evropske komisije za notranje zadeve, ki je uvajanje modre karte komentirala z besedami, da če želimo uresničiti naše cilje v strategiji Evrope 2020, mora EU ostati odprta in konkurenčna na trgu dela, moramo pa ustvariti legalne načine za migrante, da pridejo v Evropo (workpermit.com 2011, EU Blue Card for skilled immigrants to be introduced soon).

od namena potovanja. Ideja viznega režima je takšna, da mora prebivalec tretjih držav imeti namen, namero in cilj. Da bi prišel na ozemlje Evropske unije, mora obstajati določen razlog, ki ga mora dokazati z različnimi dokumenti.⁴¹ Tako mora na primer za pridobitev študentske vize imeti potrdilo o šolanju, če gre za turistično vizo, pa mora kot dokaz predložiti pismo oz. izjavo osebe, pri kateri bo stanoval.

Vendar pa proces odprave viz za države nekdanje Socialistične federativne republike Jugoslavije še vedno traja. Možnost vstopa brez viz na ozemlje Evropske unije je prva dobila Republika Hrvaška leta 2001, ko je prišla na seznam t. i. »belega Shengena«.⁴² Srbija, Makedonija in Črna Gora so dobile liberalizacijo viznega režima osem let pozneje, šele decembra 2009, medtem ko je Bosni in Hercegovini ter Albaniji bila možnost potovanja brez viz odobrena eno leto pozneje. Na področju nekdanje SFRJ samo še pokrajini Kosovo in Metohija nista dobili liberalizacije zaradi zapletenih političnih razmer v tej državi. Vendar je treba poudariti, da t. i. beli Schengen ne pomeni absolutne enakosti z državljani držav članic Evropske unije, temveč pomeni, da lahko tuji državljani bivajo na ozemlju EU največ 90 dni v šestih mesecih, nimajo pravice do dela na ozemlju EU, tisti, ki se vendarle odločijo za delo na črno, pa postanejo predmet ponovnega sprejema (Čpajak 2009). Balibar (Balibar 2004, 6) analizira odnos Evropske unije in Balkana, pri čemer trdi, da Balkana ni mogoče ločevati od ostale Evrope, hkrati pa kritizira Evropsko unijo, ki ga obravnava, kot da ni del Evrope, ampak kot neke vrste problem, ki ga je potrebno ograditi in postopno hierarhično vključevati, ali oviro, ki jo je treba premagati z zunanjimi sredstvi, vključno s kolonizacijo. Torej proizvaja nevidne meje med evropskim državljanom in prebivalci Balkana, katere obravnava, kot da so tujci brez pravice do izražanja.

⁴¹ Državljan Bosne in Hercegovine, ki so lastniki biometričnih potnih listov, imajo pravico do vstopa na ozemlje Republike Slovenije brez viz. Vendar pa tisti, ki nimajo teh potnih listov, morajo za pridobitev vstopne vize med drugim imeti: garantno pismo, potrdilo o zagotovljeni nastanitvi in sredstvih za njihovo preživljanje, vlogo za izdajo vizuma, fotografijo, potni list in fotokopijo strani z osebni podatki, komercialno (potniško) zavarovanje (za čas trajanja potovanja), dokazilo o osebnih dohodkih, potrdilo o zaposlitvi, obrazec M2 (za zaposlene) itn. Toda, katera dokumentacija je potrebna, je odvisno predvsem od namena bivanja in statusa vsakega posameznika. Tako na primer morajo upokojenci predložiti odločbo o upokojitvi, študentje indeks ali potrdilo o šolanju, če gre za poslovna potovanja, pa mora imeti overjeno garantno pismo s strani zunanjetrgovinske zbornice BiH (Veleposlaništvo Republike Slovenije v Sarajevu).

⁴² Beli schengenski seznam je seznam, katerim državljanom je dovoljen vstop in kratkoročno bivanje (ne več kot tri mesece) na ozemlju Evropske unije. Prvič je predstavljen leta 2001, ko je bila sprejeta uredba Sveta o razdelitvi na tiste države, katerih državljani imajo pravico do vstopa v EU brez vizuma, in na tiste države, katerih državljani nimajo teh pravic, torej t. i. črni schengenski seznam (Uredba sveta (ES), št. 539/2001).

3.8 Nacionalno in nadnacionalno v evropski migracijski politiki

Kot je že navedeno zgoraj, so današnje meje znotraj Evropske unije odpravljene, pri čemer so se ustvarila odločanja na dveh ravneh – na ravni nacionalnih držav in nadnacionalni ravni. Nas pa vendarle zanima, na kakšen način se je migracijska politika »evropeizirala«, predvsem pa to, katere vrste migracij ureja EU.

Na ozemlju današnje Evropske unije prihaja do dveh sočasnih procesov. Prvi je pomanjkljivost določenih deficitarnih poklicev, tako nizko kakor visoko kvalificiranih, pri čemer se pojavlja kot ena izmed rešitev uvoz delovne sile. Drugi pa je novi regulacijski režim migracijske politike Evropske unije, namenjen predvsem za zaostritev ukrepov za azil in kontrolo vstopa ilegalnih priseljencev na ozemlje Evropske unije.

Oblikovanje enotnega trga dela Evropske unije se je začelo z Rimsko pogodbo leta 1957, ko je bilo prvič zagotovljeno prosto gibanje delavcev državljanov članic EU. Namreč, 39. člen določa, da delavec državljan podpisnice tega sporazuma ima pravico do: iskanja zaposlitve znotraj držav podpisnic, pravico do dela v državah podpisnicah, bivanje in zadrževanje na ozemlju tuje države zaradi opravljanja dela (Rimska pogodba 2002). Z Enotnim evropskim aktom, ki je bil podpisan leta 1986, se ustvarja načrt za prost pretok blaga, ljudi in storitev. Želi se oblikovati enotni trg, s katerim bodo odpravljene meje znotraj držav (Geddes 2000, 67–68). V katero smer je šla migracijska politika EU, je pokazala Dublinska konvencija, podpisana leta 1990, ki določa, da ima prosilec pravico zaprositi za azil samo v tisti državi, na ozemlje katere je vstopil. Ta konvencija določa tudi, da lahko države izven EU, ki so opredeljene kot varne, sprejemajo prosilce za azil (Geddes 2000, 77).

Morda je najbolj pomemben sporazum za migracijsko politiko EU Maastrichtski sporazum ali sporazum Evropske unije, podpisan leta 1992, začel pa je veljati leta 1993, s katerim so ugotovili potrebo za usklajevanjem migracijske politike med evropskimi državami na področju azila, vizne politike, politike priseljevanja, nacij tretjih držav in ilegalne migracije (Lahav 2004, 44). Z Maastrichtskim sporazumom je bilo ugotovljeno, da so skupni interesi držav naslednji: azilna politika, pravila nadzora nad prehodi zunanjih meja držav članic, pogoji vstopa in gibanja znotraj

držav članic, pogoji bivanja prebivalcev iz t. i. tretjih držav, vključno z združevanjem družine in dostopom do delovnih mest, boj proti nelegalni imigraciji prebivanja in dela na ozemlju držav članic (Geddes 2000, 95–96). Düvell in Jordan (Düvell in Jordan 2002, 505) trdita, da je bila posledica Maastrichtske pogodbe med drugim tudi standardizacija azilnega postopka. To je v praksi pomenilo opredelitev vrste nastanitve, raven in časovno obdobje socialnih prejemkov ter zapletenost postopkov in procesov. Tako je ustvarjen evropski model azilne politike Evropske unije: organiziranje nastanitve za prosilce azila, pogosto v taboriščih (prve sta imeli Švedska in Nemčija), omejevanje prejemkov (Nizozemska in Danska) in prijazna pomoč ter pospešeni postopki (Francija). Z Amsterdamsko pogodbo, ki je bila podpisana leta 1997, začela pa veljati leta 1999, je Evropska unija samo nadaljevala izvajanje tistega, kar je že bilo določeno z Maastrichtskim sporazumom, tj. delo na usklajevanju migracijske politike držav članic. V njej se med drugim izraža želja za ustvarjanjem območja brez notranjih mej, in sicer s pomočjo ekonomske in socialne kohezije. Hkrati se navaja, da bo ta svoboda zavarovana s pomočjo kontrole zunanjih meja, azila, priseljevanja in boja proti kriminalu (Amsterdamska pogodba 1997).

Z analizo najpomembnejših pogodb, ki urejajo migracijsko politiko v EU, je razvidno, da gre predvsem za urejanje zakonitih vstopov na ozemlje EU in boja proti nezakonitim migracijam kot tudi za urejanje azilne politike. Sistem azila na evropskem ozemlju ni zasnovan tako, da hermetično zapira meje, temveč da ustvarja sistem ovir, ki se uporabljajo za proizvodnjo aktivnega procesa vključevanja migrantov prek segregacije in izključenosti (Mezzadra v Tsianos in Karakayali 2010, 377). Na ta način je mogoče spremeniti priseljence v delavce, ki »[...] morajo trdo delati, morajo biti vedno na razpolago, morajo sprejeti kakršnokoli plačilo in kakršnekoli pogoje dela [...]« (Mreža Frassanito 2009b, 174). Evropska migracijska politika je zelo omejevalna v zvezi z dodeljevanjem statusa begunca.⁴³ Da je v evropskih državah zelo težko dobiti azil, lahko vidimo na primeru Republike Slovenije. V obdobju od leta 2007 do 2009 je samo dvajset izmed 866 prošenj⁴⁴ prejelo pritrdilen odgovor⁴⁵ (UNHCR 2007–2009).

⁴³ Formalno priznanje je bistvenega pomena, da begunec uživa vse pravice, ki mu pripadajo, za ureditev in legalizacijo njegovega/njenega bivanja v državi azila (Visoki komisariat ZN za begunce 1998, 168).

⁴⁴ To so običajno državljani t. i. držav Zahodnega Balkana, predvsem iz Bosne in Hercegovine, Srbije, Kosova in Metohije ter Hrvaške. Poleg držav zahodnega Balkana sta zraven še Turčija in Afganistan (UNHCR 2007–2009).

⁴⁵ Na ozemlju Republike Slovenije se s pridobitvijo statusa begunca prosilcu za azil dodeli status osebe s stalnim prebivališčem. To pomeni, da ima begunec pravico do denarne pomoči, najosnovnejšega prostora za bivanje,

Primarna funkcija današnje evropske meje predstavlja ustvarjanje diferencialnih področij dela in presežek kapitala, v katerem se poceni in začasna delovna sila uporablja za pridobitev naložb (Walia 2010, 73). Zaradi tega pa migranti zelo težko dobijo azil in so usmerjeni v sektorje, ki potrebujejo delavce.⁴⁶

Vendar pa evropska migracijska politika ne ureja delovne migracije, temveč vsaka država sama določa, koliko migrantov bo zaposlila na leto in v katerem sektorju. Na podlagi analize Strategije ekonomskih migracij Republike Slovenije lahko vidimo, kako delujejo delovne migracije, lahko pa pridemo do zaključka, da je glavni dejavnik, ki vpliva na oblikovanje politike delovnih migracij, gospodarska rast države. V Strategiji ekonomskih migracij se navaja, da se bo v Republiki Sloveniji število prebivalcev začelo zmanjševati in da bo prišlo do zmanjšanja gospodarske rasti. Zaradi tega se bo rešitev za pomanjkanje ustreznega kadra morala poiskati v državah izven EU (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve 2010, 5–41). Republika Slovenija bo uvozila samo tisto delovno silo, ki jo potrebuje za svojo gospodarsko rast, kar pomeni, da bo uvozila zgolj tisto, ki je deficitna.

Uvoz delovne sile na ozemlje današnjih evropskih držav je tesno povezan z večjo prilagodljivostjo znotraj trga dela. Namreč, na ozemlju Evropske unije se pojavlja potreba za mobilno delovno silo, ki bi delala tam, kjer je potrebna, opravljala pa bi posle, ki jih mora neizogibno opraviti (Düvell in Jordan 2002, 498–499).

zdravstvenega varstva, šolanja in izobraževanja, pomoči pri vključevanju v okolje in pomoči pri iskanju zaposlitve ter zaposlovanju (Uradni list RS, št. 61/1999).

⁴⁶ Trditve prosilcev za azil, ki so se organizirali v »Svet za vsakogar« in ki so bili aktivni od leta 2007 do 2008, dokazujejo, da evropska migracijska politika proizvaja usmerjanje migrantov v t.i. odvisne oblike dela. V svoji izjavi so napisali: »Bistvo te politike ni zapiranje meja nacionalnih držav ali postnacionalnih povezav, kot je Evropska unija, ampak hierarhično vključevanje imigrantov. Danes se povsod po EU srečujemo z napadom na institut azila in kriminalizacijo prosilcev za azil, deportacijami ti. nelegalnih migrantov in z vzpostavljanjem kvotnega sistema, ki preko povezave dovoljenja za bivanje z delovnim dovoljenjem omogoča skrajne oblike izkoriščanja imigrantov. [...] Evropska unija (in to velja tudi za Slovenijo) ne zapira meja za imigrante, ki niso državljani članic EU, ampak dela iz imigrantov novodobne sužnje. S tem, ko veže njihova dovoljenja za bivanje na delodajalce, s tem, ko odreja, katera delovna mesta so jim dostopna, s tem, ko odreja teritorialno omejenost svobode gibanja, s tem, ko preprečuje združevanje družin, s tem, ko dela iz imigrantov delovno silo, ki se jo po določenem času zavrže in deportira« (Svet za vsakogar 2008a).

Torej lahko sklepamo, da je evropska migracijska politika pristojna za urejevanje nelegalne migracije in azilne politike, pri čemer je zelo težko dobiti status begunca na ozemlju Evropske unije. Evropska migracijska politika usmerja migrante z zapiranjem kanalov azila v t. i. delovne migracije, tj. v tiste segmente dela, ki so nepriljubljeni in ki jih državljani držav članic Evropske unije ne želijo opravljati.

3.8.1 Prilagajanje evropski migracijski politiki: primer izbrisanih

Kot je že rečeno zgoraj, evropska migracijska politika v prvi vrsti vpliva na politike nacionalnih držav s svojimi pogodbami o urejevanju nelegalnih migrantov, nelegalnega prehajanja meje in urejevanju postopkov v zvezi s prosilci za azil. V prejšnjih poglavjih je že razloženo, da se v državah članicah delijo prebivalci v dve veliki kategoriji, in sicer na državljane z vsemi pravicami, ki izhajajo iz državljanstva, in na ostale, ki se hierarhizirajo na podlagi statusa, ki ga imajo.

Države, ki so v procesu evropskih integracij, morajo med drugim uskladiti državno politiko migracij z evropsko. To pomeni, da morajo hierarhizirati svoje prebivalce, uvesti nove nevidne meje, ki bodo prebivalce t. i. tretjih držav ogradile in omejile ali pa jih v slabšem primeru izgnale iz države. Mezzadra opredeljuje t. i. proces širitve in mobilnost meja kot strategijo, ki omogoča artikulacijo evropskega prostora s »sosednimi državami« in prenos evropskega zakona v druge pravne ureditve v smislu biopolitične tehnologije, ki v evropsko državljanstvo vpisuje »lateralne prostore«, okoli katerega se reorganizira trg dela (Mezzadra 2007). Pri tem se sklicuje na Rigo (Rigo v Mezzadra, 2007) in trdi, da hierarhizacija nastaja na vsaki stopnji pravne ureditve, ki prekinja homogenost tradicionalnega državljanstva. Ko hierarhije prodrejo v strukturo evropskega trga dela, se vzpostavljajo posebne meje produkcije ali čakalnice, ki pravno urejajo pogoje migranta v skladu s pravilom reprodukcije samega sebe.

Ozemlja Evropske unije ni mogoče obravnavati kot točno določen prostor, saj se ta prostor nenehno spreminja in širi. Tako so kandidati za vstop v EU med drugim tudi države nekdanje SFRJ, ki svojo zakonodajo morajo prilagoditi z evropsko.⁴⁷

Republika Slovenija je v sklopu evropskih integracij za priključevanje Evropski uniji v poznih devetdesetih letih prejšnjega stoletja začela proces prilagajanja slovenske migracijske politike evropski: »V praksi je to po eni strani pomenilo postrožitev ureditve in prakse azilnih postopkov in postopkov zadrževanja, pridržanja in deportacij, po drugi strani pa se začne prva resnejša regulacija ekonomskih migracij« (Beznec 2009, 17). Na kakšen način bo slovenska migracijska politika spremenjena in v kateri smeri bo potekala lahko vidimo v prvi Resoluciji o politiki priseljevanja Republike Slovenije, kjer je zapisano: »Po eni strani globalizacija gospodarstev in regionalnih integracij, kot je Evropska unija, z vzpostavitvijo skupnega trga, spodbujanjem gospodarske rasti in konkurenčnosti, narekuje proces odstranjevanja notranjih meja med državami članicami. Po drugi strani pa se pojavljajo potrebe po nadzoru priliva in naseljevanja tujcev iz preostalega sveta oziroma iz t. i. tretjih držav« (Ur. l. RS, št. 40/99). Torej, že na samem začetku prilagajanja slovenske migracijske politike evropski so se zaostri pogoji za pridobitev azila, po drugi strani pa se je začelo spodbujanje delovne migracije, s katero se delavci usmerjajo na t.i. sekundarni trg dela. Leta 2000 je bil sprejet Zakon o zaposlovanju in delu tujcev, ki uvaja kvote zaposlovanja tujcev in način dostopa migrantov do trga dela, s katerim se migrant usmerja na t. i. sekundarni trg dela (Ur. l. RS, št. 66/00).

Glavna značilnost slovenske migracijske politike je torej ureditev azilnega postopka in uvoza delovne sile. Vendar pa obstaja še tretja kategorija prebivalcev, ki bi jo slovenska oblast morala urediti hkrati z uvedbo evropske migracijske politike, imenujejo pa se »izbrisani«.

»Izbrisani« je naziv za približno 18.000 ljudi, ki so bili leta 1991 izbrisani iz Registra stalnega prebivalstva Republike Slovenije, gre pa za prebivalce Republike Slovenije, ki so imeli državljanstvo drugih tedanjih republik. Za časa Jugoslavije je bilo državljanstvo posameznih

⁴⁷ Da bi določena država postala članica Evropske unije, mora izpolnjevati t. i. kopenhagenska merila, ki so: politično stabilne institucije, ki zagotavljajo demokracijo, pravno državo, delujoče tržno gospodarstvo, zavezanost k političnim, gospodarskim in monetarnim ciljem Evropske unije, sprejetje *Acquis Communautaire* (celotne evropske zakonodaje) (Delegacija Evropske unije u Bosni in Hercegovini).

republik zgolj formalen status, prebivalci Slovenije pa niso imeli nobenih potreb za njim, ker so bili izenačeni z državljani Slovenije. Z neodvisnostjo Republike Slovenije pa so tisti posamezniki, ki niso imeli državljanstva Republike Slovenije, morali začeti postopek za pridobitev državljanstva. Prebivalci Republike Slovenije, ki tega niso storili, so bili označeni kot tujci in je za njih začel veljati Zakon o tujcih. Na ta način so bili potisnjeni »[...] pod patronat uradništva, zadolženega za obravnavo tujcev, ter organov pregona, ki bdijo nad legalnostjo bivaajočih na ozemlju, in zato ob neurejenem pravnem statusu podvržene grožnji ali celo izvedbi deportacije« (Pistotnik 2010, 58). Morali so avtomatično zapustiti državo, tisti, ki so se odločili ostati na ozemlju Republike Slovenije, pa niso imeli dostopa do zdravstvenega zavarovanja, niso se mogli zakonito zaposliti, niso imeli dostopa do izobraževanja, bili so vsakodnevno v strahu pred izgonom itn. Skratka, z njimi se je ravnalo, kot da več ne obstajajo.⁴⁸ Veliko število državljanov Republike Slovenije je izgubilo svoje pravice, postali so manj vredni prebivalci v hierarhičnem sistemu migracijske politike Evropske unije. Dovčerajšnji prebivalci Republike Slovenije so postali ilegalni imigranti.⁴⁹ Njihova usoda je postala enaka usodi več tisoč nezakonitih priseljencev v Evropski uniji. Vendar je oblast Republike Slovenije okvirno legalizirala t. i. izbrisane, kljub temu pa postopek legalizacije in pridobitev državljanstva Republike Slovenije nista bila tako hitra in enostavna. Prvi zakon o izbrisanih je bil sprejet leta 1999, po katerem se državljanu druge države naslednice nekdanje SFRJ, ki je 23. decembra 1990 imel stalno prebivališče in tega dne neprekinjeno živel na ozemlju Republike Slovenije, ali tujcu, ki je 25. junija 1991 prebival v Republiki Sloveniji in od tega dne stalno živel na njenem ozemlju, omogoča izdaja stalnega prebivališča (Uradni list RS, št. 61/1999). Ta zakon je bil precej diskriminacijski in nepravičen iz preprostega razloga, ker ni zajel vseh prebivalcev Republike Slovenije, ki se jim je zgodil izbris. Da je šlo za nezakonit postopek, dokazuje dejstvo, da je Ustavno sodišče Republike Slovenije sprejelo sklep leta 1999 in še leta 2003, v katerem je brisanje prebivalcev iz Registra stalnega prebivalstva bilo nelegalno. Šele leta 2010 je bila

⁴⁸Indira je opisala svoje osebne izkušnje z izbrisom z besedami: »Ničesar nisem imela ... Sem morala ... delat 23, 30 ur... 34, tako sem delala! Brez premora! Eno delo za drugim... Čistila sem. Tudi generalke, čistila sem – vse na črno, v stanovanjih, v firmah, povsod ... Delovna doba mi ni tekla. Otrokom je bilo težko. Jaz sem ves čas delala, oče jih je zapustil, pridem domov in starejši sin živčen. Pridem zmatrana, samo ulegla bi se, a on živčen. Pravi, 'jaz nisem kot ostali otroci, nimam nič, s svojimi prijatelji ne morem nič', tako da mi je bilo res hudo« (Indira v Zorn 2010, 31).

⁴⁹Sara Pistotnik (2010, 58) ugotavlja, da je imel izbris določene značilnosti, zaradi katerih se izbrisani razlikujejo od ilegalnih imigrantov. V Sloveniji so živeli dlje časa, nekateri so bili rojeni v Sloveniji, o spremembi njihovega statusa pa ni bila vročena nobena odločba, zaradi česar se niso mogli pritožiti na takšno odločbo, skupaj z Izbrisom jim je potekla veljavnost potnega lista in osebne izkaznice, ne glede na to, da sta bila izdana v Republiki Sloveniji, ki je bila pred osamosvojitvijo republika in je imela obvezo izdati te dokumente.

izbrisanim omogočena pridobitev legalnega statusa, zakon pa se je nanašal na tri kategorije prebivalcev Republike Slovenije. V prvi skupini so bili tisti, ki so že imeli državljanstvo, toda niso imeli urejenega statusa za predhodno obdobje, druga skupina so otroci staršev, ki so bili izbrisani, tretja skupina pa je najbolj številčna skupina, in sicer so to izbrisani, ki so brez statusa živeli v Sloveniji ali tujini. V skladu s tem zakonom so morali izbrisani dokazati, da imajo v Republiki Sloveniji središče življenjskih interesov (Uradni list RS, št. 50/2010). Tisti, ki niso prebivali v Republiki Sloveniji od enega leta do petih let, so morali dokazati, da so bili prisiljeni zapustiti Slovenijo zaradi posledic izbrisa. Vsi tisti, ki so prebivali več kot pet let zunaj Republike Slovenije, morajo dokazati, da so se poskušali vrniti v Republiko Slovenijo, vendar jim ni uspelo (Uradni list RS, št. 50/2010). A nepravilnost še vrsto let po izbrisu ni popolnoma odpravljena. Vrnitev pravice do stalnega prebivališča se ne zgodi avtomatično, temveč se mora dokazati resničnost izbrisa. Na ta način je oblast Republike Slovenije razvrstila in hierarhizirala izbrisane, jih razdelila na resnične in lažne ter jim postopoma dodeljevala pravice, ki bi jih bi morali imeti od samega začetka odcepitve Slovenije. In po vsem tem času so izbrisani živeli kot vsi drugi nezakoniti migranti, in sicer v negotovosti, v strahu pred izgonom in se borili za vsakodnevno preživetje. Tako Andrej Kurnik (Kurnik 2007, 124–125) v svojem članku »Izbrisani gredo v nebesa« navaja: »Zločinskost izbrisa [se je] normalizirala s sprejetjem evropske migracijske in azilne politike. Evropska unija pa je zločinskost svoje migracijske politike [...] v Sloveniji normalizirala z integracijo avtohtonih oblik izključevanja, zanikanja temeljnih pravic določenim populacijam in normalizacijskega čiščenja.«

Z željo, da bi izboljšali svoj položaj, so se izbrisani organizirali v dve skupini, in sicer v Družbo izbrisanih prebivalcev Slovenije in Civilno iniciativo izbrisanih aktivistov. Z različnimi dejavnostmi, s protesti in stavkami so poskušali opozoriti odgovorne in medije na položaj, v katerem se nahajajo. Tako je leta 2005 potekala gladovna stavka v stavbi TR3 v Ljubljani, kjer se je nahajalo predstavništvo Evropske komisije v Sloveniji. »Boj izbrisanih kot nova državljanska praksa je izzival okvirje formalnega državljanstva in začel artikulirati transnacionalno subjektiviteto, ki je materialna kritika oblike državljanstva, ki je vezana na nacionalno državo, hkrati pa postaja politična zahteva po novi obliki vključujočega državljanstva v globalizaciji. Boj izbrisanih je tako dobival obeležje boja za globalno državljanstvo, saj je vedno znova

destabiliziral vsak poskus nekonfliktne reintegracije izbrisanih v ustavni, pravni in simbolni red nacionalne države« (Kurnik 2009a, 60).

Za položaj, v katerem so se nahajali, so aktivisti izbrisanih krivili prav evropsko migracijsko politiko. Namreč, slovenska migracijska politika 90. let do danes je v stalnem procesu usklajevanja z evropsko migracijsko politiko: »Razmerje med vzpostavitvijo nacionalne suverenosti in vzpostavljanjem imperialne suverenosti se torej kaže kot vzajemna normalizacija in integracija izključevalnih praks« (Kurnik 2007, 125). Aktivisti, ki so protestirali v stavbi TR3, kot tudi drugi ljudje, ki jih je doletel izbris, so morali doživeti vrsto statusov, na koncu pa je bil njihov status eventualno izenačen z drugimi. Takšen razplet dogodkov ni presenetljiv, saj evropska migracijska politika temelji na hierarhičnem izključevanju: »Vztrajanje na izjemnosti in partikularnosti izbrisa krepi diskurs in prakse hierarhičnega vključevanja, ki proizvajajo državljane več redov. V primeru takšnega vztrajanja bi bili izbrisani red višje od ilegaliziranih imigrantov, kar bi naj kompenziralo njihovo inferiornost glede na red državljanov, ki uživajo polne državljanske pravice« (Kurnik 2007, 125). Prav zato je boj izbrisanih upor proti tako organizirani migracijski politiki, v kateri so meščani hierarhično organizirani v pridobivanju pravic: »Ta proces vsebuje nujno alternativo, ki se vzpostavlja na osnovi nasprotovanja hegemonski normalizaciji oziroma na osnovi nasprotovanja strukturi, v kateri se vzajemno podpirata hierarhična kapitalistična organizacija družbene delitve dela in ideologija integracije« (Kurnik 2007, 130).

Zaradi hierarhizacije, ki jo ustvarja evropska migracijska politika, izbrisane lahko povežemo tudi z migrantskimi delavci, status katerih je (kot pri izbrisanih) spremenljiv, nestalen in začasen: »Meje oziroma stopnja vključenosti in izključenosti iz državljanstva so postale ključne za globalni režim izkoriščanja živega dela« (Kurnik 2009, 61). Tako status izbrisanih postaja samo še ena kategorija več, s pomočjo katere se napaja evropski trg dela s poceni delovno silo. Zaradi tega, ker so jim prikrajšane državljanske pravice, so izenačeni z nezakonitimi imigranti in migrantskimi delavci, ki so pogosto nadzorovani in izkoriščani, ki velikokrat delajo na nevarnih in pogosto fizično zahtevnih delovnih mestih. Oseba, ki je izbrisana in želi pridobiti stalno prebivališče v Republiki Sloveniji, mora dokazati, da je od začetka 90. let prejšnjega stoletja prebivala na ozemlju Republike Slovenije ali da ima življenjske interese v Republiki Sloveniji.

Torej se postopek pridobivanja stalnega prebivališča in s tem tudi pravic, ki izhajajo iz tega statusa, ne dogaja avtomatično. Človek, ki je izbrisan, je dvajset let po nezakonitem postopku izbrisa še vedno postavljen v pozicijo čakanja. To ni nobena izjema, temveč pravilo, po katerem deluje evropski migracijski sistem, saj tujci ne morejo avtomatično pridobiti vseh pravic, njihov status se mora večkrat menjati, da bi na koncu eventualno prišli do državljanstva, kar ni nujno, da se bo zgodilo.

4 DELOVNE MIGRACIJE NA OBMOČJU EVROPSKE UNIJE OD DRUGE SVETOVNE VOJNE DO DANES

S koncem druge svetovne vojne se je na ozemlju evropskih držav začelo povečevati povpraševanje po delovni sili. Najbolj razvite zahodne države so doživele zelo hitro gospodarsko rast, začela se je njihova obnova, s tem pa tudi množično uvažanje delavcev. Dekolonizacija in postkolonizacija delovnih migracij sta Zahodno Evropo spremenili iz emigracijske celine v imigracijsko. V 50. in 60. letih prejšnjega stoletja so se številni delavci iz Južne Evrope (Italija, Portugalska, Grčija, Španija, Turčija in Jugoslavija) ali iz novih neodvisnih kolonij, kot sta Alžir in Indonezija, izselili v Zahodno Nemčijo, Francijo, Švico, Nizozemsko, Belgijo in Skandinavske države (Mullan, 9).

Priseljenim delavcem so bili namenjeni posli, ki so bili najtežji in ki jih lokalni prebivalci ponavadi niso želeli opravljati, in sicer dela v gradbeništvu, gostinstvu, podeželska sezonska delovna mesta in težki fizični posli v industriji, ki so škodljivi za zdravje (Bade 2005, 350–351). Castles (Castles 1985, 519) navaja, da so takšne politike oblikovane, ker so migrantski delavci opredeljeni predvsem kot začasne mobilne delavske enote, ki bi jih lahko zaposlili, izkoriščali in prodajali v skladu z zahtevami trga. Urejevanje migrantskih delavcev se je običajno izvajalo s pomočjo dvostranskih sporazumov med agenti države imigracije in države emigracije, pri čemer so agenti zaposlovanja (komisije, ministri za delo države imigracije) morali najti aplikacije, ki so najbolj primerne za regulacijo migracij (Mullan 11). Takrat se prvič omenja sistem »gastarbajterstva« – proces, v katerem so se delavci iz jugovzhodne Evrope množično izselili v zahodne države kot fizični delavci. Najboljši primer je tedanja Zvezna republika Nemčija, ki je v poznih petdesetih letih začela uvažati delovno silo z uvajanjem politike do tujih delavcev, kakršno danes izvaja Evropska unija. Da bi lahko sploh prišli na ozemlje tedanje Zvezne republike Nemčije, so potrebovali delovno dovoljenje in dovoljenje za prebivanje, ki so ga lahko delavci dobili samo za kratek čas in ki se je nanašalo zgolj na posle, za katere je primanjkovala delovna sila. Castles navaja, da je osnovna ideja bila zaposlitev delavcev samo za omejeno obdobje, omejitev njihovih pravic in čim večje zmanjšanje združitvev družin. Od migranta se je

pričakovalo, da bo sprejel relativno slabo plačilo in pogoje brez pretiranih zahtev glede socialne infrastrukture in da ne bodo zahtevali nikakršnih delavskih pravic. S takšno politiko do migrantov je Nemčija, kot tudi druge zahodne države, poskušala uvažati delo in ne ljudi (Castles, 742).

Večina migrantov, ki se je naselila v 50. in 60. letih v države zahodne Evrope, se ni vrnila domov, ampak so jim bile omogočene večje svobode. Veliko držav je moralo narediti pomembne izboljšave, kar zadeva pravice delavcev migrantov v smislu svobodnejše mobilnosti v poklicih in različnih panogah, daljše bivanje in združitve družine (Mulan 11). Na ta način je konec 60. let prišlo do določenih sprememb, tj. nekdanječasne migracije so prerasle v verižne preselitve (Bade 2005, 352–353).

Obdobje uvoza poceni delovne sile v najbolj razvite države Evropske unije je trajalo vse do leta 1973, ko je nenadno zvišanje cen nafte vrglo celotno svetovno gospodarstvo v krizo. Prišlo je do povečanja brezposelnosti, meje najbolj razvitih držav članic so se začele zapirati, migracijska politika pa se je začela nenadoma zaostroovati. Vendar Castles in Davidson (Castles in Davidson 2000, 78) ne menita, da so se meje zaprle izključno zaradi gospodarske krize, vendar vzroke vidita v spremembi proizvodnih metod in svetovnega gospodarstva. Po njihovem mnenju so tudi drugi dejavniki prispevali k prenehanju uvoza delovne sile, predvsem pa so ti vzroki preselitev proizvodne industrije v nerazvita območja, mikroelektronska revolucija, ki je zmanjšala potrebo po fizičnih delavcih, zmanjšanje povpraševanja po delavcih, razvoj storitvenega sektorja, ki je proizvedel potrebo po izključno visoko izobraženem in nizko izobraženem kadru, ustvarjanje neformalnega sektorja v razvitih državah, uvajanje zmanjšane delovnega časa in povečanje negotovosti v zvezi z zaposlovanjem).

Čeprav so politike formalno prenehale uvažati delavce migrante, je obstajal velik prostor, kjer je bilo delavcem omogočeno delati na črno, spet na delovnih mestih, kjer so manjkali delavci, toda tokrat s še slabšimi pogoji za delavca in z manj možnostmi za zaslužek (Bade 2005, 361).

Ob koncu osemdesetih let prihaja do začetka ustvarjanja skupne migracijske politike držav Evropske unije, pri čemer se zaostčujejo pogoji za pridobivanje azila in boj proti nezakonitim

migracijam. Vendar cilj takšne politike ni odvrčanje migrantov od nastanitve in prebivanja na evropskem ozemlju, ampak ustvariti populacijo, ki je občutljiva in podložna izkoriščanju. To se ustvarja z notranjo politiko nadzora preseljevanja, kot so sankcije zoper delodajalce, izključevanje iz javnih služb, nadzor policije, zapiranje in izгона ipd. (Broeders in Engbersen 2007, 1593). To je poskus kontroliranja, izbiranja in vladanja z nekaterimi skupinami ljudi (De Giorgi 2010, 151). Na ta način se ustvarja ranljiva delovna sila, ki je primerna za opravljanje dejavnosti v tistih sektorjih postfordistične⁵⁰ ekonomije, kjer so migranti najbolj izkoriščani. Čeprav je za takšno gospodarstvo značilna proizvodnja, ki zahteva visoko izobražen kader, je odvisna tudi od nekvalificirane delovne sile, ki jo ni mogoče izvažati v manj razvite države (delovna mesta v gospodinjstvu, gradbeništvu, kmetijstvu itn.). Prav zaradi tega današnji trg dela Evropske unije potrebuje predvsem dve kategoriji delavcev: prva so visoko izobraženi strokovnjaki, druga pa nizko kvalificirani delavci za opravljanje fizično najbolj zahtevnih, zdravju škodljivih in ponavadi nevarnih poslov.⁵¹

Pomemben korak k usklajevanju migracijske politike držav članic Evropske unije na področju zaposlovanja visoko kvalificirane delovne sile predstavlja uvajanje t. i. »modre karte« leta 2009 (št. 2009/50/ES), ki strokovnjakom iz t. i. tretjih držav omogoča zaposlovanje v svoji stroki za obdobje od enega do štirih let z možnostjo podaljšanja delovne pogodbe, pri čemer so mu zagotovljene vse pravice v zvezi z delom, in sicer dobri delovni pogoji, pravica združevanja z družino, pravica do izobraževanja itn. Vendar pa so pogoji za pridobitev modre karte zelo omejevalni, saj morajo delavci za pridobitev delovnega dovoljenja na ozemlju Evropske unije imeti univerzitetno izobrazbo ali 5 let usposabljanja ali pogodbo o zaposlitvi ali ponudbo za delo, njihov bruto dohodek pa mora biti najmanj 50 odstotkov nad nacionalnim povprečjem (Europeanunionbluecard.com 2010, The Blue Card Impasse).

⁵⁰ Postfordizem je dominanten sistem gospodarske proizvodnje in porabe ter socio-ekološki pojav. Ustanovljen je v najbolj razvitih državah ob koncu 20. stoletja. Glavne značilnosti tega sistema so: majhna serijska proizvodnja, specializacija izdelkov in delovnih mest, nove informacijske tehnologije, poudarek na vrsto potrošnikov (za razliko od fordizma, kjer je poudarek na razredu), vzpon storitev in povečanje t.i. belih ovratnikov. (understandingsocialscience.wordpress.com 2010, Key term definition: Post-Fordism).

⁵¹ Inšpektorat Republike Slovenije za delo je v svojem letnem poročilu zapisal, da je prišlo do 22 smrtnih žrtev, od tega so bile štiri osebe iz BiH, dve osebi pa iz Srbije. Vsi umrli so iz t. i. tretjih držav in so delali na gradbišču. Prav tako se je leta 2010 zgodilo največ fizičnih in manjših nesreč prav na področju gradbeništva (Inšpektorat RS za delo 45–51).

Po drugi strani pa nizko kvalificirani delavci sodijo v skupine delavcev, ki jih EU najbolj pogosto uvaža. Vendar institucije Evropske unije ne urejajo delovnih migracij držav članic Evropske unije, temveč vsaka država v EU določa samostojno, ali sploh, koliko in za katere industrije bo izdajala delovna dovoljenja. Vsaka država ima določeno strategijo ekonomskih migracij, v kateri je eden bistvenih faktorjev izpolnjevanje Lizbonske strategije⁵² oziroma ekonomska in gospodarska rast. Pri urejevanju migracij migrantskih delavcev se pogosto uporabljajo t. i. krožne migracije, ki predstavljajo neprekinjene, dolgoročne in tekoče vzorce človeške mobilnosti med državami, ki zavzemajo tisto, kar se prepozna kot enotni gospodarski prostor, istočasno pa pomeni stalno vključevanje migranta doma in v državi izseljevanja, kar običajno vključuje vrnitev in ponavljanje (Newland in ostali 2008, 2). Države članice Evropske unije uvažajo delovno silo prav zaradi primanjkljaja na trgu dela, pri čemer usmerjajo delavce migrante na določena delovna mesta. Ključno vlogo v ustvarjanju takšnega sistema, kjer je migrant omejen, diskriminiran in v stalni negotovosti, ima država, pri čemer je vodena strogo s svojimi interesi (Rosenhek 2003, 232–233). Castles in Miller (Castles in Miller 1998, 164) opazata, da je zgodovinski dejavnik zelo pomemben pri določanju industrije, v kateri bodo migranti združeni, kot tudi to, da se vzorec zaposlovanja znotraj določene države in družbe pogosto razvije v daljšem času.

Zgodovinsko gledano so obstajale številne oblike dela, ki niso bile svobodne, in tudi danes niso izginile, kar dokazujejo današnji migrantski posli, s katerimi se ustvarja gospodarska rast. Nujen pogoj za akumulacijo kapitala je obstoj odvisnega dela, ne pa njegove svobodne oblike. Koncept trgovinskega ali industrijskega kapitala ne vsebuje zasluženih plač niti svobode pretoka niti politične svobode. Srce politike delovne sile sestavljajo ustoličeni načini nadzora nad mobilnostjo odvisnega dela (Boutang v Andrej Kurnik 2009b, 123). Torej je akumulacija kapitala tesno povezana z odvisnimi oblikami dela. Da bi delo obstajalo, morajo obstajati tudi represivni sistemi, ki človeka prisiljujejo v procese produkcije, kjer bo izkoriščen. V bistvu ta dva procesa, akumulacije ljudi in akumulacije kapitala, ni mogoče ločiti, saj ne bi bilo mogoče rešiti problema akumulacije brez rasti proizvodne opreme, ki jih lahko vzdržuje in izkorišča,

⁵² Med zasedanjem Evropskega sveta v Lizboni leta 2000 so voditelji držav in vlad sprožili Lizbonsko strategijo, katere cilj je, da Evropska unija postane najbolj konkurenčno gospodarstvo na svetu in da se do leta 2010 doseže polna zaposlenost (CFCA Glosary: Lizbonska strategija).

prav tako pa velja nasprotno: tudi tehnike, ki omogočajo akumulacijo ljudi, pospešujejo kopičenje kapitala (Foucault 1991, 221).

Zgled za obstoj nesvobodnega dela migrantov je tudi Republika Slovenija, ki že tradicionalno uvaža migrantske delavce predvsem za gradbeno industrijo. Najbolj pogosto uvaža delovno silo iz držav nekdanje SFRJ, predvsem iz Bosne in Hercegovine. Na kakšen način se zaposlujejo državljani t. i. tretjih držav, je določeno z Zakonom o zaposlovanju in delu tujcev Republike Slovenije. Pogoji za zaposlovanje tujcev so: neizkoriščena kvota za to obliko zaposlovanja, zaposlovanje tujcev ne vpliva slabo na trg dela v luči slovenske brezposelnosti, strukture zaposlovanja ali regionalnih potreb za odpiranje novih delovnih mest v okvirju gospodarskih panog. Navaja tudi, da se delavcu t. i. tretjih držav izdaja dovoljenje za zaposlovanje samo pod pogojem, da v evidenci Zavoda za zaposlovanje nima ustreznih lokalnih brezposelnih oseb, ki so z ozirom na pravice do zaposlovanja izenačeni z državljani Republike Slovenije. (Uradni list RS, št. 66/00).

Torej migrant služi kot nadomestna delovna sila, ki je zaželeno zgolj v tistih primerih, ko je to nujno potrebno in kadar se brez nje enostavno ne more, ker bi v nasprotnem primeru prekinitev uvoza poceni migrantske delovne sile imela slabe posledice na razvoj gospodarstva.

5 RAZLIČNA DOJEMANJA MIGRANTOV: MIGRANTI KOT VSILJIVCI, KOT ŽRTVE IN KOT AVTONOMNI SUBJEKTI

Kljub temu da obstaja mnenje, da so migranti zaradi staranja evropskega prebivalstva še posebej dobrodošli,⁵³ se s samo analizo migracijske politike ugotavlja, da Evropa sprejema samo tiste migrante, ki prispevajo k njenemu gospodarskemu razvoju. Prav tako je iz medijskega diskurza pogosto videti slike priseljencev, ki so izkoriščani, izropani in popolnoma izgubljeni, različne nevladne organizacije s humanitarnimi akcijami pa samo še spodbujajo tak odnos. Nikos Papastergiadis deli vse teorije o migracijah na strukturne in prostovoljne. Kot primer prostovoljnih migracij navaja t. i. »push and pull« model. Po tej teoriji ljudje potujejo zaradi ekonomskih razlogov, so »porinjeni« iz svojih domov bodisi zaradi vojne, naravne nesreče ali brezposelnosti, tako imenovani »privlačni« dejavniki za migrante pa predstavljajo boljše priložnosti, ki jih migranti vidijo v državah priseljevanja, in sicer boljše zaposlitev, streho nad glavo itn. Najboljši predstavnik strukturalistične teorije je model Stephena Castlesa. Po tej teoriji je današnji kapitalistični svet razdeljen na razvit – zahodni svet in ostali – revnejši, kjer v odsotnosti delovne sile razviti del uvaža delovno silo iz nerazvitih delov in jo izkorišča, ker je v naravi kapitala uresničevanje maksimalnega dobička (Castles v Papastergiadis 2000, 31–37). Ta teorija je zelo podobna neoklasični teoriji, ki prav tako v ospredje postavlja migrante – žrtve, ki se izselijo iz revnejših držav v upanju za boljše zaposlitev in boljše življenje. Papastergiadis kritizira zgoraj navedene teorije, ki kot razlog za izselitev navajajo zunanje vzroke (katastrofe, brezposelnost ipd.), in trdi, da se v teorijo morajo kot pomemben dejavnik vključiti tudi postopki samega priseljenca (Papastergiadis 2000, 31–37).

Z analizo osnovnih značilnosti vsake teorije, kot tudi Papastergiadisove kritike na omenjene teorije, sem ugotovila, da se vizija priseljencev lahko razdeli v tri skupine. Prva skupina so **migranti kot vsiljivci** – pod vplivom različnih stereotipov in predsodkov se migrant smatra kot zelo nevarna oseba, s katero ni potrebno imeti kakršnih koli stikov. Druga skupina so **migranti kot žrtve** – različni razlogi za izseljevanje, vojna, lakota, naravne katastrofe pri avtohtonem

⁵³ Populacija v Evropski uniji, starejša od 65 let, se bo povečala z 15,4 % celotne populacije (kolikor je bilo leta 1995) na 22,4 % do leta 2025. Zaradi tega so Združeni narodi prelagali, da bi lahko »nadomestna migracija« rešila problem staranja populacije (Geddes 2002).

prebivalstvu izzivajo usmiljenje in sočutje, migranti pa so prikazani kot ranljive osebe, ki potrebujejo pomoč, ker niso sami sposobni za boj z vsem, kar življenje prinaša. Tretja skupina pa so **migranti kot avtonomni subjekti** – posamezniki, ki so sposobni in odločni, da se izborijo sami zase.

5.1 Migranti kot vsiljivci

Državljeni držav članic Evropske unije, politiki v državnih in naddržavnih institucijah pogosto nimajo razumevanja do prošelj migrantov, ki želijo ostati na ozemlju Evropske unije, neusmiljeni so celo do tistih, ki so pobegnili pred lakoto, naravnimi katastrofami ali vojno. Njihove zahteve so najpogosteje posledica strahu pred porabo javnih financ. Iskanje azila je povezano s socialno pomočjo, torej s porabo javnega denarja; drugi načini nekontrolirane migracije »hranijo« črni trg dela z morebitnimi negativnimi posledicami na dohodnino od davka in na uresničevanje koristi od te dohodnine za ljudi, ki davek plačujejo (Düvell in Jordan 2002, 503). Torej obstaja predpostavka, da so migranti prispeli na ozemlje Evropske unije s tem namenom, da bi državljanom odvzeli delo ali da bi bili brezposelni in živeli od socialne pomoči. Vendar pa takšne trditve niso realne in se ne morejo dokazati.

Banjac (Banjac 2009, 94) meni, da je prav evropska politika priseljavanja ta, ki iz priseljencev ustvarja sovražnika in grožnjo evropski družbi: »Oblast mora ves čas delovati tako, da drži grožnjo v nenehni pripravljenosti. Vzdrževati mora mejno točko, kjer ves čas obstaja ta potencialnost, ki se lahko iz grožnje preoblikuje v katastrofo ali vsaj v težko izkušnjo.« Čeprav se nevarnost ne more videti ali občutiti, je stalno prisotna. Prav zaradi tega se mora oblast braniti, vedno nove strategije za odpravo težav z migracijo pa vodijo do zaključka o še večji nevarnosti. Tako oblast ni več tista, ki napada in diskriminira, ampak tista, ki se brani. Banjac pri tem navaja Dolarja, ki meni da »[...] oblast postane organizirana kot obramba pred nevidno grožnjo, ki jo pomeni neki vseprisotni nasprotnik. Oblast se sama predstavlja kot žrtev, žrtev nevidnih groženj in ne preostane ji nič drugega, kot da se brani« (Dolar v Banjac 2009, 95).

Medtem ko migracije prosilcev za azil na ozemlju Evropske unije niso dobrodošle, ker se ne morejo v celoti nadzirati, se delovne migracije spodbujajo kot zaželene. V državah članicah

Evropske unije se ustvarjajo kvotni režimi in se določajo profili zaželenih delavcev. Po Düvellu in Jordanu na ta način prihaja do ustvarjanja novih shem in kategorij, do pospešitev iskanja delovnih dovoljenj in sprožitve programa za ureditev nezakonitih priseljencev, kjer se migracije ponovno definirajo z bolj pozitivnimi termini kot vir fleksibilnosti, prilagajanja in učinkovitosti. (Düvell 2002, 503). Kljub temu pa so migrantska delovna mesta nestabilna in spremenljiva, saj lahko migrant v vsakem trenutku izgubi službo, zakonito prebivanje pa se lahko zelo hitro spremeni v nezakonito. De Giorgi (De Giorgi 2010, 148–151) je prepričan, da to ni naključje, temveč ima sam sistem kaznovanja v vsaki državi svoj cilj, da se delovna sila disciplinira, v takšni družbi, kjer je migrant v negotovem položaju, pa bo prisiljen sprejeti vsako raven izkoriščanja, kar je celo zaželeno, v nasprotnem primeru, če bo zavrnil delo v določenih okoliščinah, pa bo kaznovan. Ustvarjanje nesvobodnih oblik dela je institucionalizirano, saj po Boutangu bistvo politike delovne sile, akumulacije odvisnih oblik dela sestavljajo običajen način nadzora nad mobilnostjo odvisnega dela. Pravzaprav se nanaša na konstitucijo trga dela na nacionalni ravni in ne samo na ravni podjetja. Ta neusmiljena težnja se ustvarja dolgoročno, saj usmerja javne naložbe in organizacijo političnega sistema ter pravnega reda (Boutang 1998).

Migranti se pogosto obravnavajo kot kriminalci in so poslani v ustanove, ki so po svoji naravi totalitarne. Če gre za delavske domove, azilne domove ali centre za tujce, so to ustanove, ki se uporabljajo za prebivanje migrantov in imajo represivni sistem delovanja. Vito Flaker (Flaker 1998, 235–236) definira represivne prostore s pomočjo več lastnosti, to pa so: **zaprtost prostora** – z zaprtjem svojih prebivalcev se omejuje njihovo življenje na samo en prostor; **kolektivnost** – glavni cilj je obdržati čim več ljudi na enem mestu; **ideologija, ki reducira** – totalitarna ustanova omeji človekovo življenje na eno in isti obrazec vedenja, pri čemer ne dovoljuje kakršnih koli odstopanj od običajne sheme; **delitev na varuhe in varovance** – v vsaki izmed totalitarnih ustanov obstaja delitev na varuhe in varovance. Takšni odnosi so natančno določeni in se ne morejo zamenjati. Varuhi so tisti, ki imajo oblast, varovanci pa tisti, ki se ji morajo podrežati.

Na kakšen način delujejo totalitarne ustanove, lahko sklepamo iz analize ustanov za migrante v Republiki Sloveniji. Na njenem ozemlju obstajata dve državni instituciji, ki sta po svojem načinu delovanja totalitarni: prva je Azilni dom, druga pa Center za tujce. Poleg tega obstajajo še

delavski domovi, ki kljub temu da niso državne ustanove (večinoma so v lasti zasebnih lastnikov), imajo sistem nadzora.

Totalitarizem institucije, kakršen je Azilni dom, se občuti, takoj ko se vstopi v ustanovo: »Ograje, kamere, varnostniki v uniformah, ostali uslužbenci v belih haljah, rešetke na oknih oddelka za omejitve gibanja ipd. nekoliko spominjajo na realsocialistične gulage in nas navdajajo z rahlo tesnobo« (Oven 2010, 11). Vendar pa niso samo videz azila, osebje in hišni red omejevalni.⁵⁴ V Azilnem domu obstaja oddelek za omejitve gibanja za prosilce, ki se ne smejo prosto gibati izven njega. Prosilcem za azil se običajno omejuje gibanje, če njihove identitete ni mogoče določiti, zaradi suma zlorabe postopka ali utemeljenih razlogov ogrožanja življenja drugih ali lastnine (Uradni list RS, št. 111/2007).

Da so razmere v Azilnem domu nečloveške, dokazuje izjava prosilcev za azil v Republiki Sloveniji, ki živijo v Azilnem domu na Viču v Ljubljani, ki so organizirali gibanje »Svet za vsakogar«. V izjavi so med drugim povedali naslednje: »Nad prosilci za azil se izvaja latentni, včasih tudi odprti pritisk [...] Ljudje, ki smo zbežali iz vojnih razmer ali pa držav s totalitarnimi ali diktatorskimi režimi, v katerih smo bili na različne načine preganjani, smo se v Republiki Sloveniji srečali z državno mašinerijo, katere cilj je zavrnitev oziroma odvrčanje prosilcev za azil z vsemi možnimi ukrepi po principu 'ni človeka – ni problema'« (Svet za vsakogar, 2008b).

Prosilci za azil, katerim ni bila odobrena prošnja, so običajno preseljeni v Center za tujce v Postojni. To je institucija, ki se ukvarja z izgonom nezakonitih migrantov v Republiki Sloveniji: »Center za tujce je služba policije, zadolžena za izvajanje prisilnega odstranjevanja tujcev iz države, ki je v funkciji učinkovitega odstranjevanja tujcev ter izvaja nastanjanje in oskrbo tujcev v nastanitvene kapacitete centra za čas, ki je nujno potreben za njihovo odstranitev. Med bivanjem tujca v centru ima policija pravico, da pod zakonsko določenimi pogoji tujcu omeji svobodo gibanja« (Ministrstvo za notranje zadeve, Policija). Jelka Zorn (Zorn 2006, 66) je z

⁵⁴ Način vedenja v Azilnem domu določa pravilnik, v katerem so točno določena pravila vedenja za prosilce azila. Obstaja več pravil, nekatera izmed njih pa so: »Obiski prosilcev so dovoljeni vsak delovnik od 13.00 do 20.00 ure, v soboto, nedeljo in praznikih pa od 10.00 do 20.00 ure, vstop in izhod na območje sektorja izven v prejšnjem členu določenih ur je možen z dovolilnico, ki jo lahko na predlog pristojnega socialnega delavca Azilnega doma za največ sedem dni izda vodja Azilnega doma, prosilcu socialni delavec Azilnega doma dodeli sobo, ki je prosilec ne sme samovoljno zamenjati z drugo sobo, niti odstraniti ali predelati opreme v njej« (Uradni list RS, št. 62/2011).

analiziranjem pogojev, v katerih prebivajo migranti, prišla do zaključka, da je Center za tujce enak zaporu (čeprav uradno to ni zapor). Ljudje so zaprti, izolirani iz širše skupnosti v informacijskem, prostornem in simbolnem smislu. V Centru za tujce ni odvetnikov, ki bi ljudem pomagali legalizirati svoj status v državi. Pri vstopu v Center za tujce se prosilec za azil odvzema ne samo svoboda, ampak tudi njihovi osebni predmeti, kot so telefoni in denar.

Tretjo obliko totalitarnih institucij predstavljajo delavski domovi na celotnem območju Republike Slovenije, imajo pa dolgo tradicijo, še iz obdobja nekdanje SFRJ. V prvi vrsti so bili namenjeni začasnemu prebivanju delavcev, dokler ne najdejo boljše nastavitve. Danes so v lasti zasebnikov, pri čemer se je spremenila značilnost delavskega doma. Zdaj je postal mesto za zaprtje delavcev, njihovo izolacijo in vsakodnevno represijo. Prenapolnjeni so, v isti sobi je več ljudi, skupni prostor je premajhen, da bi bil sposoben izpolnjevati vseh potreb delavcev. Hišna pravila so zelo stroga,⁵⁵ obstajajo čuvaji, ki nadzirajo izvajanje hišnega reda. Polona Mozetič (Mozetič 2009c, 87) navaja, da celoten sistem, po katerem deluje delavski dom, spodbuja vrnitev delavca v matično državo: »[...] delavski domovi učinkujejo kot dejavnik začasnosti ekonomskih migracij, tako da se migrantski delavci po določenem in razmeroma kratkem obdobju vrnejo v svoje države. Kljub številnosti so delavski domovi in njihovi stanovalci tako rekoč neopazni, neslišni in odrinjeni iz glavnega toka družbenega življenja, saj domovi učinkujejo kot instrumenti prostorske segregacije migrantskih delavcev in onemogočanja njihove družbene mobilnosti.« Podobnega mnenja sta Pun in Smith (Pun in Smith 2007, 29), ki menita, da imajo izjemno težki pogoji v delavskih domovih za cilj še večje izkoriščanje delavcev in še večji ekonomski dobiček, ker režim delavskih domov delavcem ne omogoča ustanovitve delavskih institucij, ki bi se bojevale za boljše delovne pogoje in delavsko solidarnost.

Na podlagi analiz institucij, ki so namenjene migrantom, lahko torej sklepamo, da sama država z njihovo vzpostavitvijo (Azilni dom in Center za tujce) ali z enostavno odobritvijo za delovanje istih (kot so delavski domovi) prispeva k ločevanju in diskriminaciji migrantov. Lahko rečemo,

⁵⁵ Odnos do delavcev, ki živijo v delavskem domu, ni zgolj strog, ampak je pogosto poniževalen in diskriminatoren. To dokazuje obvestilo Marka Čerkeza, ki je odgovoren za red v delavskem domu Vegrada, v katerem zahteva od delavcev, naj ne mečejo cigaretnih ogorkov na parkirišče, naj ne razlivajo kave po parkirišču ipd. Pri tem opozarja, da živijo v mestnem okolju in da so njihovi sosede premožni ljudje, ki ne odobravajo takšnega vedenja. Prav tako se od delavcev zahteva, da se ob nedeljah tiho pogovarjajo in poslušajo tiho glasbo (Vest.si 2008, Manjvredni tuji delavci?).

da so takšne vrste institucij kakor nevidne meje, ki ločujejo migrante od državljanov Evropske unije. To je še eden dokaz, da današnje evropske meje prodirajo globoko v notranjost evropskega ozemlja in zelo učinkovito delujejo na njenem ozemlju.

5.2 Migranti kot žrtve

Kot je že zgoraj zapisano, je migracijska politika Evropske unije in njenih članic takšna, da omejuje migrante v uveljavljanju najpogosteje socialnih in političnih pravic. Omejen dostop do civilnih, socialnih in političnih pravic ter pretirano zapiranje in stalni strah pred izgonom prispevajo k oblikovanju sive cone zakonite ranljivosti. To posledično omejuje socialno-ekonomski položaj delavcev migrantov in njihovo postavljanje v najbolj negotove sektorje postfordistične ekonomije kot tudi v nižja območja ilegalne ekonomije (De Giorgi 2010, 159). Diskurz migranta kot žrtve izhaja iz več predpostavk, tj. da so migranti zaposleni na delovnih mestih, ki so nevarna za zdravje, težka ali slabo (če sploh so) plačana, razlog za njihovo selitev pa so vojna, naravne katastrofe, revščina ali lakota. Prav zaradi tega je sprejeto napačno prepričanje, da je potrebno skrbeti za migrante in se do njih obnašati zaščitniško. S tem se strinja tudi Mezzadra (Mezzadra 2004, 269), ki meni, da takšna stališča v državi pogosto spodbuja »radikalna levica«, ki predstavlja migrante kot navadne objekte, ki jih je uničila globalna mobilizacija kapitala.

Mediji so eden osnovnih prenosnikov sporočila o migrantih kot žrtvah. Marinko Banjac (Banjac 2009, 90) razlaga, na kakšen način televizija ustvarja oddaje, ki predstavljajo migrante kot ranljive: »Značilen je že kar standardizirani kader: imigranti so tu, pred vrati (od kod so prišli, ostaja bolj ali manj neznanka; kraj, od koder prihajajo, je največkrat ukalupljen v skupni označevalec 'Afrika') in ker ni verjetno, da bi se v zadnjem trenutku obrnili, jim je treba stopiti naproti. Pri tem akt prihoda Afričanov hkrati pomeni tudi napoved težav, na katere se Evropejci odzovejo z reševanjem temnopoltih pribežnikov [...] Ravno posredovanje, reševanje obupanih prišlekov in pomoč v prvih zasilnih taboriščih na obalah Evrope bi lahko razumeli kot dokaz, da zahodna družba ni sebični in nemi opazovalec trpljenja, ki bi ne želel pomagati ali ne hotel razumeti avantur, v katere se spuščajo Afričani.«

Vendar pa niso mediji edini, ki postavljajo migranta v položaj žrtve. To običajno delajo tudi države s svojimi programi vključevanja, pri čemer najpogosteje takšne programe izvajajo različne nevladne organizacije.

Na kakšen način je migrant postavljen v položaj žrtve, lahko analiziramo na ozemlju Republike Slovenije, ki podpira vključevanje migrantov v slovensko družbo. To dokazuje tudi Resolucija o politiki priseljevanja iz leta 1999, v kateri je zapisano, da je Republika Slovenija dolžna izvajati politiko vključevanja, kar pomeni vzpostavitev socialnih, ekonomskih in civilnih pravic (Uradni list RS, št. 40/1999). Prav tako pa se v Zakonu o tujcih Republika Slovenija obvezuje, da bo vključila tujce v slovensko družbo, in sicer tako, da bo organizirala tečaje slovenskega jezika in druge oblike pomoči za njihovo nadaljnje izobraževanje, da bo priskrbela informacije za njihovo vključevanje v slovensko družbo, da bo tujce seznanila s slovensko kulturo in z ustavno ureditvijo ter da bo organizirala prireditve s slovenskimi državljani za spodbujanje medsebojnega spoznavanja in razumevanja (Uradni list RS, št. 108/2002).

Danes na ozemlju Republike Slovenije obstajajo različni programi za integracijo tujcev, pri čemer se nekateri izmed njih izvajajo neposredno v Azilnem domu. V sklopu tega obstajajo različne dejavnosti, v katerih lahko sodeluje prosilec za azil, in sicer so to tečaji slovenskega in angleškega jezika, različne delavnice za otroke in odrasle, tečaji informatike in fotografiranja itn. Vendar pa vse te dejavnosti ne pomenijo, da je prosilcu za azil dovoljeno, da se v celoti vključi v družbo: »Integracija namreč vključuje vzajemne komunikacije in interakcije z okoljem in z ljudmi iz tega okolja. [...] V kolikor se organizirane dejavnosti dogajajo zgolj v Domu za mednarodno zaščito (razen izletov in obiskov kina, ki pa so prav tako organizirani za zaprto skupino, ki ob tej priložnosti nima možnosti interakcije z ostalimi ljudmi), o vzajemnosti z okoljem ne moremo govoriti« (Zlobko in ostali 2009, 164). Ne glede na to, kakšni programi so bili uvedeni, oni ne bodo spremenili bistva problema, saj bo večina izmed njih deportirana v svoje matične države. »Obstaja neka določena hkratnost, vzporednost dveh diametralnih pozicij: če obstaja težnja po pomoči prišlekom, pa v enaki meri Evropa zahteva postavitev branikov [...] Ostra meja ne demonstrira le tega, da je reguliranje migracijskih tokov nujno, pač pa se invertira v vprašanje varnosti« (Banjac 2009, 91).

Nekaj podobnega se dogaja tudi z migrantskimi delavci v Republiki Sloveniji – država jih skupaj z nevladnimi organizacijami poskuša prek različnih dejavnosti vključiti v slovensko družbo (različni programi za seznanitev z njihovimi pravicami, brezplačno učenje slovenskega jezika, itn.). Vendar je treba poudariti, da ti programi ne morejo spremeniti dejanskih razmer, v katerih se priseljenec nahaja, in da problem diskriminacije migranta kot državljana t. i. tretjih držav ostaja še naprej. Andrej Kurnik kot osnovni problem delovanja nevladnih organizacij vidi v diferenciaciji pravic, ki jih lahko posameznik ima. Nevladne organizacije s svojim delovanjem še bolj utrjujejo razliko med državljanskimi in človekovimi pravicami, saj je v bistvu cilj praktičnega delovanja nevladnih organizacij prav zaščita človekovih pravic v odsotnosti državljanskih pravic (Kurnik 2007, 126). Bistvo težav, ki jih imajo migranti, ni v neznanju o slovenski kulturi, jeziku, računalništvu, kar se običajno poučuje na prej omenjenih tečajih, ampak v pravicah, ki izhajajo iz državljanstva, tj. v pomanjkanju le-teh, kar migranta postavlja v položaj žrtve. Z različnimi tečaji, brezplačno kuhinjo in drugimi oblikami humanitarne pomoči se država obnaša pokroviteljsko do migranta, s čimer je migrant postavljen v podrejen položaj.

5.3 Migranti kot avtonomni subjekti

Evropski migracijski sistem poskuša s svojimi omejevalnimi zakoni urejati vstop migrantov na svoje ozemlje. Istočasno poskuša »uvažati« tiste migrante, ki so zaželeni, saj ih potrebujejo za delo, drugim pa preprečuje vstop in bivanje na evropskem ozemlju. Prav zaradi takšnega odnosa se ustvarja hierarhizacija migrantov, pri čemer se ustvarjajo različni statusi, kot so nezakoniti priseljenec, prosilec za azil ali delavec migrant. Vendar pa nobena izmed teh skupin ni izenačena z državljani Evropske unije.

Migranti zavračajo takšen sistem pogojev in nadzorovanja, združujejo se v skupna gibanja in zahtevajo, da se jih obravnava enako kot enakopravne prebivalce Evrope. S povečano migracijo se migranti začnejo organizirati na lokalni in državni ravni, transnacionalno se povezujejo z drugimi gibanji in tako postanejo množično gibanje znotraj Evropske unije. Takšna gibanja so logičen odgovor migrantov na sistematično izkoriščanje, ki so mu izpostavljeni. Migracije so postale zelo dinamične, saj milijoni delavcev vsakodnevno prehajajo evropske meje: »Nobena nacionalna ali mednacionalna politika se ne more izogniti soočenju s konstantnimi in neobvladljivimi tokovi migracij, z neizbrisljivo prisotnostjo migrantske delovne sile znotraj

države, ki spodkopava vsakršen znan model nacionalne politike. Migranti vsiljujejo državi in kapitalu transnacionalno dimenzijo, čeprav se država in kapital sprenevedata, da se zapirata znotraj nacionalnega in mednarodnega reda« (Mreža Frassanito 2009b, 173).

Papadopoulos, Stephenson in Tsian (Papadopoulos in drugi 2008, 202) so razvili svoj koncept »avtonomije migracij«, v katerem je treba razumeti migracijo kot socialno in politično gibanje v dobesednem pomenu besede. Migracija je avtonomna, čeprav se ne more popolnoma ločiti od ostalih socialnih, kulturnih in gospodarskih struktur, ki vplivajo na njo, saj se jo razume kot ustvarjalno moč znotraj teh sil. Sandro Mezzadra (Mezzadra 2010, 2–3) razširja to koncepcijo in meni, da mora »avtonomija migracij« temeljiti na sami praksi migrantov. Po njegovem mnenju se izključevanje migranta ne zgodi samo na delovnem mestu, ampak skozi celoten proces migracije, zato pa je celotno življenje migranta način nasprotovanja sistemu migracij. Ray Kiely (2005, 200) pa opaza, da se je današnja družba premaknila iz moderne v postmoderno fazo, da je današnja družba postindustrijska in da se ne more več govoriti o strogo materialnih pravicah ljudi, ampak sedaj govorimo tudi o spoštovanju človekovih pravic, o zahtevanju pravice do dostojnega življenja, do samouresničitev in sodelovanja. Tako se danes migranti ne borijo izključno za materialne dobrine, ampak v njihovem boju vidimo željo za prepoznavnostjo in sprejemanjem. Z različnimi dejavnostmi želijo povedati tako državi, delodajalcu kakor tudi celotni družbi, da so tukaj, četudi to želimo ali ne, in se ne nameravajo vrniti ne glede na to, koliko jim družba, v kateri živijo, onemogoča normalno življenje.

Migranti v nobenem primeru ne predstavljajo samo nemočnih ljudi, ki bežijo pred lakoto in vojno, vendar so odgovorne in ambiciozne osebe, ki vedo, kaj hočejo in kako to doseči. Del premoženja migrantov je njihova želja, da naredijo nekaj več, njihova odločenost, da ne sprejemajo stvari take kot so. Seveda se je večina migrantov želela izogniti nasilju, lakoti, odpuščanju, vendar pa je skupaj s temi neugodnimi razmerami tudi pozitivna želja po premoženju, miru in svobodi. To kombinirano dejanje zavračanja in izražanja želje je zelo močno dejanje (Negri in Hardt 2004, 133). Mezzadra (Mezzadra 2004, 270) je podobnega mnenja, saj ustvarja koncept pobega, natančneje, ne zanika objektivnih razlogov pobega migrantov (revščine, vojne, naravnih katastrof itn.), ampak predvsem poudarja njihovo željo po migracijah. Na ta način imigranti postanejo aktivni udeleženci socialnega pojava, ki se imenuje

migracija, to dejstvo pa mora biti po Mezzadri ključno pri analizi migracij. Za Papadopouloso in Tsianos (Papadopoulos in Tsianos 2008) migracija predstavlja svobodo ljudi in spremembo. Po njunem mnenju migracija ni enolinijski proces odločanja, ne odziva se na mehanizme privlačnosti in odbojnosti ponudb ter povpraševanja po človeškem kapitalu. Migracija se prilagaja vsakemu določenemu kontekstu na različen način, spreminja svoje oblike, nepričakovano povezuje socialne akterje skupaj, absorbira dinamiko suverenosti, pri čemer napada njeno kontrolo. Migracija je samovoljna v svojih tokovih, ni individualizirana, ustanavlja pa nove transnacionalne prostore, ki presegajo in nevtralizirajo suvereno politiko. Prav tako govorita o konceptu pobega kot o bistvenem dejavniku, s pomočjo katerega se spreminja današnja evropska migracijska politika. Po valovih migracije, prenatrpanih ladjah in vse strožjih mejah kontrole lahko zasledimo dogodke, ki usmerjajo konstituirano moč pobega. Pomen pobega postane očiten, kadar preoblikovanje suverenosti razumemo kot rezultat migrantskih praks, in sicer takšnih, ki težijo k temu, da izpodbijejo temelj, na podlagi katerega je do sedaj delovala suverenost (Papadopoulos in drugi 2008, 163).

Kako lahko poteka proces migracije in na kakšen način se migranti organizirajo, je razvidno iz analiz skupine Nevidni delavci sveta v Republiki Sloveniji. To je gibanje samoorganiziranih migrantskih delavcev Republike Slovenije in aktivistov Socialnega centra Rog. Razlogi, ki so privedli do samoorganiziranja migrantov, so pogoji, v katerih delajo in živijo: prenatrpane delavske sobe v domovih, za katere morajo plačati pretirane cene, nadlegovanje in poniževanje s strani delodajalca, dolgovi iz naslova plač in drugi prispevki, kar so samo nekateri izmed številnih težav, s katerimi se vsakodnevno soočajo delavci migranti.

Zaradi teh in podobnih problemov so se delavci organizirali v gibanje Nevidni delavci sveta, čigar ime je simbolično – na eni strani želi pokazati obseg diskriminacije delavcev, ki jo prinaša politika t.i. krožnih migracij, na drugi strani pa kaže željo, da migranti gredo na ulice, da se »nevidnost« spremeni v prepoznavnost, da se migrantskim delavcem omogoči odločanje o pogojih dela in življenja (Nevidni delavci sveta 2008). Od razpada nekdanje SFRJ vse do danes ni obstajalo tako razširjeno in močno gibanje, kot je omenjeno gibanje migrantskih delavcev. Povečini ga sestavljajo imigranti iz nekdanjih republik Jugoslavije, študenti, univerzitetni profesorji in drugi aktivisti. S svojimi političnimi razpravami, protesti, tribunami in sestanki so

postali pomemben dejavnik pri opredeljevanju delovne migracije na ozemlju Republike Slovenije. Predstavljajo neke vrste protiutež sistemu, ki se do delavca vede kot do objekta, in številki, ki bo omogočila hitrejši gospodarski razvoj države. To gibanje daje migracijam človeško komponento, z njihovimi dejanji pa se dokazuje, da migranti niso samo številka v kvotnem režimu Republike Slovenije, ampak ljudje, ki ne dovolijo, da se z njimi upravlja izključno v skladu s potrebami trga dela.

6 EVROPSKA IN NEEVROPSKA STRAN MIGRACIJSKE POLITIKE REPUBLIKE SLOVENIJE

Kot je že zgoraj navedeno, glavna funkcija evropske migracijske politike predstavlja prilagajanje vstopa in prebivanja prebivalcev t. i. tretjih držav evropskemu trgu dela. Na ta način prihaja do hierarhizacije prebivalcev EU, pri čemer se na vrhu nahajajo državljani držav članic Evropske unije, medtem ko je drugim določena raven pravic v odnosu na status, ki ga imajo (delavec migrant, prosilec za azil, tuji študent itn.). Vendar ta proces ne poteka v eni smeri, saj se skupine, nad katerim se izvaja takšna diskriminatorna politika, pogosto počutijo zatirane in izkoriščane, pri čemer zaradi represivnih ukrepov prihaja do različnih nemirov, protestov in stavk.

Imigranti s svojo nepokornostjo in z zavračanjem tega, da bi spoštovali pravila evropske migracijske politike in migracijske politike njenih članic, kažejo, da niso zgolj objekt, nad katerim se izvaja migracijska politika, ampak so avtonomni subjekt, ki ne dovoli, da bi se z njim upravljalo. Na kakšen način deluje migracijska politika posameznih članic Evropske unije, je razvidno iz primera Republike Slovenije in njene politike do priseljenih delavcev.

Migrantski delavci so najštevilčnejša kategorija migrantov, ki dela in živi v Sloveniji. Usmerjeni so na nesvobodni trg dela, v katerem je delavec odvisen od delodajalca, kjer so izkoriščani in diskriminirani. Zaradi takšne politike pogojevanja so se migranti organizirali v gibanje pod nazivom Nevidni delavci sveta. Njihove prakse protestov, stavk in lobiranja kažejo na to, da migranti niso pasivni opazovalci, ki dovoljujejo, da se upravlja z njihovimi življenji brez njihovega vpliva, ampak so avtonomni subjekti, ki vplivajo na oblikovanje migracijske politike Republike Slovenije.

6.1 Zgodovina bosansko-hercegovskih migracij v Slovenijo

Največje število migrantov v Republiko Slovenijo prihaja iz nekdanje SFRJ, točneje iz Bosne in Hercegovine.⁵⁶ Izselsjevanje prebivalcev BIH se je začelo v petdesetih letih 20. stoletja. Razlogi so bili gospodarske narave: Slovenija je bila kot ena najbolj razvitih republik tedanje države zelo privlačna za izselsjevanje delavcev, ki niso imeli zaposlitve.

Od leta 1963 je tedanja država Jugoslavija odpirala meje, njeni državljani pa so se množično izselsjevali v tujino. Torej se je z odprtjem meja avtomatično zmanjšalo naseljevanje v Republiko Slovenijo. Značilnost te vrste migracije je, kot trdi Mežnaričeva (Mežnarič 1986, 23–50), da gre za gibanje nekmečkega prebivalstva, in sicer prebivalstva, ki ni imelo dela v domačem kraju in ki se je odločilo zaposliti v enem izmed večjih evropskih mest.

Vendar je stagnacija priseljevanja v Republiko Slovenijo trajala zelo kratek čas, v 70. letih prejšnjega stoletja pa se znova opaža povečevanje priseljevanja v Republiko Slovenijo. Glavni razlog je pojav gospodarske krize v državah Evrope in njihovo zapiranje meja. Slovenija je bila kot najbolj razvita država središče priseljevanja idealna za največja priseljevanja v zgodovini Slovenije, Komac (Komac 2007, 80) pa navaja še izboljššan življenjski standard, prvo naftno krizo, začetek ograjevanja držav Zahodne Evrope in povečanje števila prebivalcev v Sloveniji zaradi rojstva druge generacije priseljencev. Že tedaj se je lahko opazila razlika med imigranti in avtohtonim prebivalstvom. Imigranti so na splošno opravljali manj privlačna in težka fizična dela.⁵⁷ Čeprav so bili državljani iste države, so imeli do priseljencev iz drugih držav predvsem odnos kot do delovne sile.

V 80. letih je na ozemlju Republike Slovenije prišlo do upada priseljevanja. Velika gospodarska kriza je prizadela tedanjo Republiko Jugoslavijo, kar je pustilo katastrofalne posledice za delavce. V tem obdobju namreč slovensko gospodarstvo začenja s transformacijo iz centralno-

⁵⁶ Samo leta 2010 je na ozemlju Republike Slovenije bilo izdano na tisoče dovoljenj za začasno prebivanje za državljane Zahodnega Balkana zaradi zaposlitve ali dela, in sicer: državljanom Bosne in Hercegovine (18.893), državljanom Republike Kosovo (4.682), Republike Hrvaške (4.096), Republike Srbije (3.861) in Republike Makedonije (2.636) (Poročilo direktorata za migracije in integracijo za leto 2010, Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, 24).

⁵⁷ Po podatkih Medobčinske skupnosti za zaposlovanje je največ zaposlitev bilo v industriji in gradbeništvu (Gulič v Zorn 2010, 25).

planskega v tržno gospodarstvo, zaradi česar so se uvajali zakoni, ki so omogočili ustvarjanje podjetništva, pri čemer se delavci množično odpuščajo, in sicer zaradi množičnih tečajev ali kot tehnološki presežek (Komac 2007, 85).

Iz analize zgodovine bosansko-hercegovskih delavcev v Sloveniji lahko zaključimo, da današnji položaj delavcev iz BIH in državljanov t. i. Zahodne Evrope ni zgolj proizvod trenutnih okoliščin. V času nekdanje Zvezne federativne republike Jugoslavije so prebivalci BIH (tako kot drugi prebivalci nekdanje SFRJ, čeprav nekoliko manj) namreč prihajali v Slovenijo delat na delovna mesta, ki so bila manj privlačna od drugih poslov, ki jih avtohtono prebivalstvo ni hotelo opravljati. Prav tako so se meje odpirale in zapirale glede na potrebe trga dela.

6.2 Današnja migracijska politika Slovenije

Današnja migracijska politika Republike Slovenije samo potrjuje prakso, ki je bila ustvarjena še v času SFRJ – migrantski delavci se v glavnem uvažajo za potrebe trga dela.⁵⁸

Delavci migranti, ki prihajajo na delo v Republiko Slovenijo, so najpogosteje prebivalci držav nekdanje SFRJ in prebivalci Albanije. Slednji so zaposleni na deficitarnih delovnih mestih, predvsem v industriji in gradbeništvu⁵⁹ (glej Tabelo 7.1.). Največja gradbena podjetja zelo pogosto zaposlujejo migrantske delavce, med katerimi so najbolj številni državljani Bosne in Hercegovine. Računica je očitna: bolj kot je nizka urna postavka in več kot je neizplačanih plač ter nadur, tem višji je dobiček.

⁵⁸ Castles in Davidson (2000, 60) poimenujeta upravljanje z migracijami, pri čemer je cilj pridobivanje dobička, kot diferencirano izključevanje (*»differential exclusion«*). To je takšna vrsta migracij, v kateri se od migrantov ne pričakuje, da bodo prinesli pomembne socialne in kulturne spremembe v državo priseljevanja, ampak da se, ali absorbirajo v nespremenjeno nacionalno skupnost ali da se odselijo, kadar niso več potrebni.

⁵⁹ To prikazuje tudi tabela povprečno veljavnih dovoljenj za mesec december 2008, 2009 in 2010. V njej je razvidno, da je bila skoraj polovica delovnih dovoljenj, ki jih dobijo državljani tretjih držav, izdana prav za gradbeno dejavnost (za december leta 2008 49,49 %, za leto 2009 45,34 %, za december leta 2010, 45,34 % – glej Tabelo 7.1.) (Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje 2011).

Tabela 7.1: Število veljavnih delovnih dovoljenj v decembru leta 2008, 2009 in 2010

Dejavnost	December 2008		December 2009		December 2010	
	Število	%	Število	%	Število	%
Kmetijstvo in lov, gozdarstvo, ribištvo	551	0,61	396	0,50	396	0,50
Rudarstvo	70	0,08	75	0,10	75	0,10
Predelovalne dejavnosti	11 869	13,08	9 101	11,60	9 101	11,60
Oskrba z električno energijo, plinom in paro	23	0,03	24	0,03	24	0,03
Oskrba z vodo; ravnanje z odpadki in odpadki; saniranje okolja	402	0,44	420	0,54	420	0,54
Gradbeništvo	44 913	49,49	35 558	45,34	35 558	45,34
Trgovina; vzdrževanje in popravila motornih vozil	3 802	4,19	3 377	4,31	3 377	4,31
Promet in skladiščenje	5 356	5,90	4 586	5,85	4 586	5,85
Gostinstvo	2 933	3,23	3 227	4,11	3 227	4,11
Informacijske in komunikacijske dejavnosti	363	0,40	400	0,51	400	0,51
Finančne in zavarovalniške dejavnosti	179	0,20	190	0,24	190	0,24
Poslovanje z nepremičninami	304	0,33	308	0,39	308	0,39
Strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti	2 255	2,48	2 056	2,62	2 056	2,62
Druge raznovrstne poslovne dejavnosti	3 945	4,35	3 477	4,43	3 477	4,43
Dejavnost javne uprave in obrambe; dejavnost obvezne socialne varnosti	28	0,03	32	0,04	32	0,04
Izobraževanje	376	0,41	422	0,54	422	0,54
Zdravstvo in socialno varstvo	505	0,56	572	0,73	572	0,73
Kulturne, razvedrilne in rekreacijske dejavnosti	471	0,52	415	0,53	415	0,53
Druge dejavnosti	361	0,40	371	0,47	371	0,47
Dejavnost gospodinjstev z zaposlenim hišnim osebjem; proizvodnja za lastno rabo	5	0,01	7	0,01	7	0,01
Dejavnost eksteritorialnih organizacij in teles	7	0,01	9	0,01	9	0,01
Neznana dejavnost	12 031	13,26	13 401	17,09	13 401	17,09
Skupaj	90 749	100	78 424	100	78 424	100

Vir: Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje (2011)

Sama narava migracijske politike v Republiki Sloveniji je razvidna iz analize »Strategija ekonomskih migracij«, objavljene na strani Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, ki pravi, da ima Evropska unija negativno rast prebivalstva in da se bo Slovenija kmalu soočila z zmanjšanjem delovne sile. Migracijska politika Republike Slovenije je predstavljena kot nekaj, kar je potrebno, vendar pravično: »Migracijski sistem je torej pomemben v svoji dvojni vlogi: izraža dobrodoščilo dobronamernim obiskovalcem in novim migrantom in hkrati preprečuje vstop v Slovenijo tistim, ki nimajo dobrih namenov« (Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve 2010, 2). Vendar pa je z dodatno analizo tega istega besedila razvidno, da je vstop

delavcev migrantov v Republiko Slovenijo zelo omejen. Pravico do dela imajo samo tisti, ki ustrezajo trgu dela, tj. za katere obstaja interes in primanjkljaj. To so ponavadi nizko kvalificirana delovna mesta. Torej, ne glede na to, koliko se poskuša predstaviti migracijsko politiko kot nekaj pozitivnega, je v dokumentu očitno njeno bistvo, to pa je njen odnos, pri katerem se ljudje uvažajo kot blago, in sicer na podlagi ponudbe in povpraševanja na trgu.

Prav tako je za opredelitev migracijske politike Republike Slovenije zelo pomemben Zakon o zaposlovanju in delu tujcev, sprejet leta 2000 (Ur. list RS, št. 66/00). S tem zakonom se uvaja t. i. kvotni sistem. V poglavju II člen 5 določa, da se v skladu z migracijsko politiko in s stanjem ter trendom na trgu dela letno določi kvota delovnih dovoljenj, s katero se omejuje število delavcev na trgu dela. Namreč, kvota ne sme presegati 5 % aktivnega prebivalstva Republike Slovenije (Ur. l. RS, št. 66/00). S takšnim dokumentom se omejuje vstop delavcev na ozemlje Slovenije, koliko migrantov se lahko uvažajo, pa je odvisno izključno od slovenskih oblasti, t. j. od njihove odločitve, koliko migrantov potrebujejo na leto za razvoj slovenskega gospodarstva.

Vendar se diskriminacija migrantov ne konča z zaključkom njihovega delovnega časa. Obstaja veliko število migrantskih delavcev, ki živijo v delavskih domovih. Takšna oblika nastanitve ni nov pojav, saj je nastala v času nekdanje SFRJ. Mozetič (Mozetič 2009b, 77) pravi: »V sistemu notranjih migracij so delavski domovi služili nekakšnemu socialno-varstvenemu namenu, ki je deloma podoben današnjemu zagotavljanju nastanitve v študentskih domovih študentom med študijem.« Delavski domovi so bili zasnovani kot neke vrste kratkoročna pomoč, kot mesto bivanja migrantskih delavcev za krajši čas, in sicer, da bi tam živeli, dokler se ne znajdejo ali ne dobijo določene nastanitve. Že takrat se je pokazalo, da delavski domovi ne delujejo, kot je bilo prvotno predvideno, ker so številni delavci v njih živeli več let. Danes pa je takšna praksa postala vsakodnevna: delavski domovi predstavljajo stalno mesto bivanja. Stanovanjski zakon opredeljuje delavske domove kot stanovanjske stavbe za posebne namene (Uradni list RS, 69/2003 in 57/2008), to pa so takšne vrste stavb, katerih glavni namen je začasna rešitev stanovanjskega vprašanja. Vendar večina migrantske populacije tam preživi dlje časa, nekateri celo več kot polovico svojega življenja.

Delodajalci pogosto želijo, da bi delavci živeli v delavskem domu – na ta način je njihov transport enostavnejši, zelo enostavno jih je preseliti iz enega mesta v drugo – glede na to, kje je delo, ki ga mora opraviti. Delodajalec je pogosto lastnik delavskega doma ali ga ima v najemu, zaradi tega pa se delavcu vsak mesec zaračunava strošek za posteljo. Delavec pri tem ne more samostojno upravljati z denarjem, če se hoče izseliti, pa mu delodajalec še vedno zaračunava isto ceno. Na ta način je delavcu onemogočeno, da bi našel svoj življenjski prostor, stanovanje ali sobo, kjer bi se počutil svobodnega. Tako so delavski domovi postali simbol izkoriščanja delavcev migrantov⁶⁰ ter omejevalne migracijske politike Slovenije in Evropske unije.

Življenjske razmere v delavskih domovih so pod vsakim minimalnim standardom. Delavci so izpostavljeni strogim pravilom obnašanja, ki jih treba spoštovati in izpolnjevati. Takšen sistem ne omogoča delavcu nikakršne svobode, organiziran je tako, da delavca zatira in ponižuje, da v njemu ubije vsako željo po napredku in boljšem življenju.⁶¹ Nenehno pod drobnogledom postajajo nadzorovani delavski domovi, ki so svet zase, svet, ki je ločen od preostalega dela mesta. Na ta način se delavcu onemogoča komunikacija z drugim prebivalstvom, s tem pa tudi možnost, da bi se izraževal, izboljšal, skratka, da bi dosegel normalno življenje. Polona Mozetič (Mozetič 2009b, 44) meni, da so delavski domovi zelo podobni getu: »Na eni strani so dejavnik optimalnega ekonomskega izkoriščanja nekvalificirane delovne sile iz tretjih držav [...]

⁶⁰ Migrantski delavec, Armin Salihović, je opisal življenje v delavskem domu: »Sobe v delavskih domovih so majhne in natrpane. V nadstropju živi od trideset do štirideset ljudi, ki skupaj uporabljajo eno kuhinjo, dve stranišči in dve kopalnici. Živel sem tudi že v kleti s trinajstimi tovariši. Imeli smo eno stranišče in tuš kabino, bili smo brez kuhinje. Pravila hišnega reda prepovedujejo lastne električne kuhalnike v sobah, ki bi delavcem omogočili pripravo hrane brez čakanja v vrsti. Ker v sobah niso dovoljeni lastni hladilniki, morajo kupovati hrano vsak dan sproti. Perilo peró na roke. Pozimi je mrzlo, ker delavskih domov ne ogrevajo. Ni dovolj tople vode, da bi se lahko vsi stuširali. Delavski domovi so polni ščurkov. Prostori, ki so bili nekdanj namenjeni druženju, so danes namestitvene sobe s posteljami. Zato v delavskih domovih ni skupnih prostorov za druženje, pogovarjanje, prijateljevanje. V hišnih redih piše, da so obiski dovoljeni le do dvajsete ure zvečer. Če pride kdo na obisk v delavski dom, mora pri vratarju pustiti osebni dokument« (Hakimova 2009, 68).

⁶¹ Zelo težki pogoji življenja v delavskem domu so bili večkrat vzrok za delavske stavke. Eden prvih nemirov je potekal v Delavskem domu na Poljanski, in sicer zaradi nehigienskih razmer za življenje in zaradi stalnega poniževanja. Zahteve delavcev so bile minimalne in nujne za vsakega človeka, zavzemali pa so se za: dostojno prebivališče (stanovanjska velikost po človeku in v skladu s standardi, število sanitarij v skladu s standardi in njihova ureditev, pobeljene sobe, vsakodnevno ogrevanje itn.), pravično najemnino (150 evrov za eno posteljo ali tri kvadratna metra je nesprejemljivo), pravico do zasebnosti in združevanja, zahtevo, da bi o hišnem redu in življenju odločali sami, da se jim priznajo pravice in naslovi prebivanja ter dela v Sloveniji, pravica do svobodnega izražanja (Nevidni delavci sveta 2007b, Zahteve stanovalcev delavskega doma na Poljanski).

Na drugi strani pa bivanje v delavskem domu pomeni večje ali manjše družbeno izobčenje migrantskih delavcev, pri čemer prisilnost ni oblastno zaukazana.«

6.3 Odgovor delavcev na migracijsko politiko in ustvarjanje gibanja Nevidni delavci sveta (IWW)

Zaradi zgoraj navedenih razlogov so se migrantski delavci organizirali v delavsko gibanje Nevidni delavci sveta (»Invisible Workers of the World«, v nadaljevanju besedila IWW). Gibanje IWW je avtonomna iniciativa migrantskih delavcev v Sloveniji, ki se zavzema za enakopravnost migrantskih delavcev in izboljšanje njihovih pogojev za delo in življenje, prav tako pa organizira različne dejavnosti delavcev migrantov v prostem času, in sicer od izobraževanja (jezikovnega, računalniškega, pravnega) do zabave (Nevidni delavci sveta 2007). Takšna pobuda predstavlja neke vrste odgovor na omejevalno migracijsko politiko EU in njenih držav članic. Glavni cilj gibanja je destabilizacija omejevalne migracijske politike, njeno preoblikovanje in odpiranje meja za neevropske državljane. Gibanje poleg delavcev iz jugovzhodne Evrope vključuje tudi profesorje, raziskovalce in študente, ki vsakodnevno delajo na odpiranju meja in njihovem končnem uničenju.

Skozi prakso so razvili orodja, ki jih aktivisti IWW vsakodnevno uporabljajo.

Prvo orodje so **prostor** **tovarne Rog**. Gibanje IWW je za mesto svojega delovanja izbralo prav te prostore, kar je logično, saj se je prav tukaj razvila zamisel o ustanovitvi gibanja, ki bi se bojevalo za izboljšanje položaja migrantskih delavcev. Pri tem je pomembno poudariti, da prostori tovarne Rog delujejo po načelu skupnega lastništva. O samem ustvarjanju takšnega prostora sta Kurnik in Beznec (Kurnik in Beznec 2009, 181) zapisala: »Odprtje novega in avtonomnega prostora je bilo odgovor na naraščajoč nadzor nad produkcijo ter oblikami rabe in izmenjave (tako v zasebnih kot javnih institucijah) in s tem nad produkcijo političnih subjektivitet. Rog je želel postati institucija svobodne produkcije, ki bi lahko reapproprierala razmere biopolitične reprodukcije, skratka, institucija skupnega.« Z vnovičnim aktiviranjem tovarne so aktivisti želeli opozoriti na problem prostih prostorov v mestu, vendar tudi na možnost drugačne ureditve. Od takrat tovarna Rog postaja prostor, ki ga upravljajo ljudje in ki je

izključno namenjen ljudem. In prav v takšnem okolju, ki spodbuja enakost, strpnost in pravico do različnosti, je bila ustanovljena pobuda IWW.

Prostore so imenovali Socialni center, projekt, ki temelji na »[...] kritiki segmentacije in vertikalnosti odnosa med civilno družbo in državo, identitetne politike in razumevanja alternativnih ali avtonomnih prostorov in praks kot nekakšnih tradicionalno zaščitene otokov različnosti, ki jih je treba tolerirati v duhu liberalne strpnosti. [...] Samoorganizirani raziskovalci in učitelji, študenti, izbrisani, prosilci za azil, migrantski in prekerni delavci, ljudje brez papirjev, ki so motor življenja in boja Socialnega centra, iščejo nove načine političnega delovanja v postnacionalnih in postfordističnih razmerah« (Kurnik in Beznec 2009,187).

Aktivisti so o delovanju Socialnega centra Rog na svoji spletni strani napisali: »Socialni center Rog izhaja iz v Ljubljani zakoreninjenih tradicij antifašizma, kozmopolitskosti in odprtosti. V zadnjih štirih letih svojega obstoja se razume kot laboratorij globalnega državljanstva. Deluje med migrantskimi in prekernimi delavci ter prosilci za azil v mestu Ljubljana, oblikuje nova orodja samoorganizacije in bazične demokracije, ki omogočata artikulacijo potreb, lastnih novi sestavi mesta. V Socialnem centru Rog in skozi njega se med drugim samoorganizirata iniciativi migrantskih delavcev Nevidni delavci sveta (Invisible Workers of the World ali IWW) ter prosilcev za azil Svet za vsakogar« (Nevidni delavci sveta 2010, Srečanje in posvet »Ljubljana - mesto globalnih državljanov«).

Delavci iz držav Zahodnega Balkana so prispevali k razvoju tega prostora, in sicer z različnimi dejavnostmi, kot so politične razprave, risanje, tečaji, ki so oživeli prostore tovarne Rog. Hkrati se je z njihovim delovanjem okrepila ideja solidarnosti. Socialni center⁶² je postalo mesto svobode delavcev migrantov in center, kjer načrtujejo dejavnosti za izboljšanje svojega

⁶² Da je Socialni center zelo pomemben družbeni prostor, dokazuje apel skupine evropskih poslancev županu Ljubljane, da dovoli nadaljnje delo Socialnega centra. O socialnem centru so napisali: »Po našem mnenju, je realnost centra v Rogu uglasena z mnogimi drugimi izkušnjami, posejanimi po celotni Evropi, kjer se kreativnost, samoprodukcija dogodkov, kulturnih in socialnih aktivnosti srečuje z neodobravanjem v sodobnih evropskih mestih, prispevajoč h kreaciji 'neodvisnih prostorov' in ostalih praks, ki bogatijo družbo« (Nevidni delavci sveta 2008b, Pismo podpore Rogu: Evropski poslanci županu Ljubljane).

položaja.⁶³ Tako so prostori postali na nek način simbol upora migrantskih delavcev in njihov način boja proti vsem oblikam diskriminacije. Prostor povezuje različne ljudi – od umetnikov prek profesorjev do študentov.⁶⁴

Drugo orodje je ustvarjanje **radijske oddaje »Viza za budućnost«** (Viza za prihodnost). Aktivisti IWW ponavadi niso zadovoljni s tem, kako mediji obravnavajo delavce. Najpogosteje se pojavljajo kot žrtve, ko opisujejo razmere, v katerih se nahajajo: dolgovi iz naslova plač in prispevkov, nadure, slabe razmere v delavskih domovih ipd. Mediji pogosto vidijo najboljšo rešitev problema migrantskih delavcev v večji ureditvi zaposlovanja, povečanem nadzoru in pravni ureditvi pogojev za življenje in delo delavcev na splošno.⁶⁵ Aktivisti IWW zavračajo takšen odnos, saj menijo, da se s kontrolo ne more dobiti več svobode.

Zaradi želje, da izrazijo svoje mnenje, so aktivisti IWW začeli s predvajanjem oddaje »Viza za budućnost« na radiu Študent. Na spletni strani radia je mogoče prebrati koncept in način ustvarjanja oddaje: »Predlog, da bi imeli radijsko oddajo za delavce v delavskih domovih in nasploh za migrantske delavce je bil med njimi sprejet z navdušenjem. Oddajo migrantskih delavcev za migrantske delavce razumejo tudi kot način nasprotovanja temu, da se z njimi ravna kot le z delovno silo. V razgovoru o konceptu oddaje Viza za budućnost se je izražala želja, da se z njo prav tako izraža, razvija in krepi skupna kultura migrantskih delavcev, ki prihajajo iz različnih držav in različnih nacionalnih kulturnih okolij« (Radio Študent, Koncept radijske oddaje Viza za budućnost).

⁶³ Eden takšnih sestankov predstavlja tudi srečanje s predstavniki delavcev migrantov s predstavniki Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve s predstavnico varuhinjo človekovih pravic in predstavniki lokalnega urada občine Ljubljana (MOL) z naslovom »Srečanje in posvet 'Ljubljana – mesto globalnih državljanov'«. Glavne teme so bile: izmenjava izkušenj, dejavnosti in analiza s področja socialnih in državljanskih pravic in izoblikovanje predlogov za izboljšanje stanja, zaposlovanja, bivanja in družbenega položaja delavcev migrantov (Nevidni delavci sveta 2010f, Srečanje in posvet »Ljubljana – mesto globalnih državljanov«).

⁶⁴ V prostorih tovarne Rog potekajo skupščine delavcev migrantov (tudi zabave), kjer se delavci organizirajo v nadnacionalno gibanje za pravice in spremembe obstoječega režima migracij, ki pogloblja in reproducira neenakost, globalne hierarhije in nesvobodo (Nevidni delavci sveta 2010e, Skupščina delavcev sveta in zabava Dub the Borders).

⁶⁵ Ena takšnih oddaj je »Gradimo suženjstvo«, ki med drugim vidi rešitev problema delavcev migrantov v spremembi zakona o zaposlovanju tujcev v Sloveniji, pri čemer bi morale uvesti večjo regulacijo in nadzor nad zaposlovanjem delavcev (tvsllo.si Gradimo suženjstvo).

Oblikovanje ene takšne oddaje predstavlja željo, da »nevidni« delavci postanejo bolj vidni, da izrazijo mnenja o svojih težavah. Oddaja predstavlja izraz svobode – sam proces ustvarjanja radijske oddaje je kreativen in razburljiv, popolnoma drugačen od tistega, s katerim se migrant sooča vsak dan. Kreiranje »Vize za budućnost« je zabavno, istočasno pa politično krepi in motivira.

Migrantski delavci prav tako s svojim delovanjem podirajo veliko mitov, vključno s tistim, da so »dobri gradbinci« ter da so neizobraženi.⁶⁶ Predvajanje oddaje in ustvarjanje radijskih prispevkov sta pokazatelj, da so veliko več kot navadna fizična delovna sila in da imajo potencial za posle, ki niso strogo fizični. Oddaja si je skozi svojo kontinuiteto⁶⁷ in nenehno izboljšanje prislужila velik ugled tako pri slovenskih medijih in politikih kakor tudi med samim prebivalstvom. Na ta način je postala pomemben vir informacij za vse tiste, ki jih zanimajo migracijska problematika, težave migrantov in delavske pravice. Tako so tudi ostali mediji začeli prevzemati informacije prav iz oddaje, ki je rezultat ustvarjanja samih delavcev. Koliko je oddaja postala resna in zanimiva za druge medije, dokazuje dejstvo, da so tudi drugi mediji začeli pisati prav o »Vizi za budućnost«. Čeprav oddaja izhaja predvsem iz osebnih izkušenj migrantov, pa novinar tednika Mladine Grega Repovž definira oddajo izključno kot faktografsko, ker »[...] v živo 'vidimo' v kontejnerje, v katerih res natlačeni spijo delavci. Le v tej oddaji slišimo stavek, da jih je po kontejnerjih in sobah toliko, da ni dovolj zraka. V tej oddaji v živo 'vidimo' na gradbišču, na katerih delavci delajo po 16 ur « (Repovž 2010).

Ves čas svojega obstoja so bile številne novice, informacije in komentarji preneseni tako migrantskim delavcem kot tudi širšemu občinstvu, skoraj nemogoče jih je naštet. Vendar pa je

⁶⁶ Aktivisti gibanja Nevidni delavci sveta so poskušali razbiti takšne predsodke s krepitvijo delavcev, z zmanjševanjem razlik med študenti in imigranti tj. med kognitivnim in fizičnim delavcem. Prav zaradi tega so bile organizirane tribune na Fakulteti za družbene vede, v katerih so glavni udeleženci bili delavci. Eno teh predavanj je tudi »Na meji/na granici«, ki je obravnavalo vzpostavitev schengenske meje in težave ki jih le-ta prinaša. Namreč, z vstopom v Evropsko unijo je Slovenija postala del Schengena, pri čemer se je distancirala od ostalih držav nekdanje Jugoslavije. Takšen proces je med drugim zahteval prilagoditev neoliberalnemu trgu, ki je vplivalo na delitev družbe: »Med drugim so zahtevale reorganizacijo upravljanja s populacijami (vprašanje oblikovanja državlanskega telesa, manjšin, tujske zakonodaje ipd.), sočasno pa se je odprlo tudi vprašanje možnosti sodelovanja v javnem (vprašanje političnega pluralizma, oblik in načinov delovanja civilne družbe ter njenih formalnih in neformalnih institucij, možnosti in prostorov političnega udejstvovanja, avtonomnih gibanj ter samoorganizacije ipd.)« (Nevidni delavci sveta 2009, Mednarodna razprava Na meji/Na granici).

⁶⁷ Oddaja »Viza za budućnost« je bila prvič predvajana 23. marca 2008, 27. junija 2010 pa je doživela svojo 50. oddajo.

zanimivo izpostaviti nekatere izmed njih, zato sem za analizo izbrala 5 oddaj »Vize za budućnost«, v kateri sem analizirala vsako peto oddajo od prve do dvajsete oddaje.

»Viza za budućnost«, 1. oddaja, 23. 3. 2008: obvešča poslušalce o gibanju Nevidni delavci sveta in o njihovem nastanku. Oddaja je predstavila stanovanjski problem migrantskih delavcev v delavskih domovih. Delavci plačajo preveliko ceno za posteljo, živijo v skupnih sobah, sanitarne razmere niso v skladu z zdravstvenimi standardi, delavcev, ki so se naselili v delavskem domu, ne morejo obiskovati njihovi družinski člani, itn. Prav tako se v tej oddaji omenja vizni režim kot tudi težave, ki jih imajo delavci zaradi njega (Radio Študent 2008a).

»Viza za budućnost«, 5. oddaja, 13. 07. 2008: analizirana sta vloga in položaj sindikatov v zvezi z delavci migranti. Predsednik sindikata Goran Lukič trdi, da sindikati razumejo probleme migrantskih delavcev. Po njihovem mnenju je rešitev v medijskem pritisku in sprejemanju pravilnika o bivalnih pogojih. Voditelj analizira delo sindikatov (ZSSS), ki probleme priseljenih delavcev omejuje na slabe pogoje, v katerih živijo, in nesreče na delovnem mestu. Novinar meni, da so problemi migrantskih delavcev veliko širši od obeh zgoraj omenjenih težav, in ugotavlja, da sindikati nenehno govorijo o domačih in tujih delavcih, tj. delavce delijo na migrante in domače. Novinar kritizira takšno opredelitev in meni, da bi morali govoriti o delavcih ne glede na to, ali so to tujci ali domačini (Radio Študent 2008b).

»Viza za budućnost«, 10. oddaja, 16. 11. 2008: kritizira rasistične izjave glavne direktorice gradbenega podjetja Vegrad Hilde Tovšak, ki je zagovarjala upravitelja delavskega doma Marka Čerkeza, kateri je opozarjal migrante, naj ne prenašajo svoje kulture na ozemlje Republike Slovenije, ker je to vendar Evropa in da v Evropski uniji obstaja višja raven kulture. Tovšakova se je namreč strinjala z izjavo upravnika, ker po njenem mnenju migranti tako ali tako niso dorasli evropski civilizaciji (Radio Študent 2008c).

»Viza za budućnost« 15. oddaja, 8. 2. 2009: voditelji kritizirajo sporazum, po katerem se delavci iz BIH in Makedonije, ki imajo začasno prebivališče, ne morejo prijaviti na Zavod za zaposlovanje in ne morejo dobiti nadomestila za brezposelnost. Prav tako pa oddaja govori o načinih odpuščanja delavcev. Voditelji so posebno pozornost namenili podjetju Vegrad, kjer

delavci ne morejo opraviti zdravniškega pregleda, s čimer pa ima podjetje razlog za odpuščanje delavcev. Na primer, petdeset delavcev gre na zdravniški pregled in ga ne opravijo, v njihovih kartotekah pa je napisano, da so nezmožni za delo, s čimer je delavcu onemogočena pridobitev nove zaposlitve (Radio Študent 2009a).

»**Viza za budućnost**« 20. oddaja, 19. 4. 2009: novinarji vabijo na antifašistično manifestacijo »Za svobodo sveta«, in sicer 27. aprila. V tej oddaji se je pokazalo splošno slabo stanje v družbi. Poleg migrantskih delavcev se izkoriščajo tudi številni prebivalci v Republiki Sloveniji – so premalo plačani, delajo za minimalno urno postavko in nadurno delo, mnogi delajo brez kakršnih koli socialno-pokojninskih in zdravstvenih prispevkov. Prav zaradi tega je poudarjeno, da bodo Nevidni delavci sveta zahtevali zajamčeni dohodek za vse ljudi na ozemlju Republike Slovenije, ne glede na njihov status. Prav tako se je govorilo o vprašanju priznavanja diplom delavcev migrantov, saj mora migrantski delavec za pridobitev zaposlitve v gradbeni industriji imeti najmanj srednješolsko izobrazbo, medtem ko skoraj vsi delavci, ki delajo v gradbeništvu v Republiki Sloveniji, dobijo minimalno plačo. Novinar se sprašuje, kako je lahko migrantski delavec s srednješolsko izobrazbo prijavljen na minimalno plačo (Radio Študent 2009b).

Iz analize zgoraj omenjenih oddaj je mogoče sklepati, da se teme, o katerih se govori, nanašajo izključno na življenje migrantskih delavcev, ki delajo v Sloveniji (brez plač, slabi pogoji za življenje v delavskem domu, diskriminacija migrantov itn.). Voditelji so večinoma migranti in razlagajo informacije, ki so predstavljene javnosti, na zelo subjektiven način. Poudariti je treba, da takšna oddaja nikoli ni bila namenjena novinarskemu načinu izražanja, ampak sta osnovni namen in cilj takšne oddaje krepitev moči migrantske populacije. To je način, da se glas delavcev migrantov sliši, in sicer brez posrednikov in skrbnikov.

Naslednje orodje aktivistov je **spletna stran** www.njnetwork.org, na kateri pod rubriko Nevidni delavci sveta lahko najdemo novice in poročila o aktivnostih gibanja IWW. To je dragocen arhiv podatkov, ki pričajo o vseh dosedanjih dejavnostih, katere so opravljali aktivisti omenjenega gibanja, ki je bilo ustanovljeno v glavnem iz dveh razlogov – da se sami migrantski delavci informirajo o dejavnostih IWW in da se tudi širša javnost seznaní z njihovimi dejavnostmi in s

stališči delavcev migrantov. Med drugim lahko preberemo tudi zahteve delavcev migrantov. Vsi ostali zahtevki v bistvu izhajajo iz spodaj navedenih izhodišč.

Zahteva IWW je prenehanje izkoriščanja z različnimi statusi in ukinitev odvisnosti delavca od delodajalca. Potrebno je, da migrantski delavci postanejo enaki z delavci držav članic Evropske unije. Potrebno je, da tudi za migranta začnejo veljati vse pravice, posebno tiste, ki izhajajo iz socialnih pravic. To pomeni, da se delavske pravice začnejo spoštovati, naj prenehajo s prakso manjših plač, neizplačila plač in nadurnega dela. Od nadrejenih se zahteva, da se do delavcev obnašajo s spoštovanjem, brez nadlegovanja in poniževanja. Poleg tega se zahteva plačani dopust, malice, prevoz na delo, bolniški dopust, bonitete in vse drugo, kar po zakonu in kolektivnih pogodbah pripada vsakemu delavcu. Prav tako se zahteva odpravljanje stroškov pridobivanja vizumov in stroškov obveznega usposabljanja za delavce. Delavski domovi imajo zelo pomembno vlogo v zatiranju migrantskih delavcev. Kot je že zgoraj povedano, se v delavskih domovih ljudje ne počutijo svobodne zaradi pravil, ki jih nalagajo upravitelji delavskih domov. Poleg tega režima pa problem predstavljajo tudi nehigienski pogoji, v katerih delavci vsakodnevno živijo. Aktivisti IWW zahtevajo, da se preneha s prakso neprikazovanja stroškov za stanovanje na plačilnih listah. Na ta način bi bilo omogočeno, da delavci svobodno razpolagajo z lastnim denarjem in samostojno odločajo, ali želijo živeti v delavskem domu ali v drugem stanovanju. Prav tako se zahteva pravica do pridružitve družine in pravica do intimnosti. Treba je razumeti, da delavski dom ni nikakršna začasna institucija, ampak objekt, v katerem nekateri ljudje preživijo daljše časovno obdobje in da se tem ljudem morajo zagotoviti enaki pogoji, kot jih imajo vsi drugi ljudje. Treba je spoštovati mnenja in stališča delavcev. Ne glede na to, kako dobri so nameni, lahko rezultati prinesejo več škode kakor koristi, če se ne spoštujejo potrebe in interesi delavcev samih (Nevidni delavci sveta 2008).

Gibanje Nevidni delavci sveta pa organizira tudi **proteste in zborovanja za boj proti izkoriščanju delavcev migrantov** kot osnovni način za izražanje nestrinjanja z migracijsko politiko Republike Slovenije. Enega prvih pomembnejših protestov, ki je prinesel tudi določene rezultate, je začela skupina delavcev iz Kočevja.

Čeprav je bilo življenje migrantskih delavcev v Sloveniji že prej težko, se je s finančno krizo še bolj poslabšalo. To je bil izgovor za delodajalce glede neizplačila plač⁶⁸ in uvajanja še daljšega delovnega časa. Prav zaradi tega so delavci iz Kočevja odločili opozoriti javnost na svoj problem z gladovno stavko. To ne pomeni, da so želeli biti žrtve v njihovih očeh, ampak je to bil način, da so pokazali, kaj se dogaja z migrantskimi delavci v Sloveniji. Delavci so menili, da je država tista, ki vzpostavlja institucionalne okvirje diskriminacije delavcev migrantov ter da delavci in delodajalci ne vstopajo v pogodbeno razmerje kot enakopravni, ker jim vizni režim tega ne omogoča,⁶⁹ obtožili pa so slovensko oblast, da z zakoni, ki jih prinaša, podpira režim suženjstva v Sloveniji. Zato so delavci zahtevali od Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve ter slovenske vlade, da prevzamejo odgovornost za njihov položaj. Zahtevali so, da se minister za delo, družino in socialne zadeve aktivno vključi v reševanje dramatične situacije ter da ministrstvo in Vlada RS nemudoma začne postopek za spremembo Zakona o zaposlovanju in delu tujcev, na takšen način pa prekinejo sistem odvisnosti delavcev od delodajalcev in ustvarijo dejansko enakopravnost migrantskih delavcev (Nevidni delavci sveta, 2010d Poziv ministru za delo, družino in socialne zadeve Ivanu Svetliku in Vladi RS).

Na pogajanjih je bil delavski predlog zavržen, namesto tega pa jim je bilo predlagano, da jim vlada pomaga pri pridobitvi delovnega dovoljenja, pri iskanju novega delodajalca in pri pridobitvi pomoči od Rdečega križa. Prav tako so sindikati ponudili zagotovitev brezplačne pravne pomoči. Protestniki so bili s to ponudbo nezadovoljni, zato so se stavkajoči odločili zasesti Ministrstvo, kar je policija preprečila. Dogodek je pritegnil medije, saj so bili delavci iz

⁶⁸ Melvudin Mostarlič, eden izmed gladovno stavkajočih, je pojasnil, kaj natančno je stavkajoče pripeljalo do tako radikalne poteze. To je predvsem neizplačilo plač, ki jih niso prejeli trinajst ali štirinajst mesecev. Dolgo časa so prenašali takšno obnašanje delodajalca in ga prosili, naj jim izplača tisto, kar so zaslužili. Pogovarjali so se z njim, vendar denarja niso dobili. Prav tako so stavkali zaradi nekdanjega Zakona o tujcih, po katerem državljani t. i. tretjih držav morajo delati dve leti pri enem delodajalcu, da bi dobili delovno dovoljenje. Bili so celo na Davčni upravi, kjer so jim pokazali izpiske njihovih plač, iz katerih je bilo razvidno neplačilo le-teh. Vendar pa jim tega dokumenta niso dali, ker bi se na podlagi slednjega lahko pritožili Inšpektoratu RS za delo. Pritoževali so se inšpektorju, ki jim je povedal, da jim sploh ne more pomagati, ker so tujci (Mostarlič 2010, Gladovna stavka migrantskih delavcev v Kočevju: prvi del. Poročata IWW in SC Rog).

⁶⁹ Skoraj vsi kočevski stavkajoči delavci so delali z delovnimi dovoljenji in čakali, da preteče prehodno obdobje dveh let za pridobitev delovnega dovoljenja. Zaradi zakona, po katerem so delavci odvisni od svojega delodajalca, je lastnik podjetja Prenova izkoriščal svoje delavce in jim ni izplačeval plač. Tako delavcem dolguje med 3.000 in 7.000 evri. Delavci so bili prisiljeni delati med 270 in 300 ur (Nevidni delavci sveta 2010a, Izjave gladovno stavkajočih delavcev iz Kočevja).

Kočevja udarna novica. To je najbrž spodbudilo ministra Svetlika, da je naslednji dan stavkajočim ponudil minimalno nadomestilo za brezposelnost, ki se je dodeljevalo samo izjemoma, saj migrantski delavci iz Bosne in Hercegovine niso imeli teh pravic. To je zadostovalo za prekinitev gladovne stavke, s čimer je bil protest končan.

Protest ni prinesel tega, kar so delavci zahtevali, in sicer da država prevzame dolgove delodajalcev. Kljub temu da prvotni cilj ni bil dosežen, je potrebno obravnavati akcijo kot uspešno. Aktivisti gibanja so na svoji spletni strani v zvezi s protestom napisali:

Naša sodba o uspešnosti ali neuspešnosti mobilizacije v podporo stavkajočim delavcem iz Kočevja izhaja iz ocene nastanka novih možnosti in povečanja moči delovanja postfordističnega proletariata. Na tej osnovi lahko sprejmemo sodbo, da pomeni dogajanje prejšnji teden pomemben korak naprej v projektu samoorganiziranja postfordističnega proletariata. [...] Antikapitalistično delovanje razumemo kot ekspanziven projekt reappropriacije kot samodoločnosti, kot definiranje in uveljavljanje oblik družbe blaginje, neodvisnih od gospostva kapitala in s tem odnosa delo-kapital. Drame stavkajočih, mobilizacije v njihovo podporo in zaključka stavke zato ne razumemo kot še en dokaz vsemogočnosti oblasti in kapitala, ki naj sproži vsesplošno moralno ogorčenje in sproži nekakšno spontano revolucijo. Razumemo jo kot prispevek k vednosti in metodologiji radikalne transformacije sveta, ki oblast kapitala kompostira tako, da dolbe ekspanzivne prostore svobode in zagotovljenega dohodka. Kot nova naskočišča in nove priložnosti za napredovanje projekta osvoboditve postfordističnega proletariata (Nevidni delavci sveta 2010b, Izjava IWW in SC Rog po koncu stavke delavcev kočevske Prenove).

Protest kočevskih delavcev je – kot se je izkazalo – vendarle dosegel določen napredek v izboljšanju življenjskih pogojev delavcev migrantov. Takrat so bili slovenski mediji⁷⁰

⁷⁰ Nekatero naslovnice v medijih so bile: »Sem so prišli delat in zaslužiti, ne po pomoč Rdečega križa« (Delo.si 2010, Sem so prišli delat in zaslužiti, ne po pomoč Rdečega križa), »Delavci Prenove: Nismo prišli, da nas hrani Rdeči križ« (Rtvslovenija.si 2010, Delavci Prenove: Nismo prišli, da nas hrani Rdeči križ), »Delavci kočevske Prenove vztrajajo« (Planet.si 2010, Delavci kočevske Prenove vztrajajo), »Drama pred ministrstvom za delo: Stavkajoči so poskusili vdreti v stavbo ministrstva« (Dnevnik.si 2010b Drama pred ministrstvom za delo: Stavkajoči so poskusili vdreti v stavbo ministrstva).

preplavljeni z novicami, povezanimi z življenjem in delom delavcev migrantov, kot se je dogajalo tudi prej, vendar je bila tokrat slika nekoliko drugačna: delavci migranti so skupaj z drugimi aktivisti poskušali zavzeti ministrstvo. Prvič se je v medijih pokazala slika migranta kot borca za lastne pravice in človeka, ki ne odneha, ki se ne boji nikogar in ki ga niti mrzota niti mrzlota ne bosta odvrnili od pridobivanja tistega, kar mu dolgujejo.

Delavci iz Kočevja so s svojimi protesti uspeli urediti svoja življenja: dobili so delovna dovoljenja, novo zaposlitev, nadomestilo za brezposelnost, vendar so naredili veliko več. Z njihovim delovanjem je prekinjeno ignoriranje migrantskih delavcev v Sloveniji, slovenska oblast pa je dobila spodbudo, da začne delati spremembe na tem področju. Pod pritiskom delavcev migrantov, medijev in civilne družbe je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve prineslo spremembe Zakona o zaposlovanju in delu tujcev. Ena glavnih sprememb je odprava zakona, po katerem mora delavec delati neprekinjeno dve leti pri istem delodajalcu. V skladu z novim zakonom mora delavec migrant za pridobitev delovnega dovoljenja delati 20 mesecev pri katerem koli delodajalcu (Uradni list RS, št. 26/2011). Uradno stališče Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve je, da je s tem rešen problem migrantskih delavcev in da se na ta način odpravlja napaka iz preteklosti, ki je postavljala migrantske delavce v podrejen položaj. Takšni spremembi zakona nasprotujejo aktivisti IWW, ker menijo, da sprememba ne prinaša novega stanja, ampak zgolj ohranja obstoječe. O novi zakonodaji so govorili v oddaji »Viza za budućnost«, v kateri so kritizirali nov zakon, podana pa so bila tudi stališča aktivistov gibanja Nevidni delavci sveta, ki menijo, da zakon deluje na istem konceptu odvisnosti kot prejšnji zakon, vendar s to razliko, da po novem zakonu delavec ni odvisen od enega delodajalca, ampak od več njih. Po njihovem mnenju bi edino resnično izenačitev pravic migrantskih delavcev s pravicami delavcev iz Evropske unije predstavljalo dodeljevanje osebnega delovnega dovoljenja vsakemu migrantskemu delavcu, ki je zaposlen v Republiki Sloveniji, kar se pa ni zgodilo (Radio Študent 2010g, Viza za budućnost).

Prav tako je v zakon vpisana pravna podlaga za izdajo Pravilnika o nastanitvi tujcev. Namreč, s temi predpisi mora delodajalec zagotoviti minimalne bivalne standarde delavcu. Nekateri izmed

teh standardov so naslednji: prostori morajo biti toplotno izolirani, dobro vzdrževani, osebi mora biti za spanje zagotovljeno najmanj 6 kvadratnih metrov itn. (Ur. list RS št. 71/2011).

S tem je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve želelo urediti pogoje migrantskih delavcev, predvsem z nadzorom nad njihovim mestom bivanja. Aktivisti pobude IWW niso zadovoljni s takšnim pravilnikom, saj menijo, da urejanje življenjskega prostora migranta predstavlja neke vrste diskriminacijo. Uredba je namreč strogo namenjena delavcem migrantom, zaradi česar so postavljeni v posebno skupino. Medtem ko državljani članic Evropske unije nimajo točno določenih pogojev za bivanje, ampak se lahko svobodno odločajo, kje želijo živeti in kaj jim najbolj ustreza, pa oblast določa migrantom, kako si morajo urediti svoj življenjski prostor. Zato menijo, da ureditev življenjskega prostora ni mogoče obravnavati kot sprejemljivo rešitev in da je potrebna takšna ureditev, pri kateri bi najemodajalec podpisal pogodbo z vsakim delavcem, najemnina pa bil bila prikazana na plačilni listi (Radio Študent 2010, »Viza za budućnost«).

Zgoraj so navedene zgolj nekatere izmed metod, ki jih uporabljajo delavci migranti za izboljšanje svojega položaja. Boj za enakopravnost z evropskimi državljani ni preprost in enostaven. To je dolg in zapleten proces, iskanje orodij za pridobivanje pravic pa je sestavni del tega procesa. Do konca pisanja mojega magistrskega dela je gibanje IWW še vedno aktivno delovalo, tako da so v mojem delu zajete samo nekatere izmed dejavnosti, ki so se zgodile do takrat. Prav zaradi tega je težko podati celovito oceno o pomembnosti gibanja IWW pri oblikovanju migracijske politike Republike Slovenije, ampak nekaj zagotovo drži – Nevidni delavci sveta so postali pomemben avtonomni subjekt, njihovega delovanja pa vsekakor ne moremo prezreti. V javnosti so se začele izjave migrantskih delavcev resno sprejemati, kar zadeva spremembo zakona pa so se tudi tukaj začele dogajati majhne, vendar pomembne spremembe: delavcu je prvič omogočeno zamenjati delodajalca, kar je dobra podlaga za nadaljevanje boja in nadaljnje širjenje migrantskih pravic.

7 ZAKLJUČEK

V magistrskem delu sem analizirala migracijsko politiko Evropske unije in njenih članic kot tudi odgovor migrantske populacije na politiko pogojevanja in usmerjanja migrantov na nesvobodne segmente trga dela.

Hotela sem pokazati, da je migracijska politika Evropske unije in politika njenih držav članic tesno povezana z evropskim državljanstvom in da proizvaja hierarhizacijo migrantske populacije. Na celotnem evropskem ozemlju se namreč ustvarja hierarhizacija prebivalcev, obseg pravic pa je odvisen od statusa vsakega posameznika (prebivalec državljan, nezakoniti migrant, delavec migrant, prosilec za azil itn.). Na ta način se ustvarja velika populacija ljudi, ki živi in biva na evropskem ozemlju, vendar so ločeni in diskriminirani.

Prebivalci Evrope so od samega ustvarjanja nacionalne države kategorizirani, deljeni in diskriminirani. Današnja meja se je začela oblikovati v poznih osemdesetih letih, in sicer z uveljavitvijo t. i. Schengenskega območja, zaradi katerega so izginile meje med nacionalnimi državami, ampak je ustvarjena nova meja – meja med ozemljem Evropske unije in t. i. tretjimi državami. Vendar se takšne meje ne morejo obravnavati strogo v fizičnem smislu, saj je slednja premaknjena globoko v notranjost evropskega ozemlja. Evropsko območje postaja vse bolj nadzorovano in spremljano, zaradi tega pa skupna migracijska politika evropskih držav temelji na restriktivni migracijski politiki azila in prepovedi vstopa ilegalnih migrantov na evropsko ozemlje. Meja ni nekaj neprepustnega, ampak se selektivno določa, katerim kategorijam migrantov bo dovoljeno vstopiti na njihovo ozemlje. Katere natančno so to skupine, je odvisno predvsem od interesov držav članic Evropske unije. Z analizo migracijske politike Evropske unije in njenih držav članic lahko sklepamo, da je bivanje na evropskem ozemlju dovoljeno samo tistim migrantom, ki so lahko koristni in ki prinašajo finančni dobiček. Zato se migrantski populaciji dovoljuje zaposlovanje na t. i. deficitarnih delovnih mestih. Če niso visoko izobraženi strokovnjaki, se migranti usmerjajo v najtežje posle, kjer so poškodbe pri delu pogoste, izkoriščanje delavcev pa vsakodneven pojav. Migranti so sistematično prisiljeni, da delajo čim več za čim nižjo urno postavko, pri čemer pogosto sploh niso plačani. Prav zaradi tega je mogoče sklepati, da izkoriščanje migrantskih delavcev ni naključna posledica evropske migracijske

politike in politike njenih držav članic, temveč nasprotno – to je njen cilj in namen. Čeprav se uradno zavzemajo za prost pretok kapitala, storitev, blaga in prebivalcev, pa institucije Evropskih držav in njenih članic še naprej nadzirajo migracije. Ne samo da urejajo migracije, ampak je temu podvržen tudi sam način migrantskega življenja, in sicer z namenom, da ga čim bolj izkoristijo. Ne glede na to, ali je to nezakoniti migrant ali delavec z vizumom, je celotno življenje migranta usmerjeno v en cilj: čim več dela in čim večje izkoriščanje z namenom doseganja čim večjega dobička za delodajalca in državo. V današnjem neoliberalnem sistemu država torej ni izgubila svojih moči, kar se tiče migracijske politike, v bistvu je zgradila migracijski sistem, da bi deloval v njeno korist in ji ustvaril finančni dobiček.

Diskriminacija in represija sta vedno izzivali reakcije zatiranih skupin, ki so se upirale represivnim ukrepom, kateri so jih pritiskali. Tako sem v svojem magistrskem delu pokazala, da so bili delavci kot kategorija prebivalcev izkoriščani in diskriminirani že od nastanka nacionalne države, vendar so se hkrati uspeli oblikovati kot socialno gibanje in bojevati za enakopravnost. Eden najboljših primerov združevanja delavcev v politično gibanje je migrantsko gibanje »*Industrial Workers of the World*«, ki je z začetkom 20. stoletja delovalo na ozemlju Združenih držav. Glavne značilnosti gibanja so bile: radikalni boj, popolna zavrnitev sindikatov in zahteva za zmanjšanjem dela, solidarnost med delavci in želja, da se spoštujejo stališča delavcev. Ko se primerjajo nekdanje zahteve in značilnosti gibanja migrantskih delavcev z današnjimi, lahko najdemo nekaj podobnosti (zavrnitev sindikatov, zahtevke za manj dela, solidarnost med delavci).

Torej, od samega nastanka nacionalnega državljanstva so obstajale skupine, ki so bile iz njega izključene. Prav te skupine so glavni nosilci za spremembe v družbi, širjenje in razvoj prava in demokracije, ne pa politična oblast, kot se domneva. Človekove pravice in svobode so vedno nastajale z bojem, nikoli niso bile podarjene.

Prav tako sem ugotovila, da boj migrantske delavske populacije za enakopravnost ni končan proces, temveč traja še danes. To je mogoče sklepati iz odnosa Evropske unije do delavcev migrantov, saj je EU začela uvažati delovno silo po drugi svetovni vojni. Že takrat so prebivalci iz nerazvitih držav šli za delom v najbolj razvite države Zahoda.

Tradicija uvoza migrantov se nadaljuje tudi v sedanjem času, pri čemer državljani držav Zahodnega Balkana ponavadi delajo v Republiki Sloveniji. Za to obstaja več razlogov: bližina in medsebojna povezanost med državami, podoben jezik, tradicija in običaji, sorodstvene vezi ter medsebojna poznanstva in prijateljstva. Še za časa SFRJ je bila Slovenija center priseljevanja delavcev iz drugih jugoslovanskih republik. Po razpadu Jugoslavije se je takšna tradicija nadaljevala, pri čemer je Republika Slovenija postala del Evropske unije in prilagodila svojo migracijsko politiko evropski, tj. zaostri-la pogoje za azil in prepovedala nezakonito priseljevanje. Z vstopom v Evropsko unijo se je trend uvoza delovne sile iz držav »z juga« nadaljeval predvsem na področju gradbeništva.

Migracijski režim Slovenije je z vstopom v Evropsko unijo organiziran tako, da se migranti uvažajo predvsem kot delovna sila. Pri tem je migrant odvisen od delovnega vizuma, ki ga izda delodajalec. Povezava med vizo in dovoljenjem za zaposlovanje omogoča delodajalcu, da izkorišča delavca migranta. Delavcem se pogosto ne izplačajo plače, socialno in zdravstveno zavarovanje, nadure, prisiljeni so delati več kot osem ur na dan itn. Migranti prenašajo vse to v upanju, da bodo dobili delovno dovoljenje, s tem pa tudi dostop do svobodnega trga dela.

Vendar so slabi življenjski in delovni pogoji prisilili migrantsko populacijo, da se organizira v boju proti takšnemu diskriminatornemu položaju. Tako je nastalo gibanje Nevidni delavci sveta, ki je sestavljeno iz delavcev migrantov iz Zahodnega Balkana, še posebej iz Bosne in Hercegovine. S svojim delom in bojem so razvili lastne metode: od protestov, organiziranja kulturnih prireditev do oblikovanja lastne radijske oddaje. Tak način boja je prispeval k temu, da se sliši tudi glas samih migrantov, in sicer brez kakršnih koli posrednikov (kot so na primer nevladne organizacije, sindikati itn.). Delavsko gibanje Nevidni delavci sveta je v zvezi z zakonodajo prineslo nekaj izboljšav skozi svoje politične aktivnosti. Čeprav so rešitve, ki jih je ponudila vlada v novem Zakonu o zaposlovanju in delu tujcev, prinesle določene spremembe, delavci aktivisti gibanja niso zadovoljni s spremembo zakona, predvsem zato, ker je z vizo, ki jo delavec prejme, še vedno odvisen od delodajalca. Poleg tega pa delavci niso dobili nikakršnega zagotovila od vlade, da jim bodo izplačane plače, ki so jim delodajalci dolžni povrniti, in da v prihodnosti ne bodo ostajali brez dohodkov. Delavci so medtem ostali brez dela, zaradi

prekinitve delovnega dovoljenja pa niso mogli ostati in zahtevati svojih pravic. Zaradi tega se še naprej organizirajo protesti delavcev. Čeprav oblast v Republiki Sloveniji ni izpolnila vseh zahtev delavcev, se kljub temu ugotavlja, da je boj delavcev migrantov privedel do nekaterih sprememb glede Zakona o zaposlovanju in delu tujcev. Z gibanjem Nevidni delavci sveta je bila slovenska javnost prvič seznanjena z razmerami, v katerih živijo delavci migranti: da so jim kršene socialne pravice, da jim pogosto niso izplačane plače, nadure, prispevki za socialno in zdravstveno zavarovanje itn. Javnost je bila prvič seznanjena s sliko delavca migranta, njegovega nadzorovanega življenja, izkoriščanja s strani delodajalca in države ter nečloveških razmer, v katerih živijo. Vendar pa migrantski delavci niso hoteli dobiti statusa žrtve s takšnimi prizori, ampak ravno nasprotno. Želeli so pojasniti slovenski javnosti, zakaj se samoorganizirajo, zakaj protestirajo in zakaj so nezadovoljni tako s svojimi delodajalci, kakor tudi s slovensko zakonodajo in načinom, kako se družba kot celota obnaša do migrantske populacije. Čeprav jim ni uspelo doseči svojih končnih ciljev, lahko trdimo, da so s samoorganiziranjem in svojimi dejavnostmi že naredili določene premike v svojem boju. Poudariti je treba, da aktivnosti gibanja Nevidni delavci sveta še vedno potekajo in da ne moremo govoriti o končanem procesu, vendar je takšno gibanje še enkrat pokazalo, da so migranti avtonomen subjekt, ki je sposoben boriti se zase.

8 LITERATURA IN VIRI

Agamben, Giorgio. 1995. We Refugees. *Symposium*, 49:144-119. Dostopno prek: <http://www.mediafire.com/?alddqjwf45x9bee> (25. junij 2011).

Amsterdamska pogodba. 1997. Dostopno prek: <http://www.eurotreaties.com/amsterdamtreaty.pdf> (17. marec 2011).

Bade, J. Klaus. 2005. *Evropa v gibanju*. Ljubljana: Založba cf.

Balibar, Etienne in Immanuel Wallerstein. 1998. *Race, Nation, Class: Ambiguous Identities*. London, New York: Verso.

Balibar, Etienne. 2002. *Politics and the Other Scene*. London, New York: Verso.

Balibar, Etienne. 2004. *We, the people of Europe?: Reflections on Transnational Citizenship*. Princeton, Oxford: Princeton University Press.

Banac, Ivo. 2009. What happened in the Balkans (or rather Ex—Yugoslavia)? *East European Societies* 23 (4). Dostopno prek: <http://eep.sagepub.com/content/23/4/461> (1. april 2011).

Banjac, Marinko. 2009. (Ne) zaželeni sosed: Grožnja in varnost v diskursu evropske imigracijske politike. *Časopis za kritiko znanosti, Evroorientalizem/(Z)nova medicina*. 233: 90-100. Ljubljana: Študentska založba.

Bezcec, Barbara. 2009. Migracije in lateralni prostori državljanstva. *Časopis za kritiko znanosti: Horizont bojev na lateralah, mejah in marginah* 238: 13-28.

Bincenc, com. 2010. *Sarajevo: Budućnost Balkana u EU*. Dostopno prek: <http://www.bicent.com/novosti/sarajevo-buducnost-balkana-u-eu> (3. julij 2011).

Bitno.ba. *Ukinute vize*. Dostopno prek: <http://www.bitno.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/ukinute-vize> (3. april 2011).

Blic online. *EU ukinula vize za građane Srbije*. 2009. Dostopno prek : <http://www.naslovi.net/2009-11-30/blic/eu-ukinula-vize-za-gradjane-srbije/1431712> (3. april 2011).

Bock, Gisela. 1987. *Drugo delavsko gibanje v ZDA od 1905 do 1922*. Ljubljana: Založba ŠKUC.

Bojadžijev, Manuela. 2006. Does Contemporary Capitalism Need Racism? *translate. Beyond Culture: The Politics of Translation*. Dostopno prek: <http://translate.eicpc.net/strands/02/bojadzijev-strands01en> (1. marec 2011).

Bojadžijev, Manuela. 2009. Boji migracij in gibanje za globalno pravičnost. *Časopis za kritiko znanosti: Horizont bojev na lateralah, mejah in marginah*. 238: 133- 137. Ljubljana: Študentska založba.

Boutang, Yann Moulier.1998. *De l'esclavage au salariat. Économique historique du salariat bride*. Paris, Presses universitaires de France.

Britanica Online Encyclopedia. 2011. *Balkanization*. Dostopno prek: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/50323/Balkanization> (1. april 2011).

Broeders, Dennis in Godfried Engbersen. 2007. The Fight Against Illegal Migration: Identification Policies and Immigrants' Counterstrategies. *American Behavioral Scientist*. 50(12). Dostopno prek: <http://abs.sagepub.com/content/50/12/1592> (13. maj 2011).

Castles, Stephen. *Guestworkers in Europe: A Resurrection?* International Migration Institute. Dostopno prek: http://meme.phpwebhosting.com/~migracion/rimd/documentos_miembros/17033SC%20IMR%20Guestworkers%20in%20W%20Europe%2011%2006.pdf (16. maj 2011).

Castles, Stephen. 1985. The Guests Who Stayed - The Debate on 'Foreigners Policy'. *International Migration Review* 19(3). The Center for Migration Studies of New York, Inc. Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/2545854> (1. avgust 2011).

Castles, Stephen. 1986. The Guest-Worker in Western Europe - An Obituary. *International Migration Review* 20(4). The Center for Migration Studies of New York, Inc. Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/2545735> (1. avgust 2011).

Castles, Stephen. 2000. *Ethnicity and Globalization: from migrant worker to transnational citizen*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.

Castles, Stephen, Heather Both, Tina Wallance. 1984. *Here for good: Western Europe's New Ethnic Minorities*. London: Pluto Press.

Castles, Stephen, Alastair Davidson. 2000. *Citizenship and migration: globalization and politics of belonging*. New York: Routledge

Castles, Stephen, Mark M. Miller. 1998. *The Age of migration: international population movements in the modern world*. London: Macmillan Press.

CFCA (The Central Finance and Contracting Agency). *Glossary: Lisabonska strategija*. Dostopno prek: <http://www.safu.hr/en/glossary/view/417/lisabonska-strategija?lang=hr> (20. julij 2011).

Ćirić, Vajka. 2007. *Zapadni Balkan kao evropska enklava* v Buka, online magazine za online mislioce. Dostopno prek: <http://magazin.6yka.com/do/da,499> (23. januar 2011).

Čpajak, B. 2009. *Šta za građane znači beli Šengen* v Politika online. Dostopno prek: <http://www.politika.rs/rubrike/Politika/SHTa-za-gradjane-znachi-beli-shengen.lt.html> (2. februar 2011).

Data.si. 2001. *Sprejet zakon o zaposlovanju in delu tujcev*. Dostopno prek: <http://data.si/sl-SI/a-1350/sprejet-zakon-o-zaposlovanju-in-delu-tujcev> (10. julij 2011).

Daytonski mirovni sporazum. 1995. Dostopno prek: <http://www.state.gov/p/eur/rls/or/dayton/52607.htm> (5. januar 2011).

De Giorgi Alessandro. 2010. Immigration control, post-Fordism, and less eligibility: A materialist critique of the criminalization of immigration across Europe. *Punishment & Society* 12 (2). Dostopno prek: <http://pun.sagepub.com/content/12/2/147> (18. maj 2011).

Delanty Gerard, Rumford Chris. 2008. *Nov razmislek o Evropi: Družbena teorija in pomeni evropeizacije*. Ljubljana: Založba Sophia.

Delegacija Evropske unije u Bosni i Hercegovini. *Razumijevanje proširenja*. Dostopno prek: <http://www.delbih.ec.europa.eu/?akcija=clanak&CID=15&jezik=1&LID=29> (25. julij 2011).

Delo.si. 2010. *Sem so prišli delat in zaslužiti, ne po pomoč Rdečega križa*. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/slovenija/sem-so-prisli-delat-in-zasluzit-ne-po-pomoc-rdecega-križa.html> (26. julij 2011).

Depo.ba. 2010. *Dodik nakon izbora: "Republika Srpska zauvijek, a Bosna i Hercegovina dok mora"*. Dostopno prek: <http://www.depo.ba/vijest/18654> (3. julij 2011).

Depo.ba. 2011a. *Evropski mediji: Francuska ne želi tuniske imigrante iz Italije 2011*. Dostopno prek: <http://www.depo.ba/vijest/37946> (3. junij 2011).

Depo ba. 2011b. *Rasprava o vizama 24. februara: Fayon: Moguće ponovno uvođenje viza u našem regionu?* Dostopno prek: <http://www.depo.ba/vijest/33377> (13. marec 2011).

Dimitrijević, Vojin. 2011. *Šta se može učiniti na Balkanu s Evropskom unijom i bez nje*. Dostopno prek: <http://pescanik.net/content/view/7151/125/> (1. avgust 2011) .

Direktiva Sveta 2009/50/ES. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:155:0017:0029:EN:PDF> (13. avgust 2011).

Dnevnik.si. *Drama pred ministrstvom za delo: Stavkajoči so poskusili vdreti v stavbo ministrstva*. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/1042343621> (14. avgust 2011).

Dodik, Milorad. 2001. *Pečat, Radio-televizija Republike Srpske*, 10.03.2011. Dostopno prek: <http://rtrs.tv/av/player.php?id=11967&x=1> (26. marec 2011).

Düvell, Franck in Bill Jordan. 2002. Immigration, asylum and welfare: the European context. *Critical Social Policy* 22(3). Dostopno prek: <http://csp.sagepub.com/content/22/3/498> (1. marec 2011).

Düvell, Franck. 2003. Some Reasons and Conditions for a World Without Immigration Restrictions. *ACME: An International E-Journal for Critical Geographies* 2 (2). Dostopno prek: <http://www.acme-journal.org/vol2/Duvell.pdf> (2. junij 2011).

Enotni evropski akt oz. The single european act. 1986. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documents/treaties/singleeuropeanact.pdf (23. januar 2011).

Europa. eu. 2011. *A common immigration policy for Europe*. Dostopno prek: http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/jl0001_en.htm (3. junij 2011).

Europeanunionbluecard.com. 2010. *The Blue Card Impasse*. Dostopno prek: <http://www.europeanunionbluecard.com/> (3. maj 2011).

Eurostat. 2011. *Demography Report 2010: Latest figures on the demographic challenges in the EU*. Dostopno prek: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-01042011-BP/EN/3-01042011-BP-EN.PDF (6. junij 2011).

Evropska komisija. *Citizens' rights*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/ireland/about_the_eu/legal_information_and_eu_law/citizens_rights/index_en.htm#2 (4. julij 2011).

Fekete, Liz. 2011. Accelerated removals: the human cost of EU deportation policies. *Race Class* 52(4). Dostopno prek: <http://rac.sagepub.com/content/52/4/89> (6. avgust 2011).

Flaker, Vito. 1998. *Odpiranje norosti*. Ljubljana: Založba.

Foucault, Michael. 1991. *Discipline and punish: the birth of the prison*. New York: Vintage books.

Frontex. Zadaci. Dostopno prek: http://www.frontex.europa.eu/origin_and_tasks/tasks/ (31. maj 2011).

Geddes, Andrew. 2000. *Immigration and European integration: towards fortress Europe?* Manchester, New York: Manchester University Press.

Geddes, Andrew. 2002. *Europe's ageing workforce*. BBC news. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2053581.stm> (24. marec 2011).

Gellat, Julia. 2005. *Schengen and the Free Movement of People Across Europe*. Dostopno prek: <http://www.migrationinformation.org/Feature/display.cfm?ID=338> (29. marec 2011).

Government of the Republic of Albania, Ministry of European Integration. Mission and scope of the Ministry of European Integration. Dostopno prek: <http://www.mie.gov.al/> (3. april 2011).

Government of the Republic of Macedonia, The Secretariat for European affairs. Organization. Dostopno prek: <http://www.sep.gov.mk/Default.aspx?ContentID=8> (3. april 2011).

Hakimova, Aigul. 2009. Od delavca do delavca, za boljše življenje, intervju z Arminom Salihovičem, aktivistom Nevidnih delavcev sveta. *Časopis za kritiko znanosti: Horizont bojev na lateralah, mejah in marginah.* 238:66-77. Ljubljana: Študentska založba.

Hammar, T. 1992. Laws and Policies Regulating Population Movements: A European Perspective, v: Mary M. Kritz, Lin Lean Lim, and Hania Zlotnik. *International Migration Systems: A Global Approach:* 245-262 Oxford: Clarendon Press.

Hatton, J. Timothy. 2005. European Asylum Policy. *National Institute Economic Review* 194: 106-120.

Hardt, Michael in Antonio Negri. 2000. *Empire.* Cambridge, London: Harvard University Press.

Hardt Michael in Antonio Negri. 2004. *Multitude: War and democracy in the age of age of empire.* New York: The Penguin Press.

Hardt Michael in Antonio Negri. 2009. *Commonwealth.* Massachusetts, Cambridge: The Belknap of Harvard of University Press.

Hartmann, Florence. Bosnia. *The Crimes of War Education Project.* Dostopno prek: <http://www.crimesofwar.org/a-z-guide/bosnia/> (1. maj 2011).

Historiasiglo20.org. *Istorija evropske unije.* Dostopno prek: <http://www.historiasiglo20.org/europe/antecedent2.htm> (25. maj 2011).

Indymedia UK. 2006. *Autonomous rear Entrances to Fortress Europe?!* Dostopno prek: <http://www.indymedia.org.uk/en/2006/10/352363.html> (13. avgust 2011).

Informacijski pooblaščenec. *Splošno o schengenskem informacijskem sistemu (SIS)*. Dostopno prek: <http://www.ip-rs.si/index.php?id=233> (29. marec 2011).

International displacement monitoring centre. 2010. Bosnia and Herzegovina. Dostopno prek: <http://www.internal-displacement.org/publications/global-overview-2010-europe-bosnia-and-herzegovina.pdf> (12. februar 2011).

Inšpektorat za delo, družino in socialne zadeve. 2010. *Poročilo o delu za leto 2010*. Dostopno prek: http://www.id.gov.si/fileadmin/id.gov.si/pageuploads/Splosno/Letno_porocilo_IRSD_2010.pdf (13. junij 2011).

International displacement monitoring centre. 2010. Bosnia and Herzegovina. Dostopno prek: <http://www.internal-displacement.org/publications/global-overview-2010-europe-bosnia-and-herzegovina.pdf> (12. februar 2011).

Internetna stran Nevidnih delavcev sveta. Dostopno prek: <http://www.njnetwork.org/IWW-Nevidni-delavci-sveta> (23. februar 2011).

Irr.org.uk. *Full list of deaths during deportations from Europe*. Dostopno prek: <http://www.irr.org.uk/2010/october/ha000028.html> (1. avgust 2011).

Isin, Engin Fahri. 2002. *Being political: genealogies of citizenship*. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.

Jabiheu. *Zbog imigranata se uvode kontrole granice unutar EU?* Dostopno prek: <http://www.jabiheu.ba/Vijest.aspx?newsid=501> (1. maj 2011).

Kalyvas, N. Stathis in Nicholas Sambanis. *Bosnia's Civil War Origins and Violence Dynamics* (191-229). Dostopno prek: <http://stathis.research.yale.edu/documents/Bosnia.pdf> (13. marec 2011).

Kecmanović, Nenad. 2007. *Nemoguća država*. Banja Luka: Glas srpske.

Kiely, Ray. 2005. *The Clash of Globalizations: Neo-Liberalism, the Third Way and Anti-Globalism*. Netherlands: BRILL.

Komac, Miran. 2007. *Priseljenci: študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Krause, Monika. 2008. Undocumented Migrants: An Arendtian Perspective. *European Journal of Political Theory* 7(3). Dostopno prek: <http://ept.sagepub.com/content/7/3/331> (7. januar 2011).

Kurnik, Andrej. 2007. Izbrisani gredo v nebesa. *Časopis za kritiko znanosti: Zgodba enega izbrisa* 228: 122- 131. Ljubljana: Študentska založba

Kurnik, Andrej. 2009a. Aktivistična raziskava, biosindikalizem in subjektiviteta migratskih delavcev. *Časopis za kritiko znanosti: Horizont bojev na lateralah, mejah in marginah* 238: 53-65. Ljubljana: Študentska založba

Kurnik, Andrej. 2009b. Migracije in transformacija državljanstva. *Za manj negotovosti: aktivno državljanstvo, zdrav življenjski slog, varovanje okolja*, 117-131. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Kurnik, Andrej in Barbara Beznec. 2009. Rezident tujec: izkušnja Roga na margini. *Časopis za kritiko znanosti: Horizont bojev na lateralah, mejah in marginah*. 238: 181-198. Ljubljana: Študentska založba

Lahav, Gallya. 2004. *Immigration and politics in the new Europe*. United Kingdom: University Press.

Martinez, Elisabeth in Arlondo Garcia. 2000. *What is neoliberalism? A Brief Definition*. Dostopno prek: <http://www.globalexchange.org/campaigns/econ101/neoliberalDefined.html> (20. julij 2011).

Maastrichtska pogodba. 2008. Dostopno prek: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/sl/08/st06/st06655.sl08.pdf> (15. maj 2011).

Mezzadra, Sandro. 2004. The Right to Escape. *Ephemera: theory & politics in organization*, 4: 267-275. Dostopno prek: <http://www.ephemeraweb.org/journal/4-3/4-3mezzadra.pdf> (25. februar 2011).

Mezzadra, Sandro. 2007. Living in Transition: Toward a Heterolingual Theory of the Multitude, *eipcp*. Dostopno prek: <http://eipcp.net/transversal/1107/mezzadra/en> (25. marec 2011).

Mezzadra, Sandro. 2010. *The Gaze of Autonomy. Capitalism, Migration and Social Struggle*. Dostopno prek http://www.mcrg.ac.in/Development/draft_Symposium/Sandro.pdf (1. julij 2011)

Mežnarič, Silva. 1986. *Bosanci: a kuda idu Slovenci nedeljom*. Ljubljana: ZSMS

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. 2008. *Predlog strategije ekonomskih migracij*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/sem_ess.pdf (31. maj 2010).

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. 2010. *Strategija ekonomskih migracij za obdobje od 2010 do 2020. 2010*. Ljubljana. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/Strategija_ekonomskih_migracij-2010-2020.pdf (1. februar 2011).

Ministrstvo za notarnje zadeve, policija. Center za tujce. Dostopno prek: <http://www.policija.si/index.php/generalna-policijska-uprava/241> (2. april 2011).

Ministrstvo za notarnje zadeve Republike Slovenije. 2011. *Poročilo direktorata za migracije in integracijo za leto 2010*. Ljubljana: Ministrstvo za notarnje zadeve Republike Slovenije.

Dostopno prek: http://www.mnz.gov.si/fileadmin/mnz.gov.si/pageuploads/DMI/Statisticno_porocilo_-_SLO_-_Lektorirano_01.pdf (1. december 2011)

Ministrstvo za zunanje zadeve in evropske integracije Črne Gore. Spoljno-politički prioriteti Crne Gore. Dostopno prek: <http://www.mip.gov.me/index.php/Ministarstvo/spoljno-politiki-prioriteti-crne-gore.html> (23. december 2010).

Ministrstvo za zunanje zadeve in evropske integracije Hrvaške. Odrednice vanjske politike. Dostopno prek: <http://www.mvpei.hr/MVP.asp?pcpid=4> (23. december 2010).

MMC RTV SLO/STA. 2010. *Vegrad: Protest se je končal z "izgonom" iz države*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/gospodarstvo/vegrad-protest-se-je-koncal-z-izgonom-iz-drzave/231126> (1. marec 2010).

MMC RTV SLO/STA. 2010. *Gradimo suženjstvo*. Dostopno prek: <http://tv slo.si/predvajaj/gradimo-suzenjstvo/ava2.72429061/> (23. maj 2011).

Monforte, Pierre in Pascale Dufour. 2011. Mobilizing in Borderline Citizenship Regimes: A Comparative Analysis of Undocumented Migrants' Collective Actions. *Politics & Society* 39 (2). Dostopno prek: <http://pas.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/content/39/2/203.full.pdf+html> (16. marec 2011).

Mostarlić, Melvudin. 2010. *Gladovna stavka migrantskih delavcev v Kočevju prvi del. Poročata IWW in SC Rog*. YouTube. Dostopno prek: <http://www.youtube.com/watch?v=h0aZcnhuMHE> (5. april 2011).

Mozetič, Polona. 2009a. Multipliciranje meje: meja, ki izginja, in nadzor, ki se povečuje *Časopis za kritiko znanosti: Horizont bojev na lateralah, mejah in marginah*. 238: 119-133. Ljubljana: Študentska založba.

Mozetič, Polona. 2009b. Nevidni delavci sveta: Zaposlovanje in delo "neevropskih državljanov" tretjih držav in režim delavskih domov. *Časopis za kritiko znanosti: Horizont bojev na lateralah, mejah in marginah*. 238: 31-50. Ljubljana: Študentska založba

Mozetič, Polona. 2009c. Kako su radnički domovi prošli kroz tranziciju? Od socialnovarstvenih institucij do institucij migracijske politike. *Časopis za kritiko znanosti: Horizont bojev na lateralah, mejah in marginah* 238:77-93. Ljubljana: Študentska založba

Mreža Frassanito. 2009a. Kakšna kriza? *Časopis za kritiko znanosti: Horizont bojev na lateralah, mejah in marginah* 238: 110-119. Ljubljana: Študentska založba.

Mreža Frassanito. 2009b. Kam migrira ta svet? *Časopis za kritiko znanosti: Horizont bojev na lateralah, mejah in marginah* 238: 173-180 Ljubljana: Študentska založba.

Mullan, Brendan. *The Regulation of International Migration: The United States and Western Europe in Historical Comparative Perspective*. Michigan State University. Dostopno prek: <https://www.msu.edu/course/soc/931/Migration/The%20Regulation%20of%20Migration%20in%20the%20U.S.%20&%20Europe.doc> (17. marec 2011).

Naslovi.net. 2009. *EU ukinula vize za građane Srbije*. Dostopno prek: <http://www.naslovi.net/2009-11-30/blic/eu-ukinula-vize-za-gradjane-srbije/1431712> (2. februar 2011).

Naslovi.net. 2011. *Dačić: Ne isplati se tražiti azil u Njemačkoj*. Dostopno prek: <http://www.naslovi.net/2011-03-30/dw/dacic-ne-isplati-se-traziti-azil-u-nemackoj/2437751> (1. avgust 2011).

Nevidni delavci sveta (IWW). 2007a. *Šta je IWW*. Dostopno prek: <http://www.njetwork.org/IWW> (3. februar 2011).

Nevidni delavci sveta(IWW). 2007b. *Zahteve stanovalcev delavskega doma na Poljanski*. Dostopno prek: <http://www.njetwork.org/Zahteve-stanovalcev-delavskega> (15. maj 2011).

Nevidni delavci sveta (IWW). 2008a. Ishodišta i zahtjeve IWW. Dostopno prek: <http://www.njetwork.org/Ishodista-i-zahtjeve-IWW> (1. april 2011).

Nevidni delavci sveta (IWW). 2008b. *Pismo podpore Rogu: Evropski poslanci županu Ljubljane*. Dostopno prek: <http://www.njetwork.org/Pismo-podpore-Rogu-Evropski> (5. maj 2011).

Nevidni delavci sveta. 2009. *Mednarodna razprava Na meji/Na granici (vsebina in program)*. Dostopno prek: <http://www.njetwork.org/Mednarodna-razprava-Na-meji-Na,132> (1. junij 2011)

Nevidni delavci sveta (IWW). 2010a. Izjave gladovno stavkajočih delavcev iz Kočevja. Dostopno prek: <http://www.njetwork.org/Izjave-gladovno-stavkajocih> (14. marec 2011).

Nevidni delavci sveta (IWW). 2010b. *Izjava IWW in SC Rog po koncu stavke delavcev kočevske Prenove*. Dostopno prek: <http://www.njetwork.org/Izjava-IWW-in-SC-Rog-po-koncu> (26. februar 2011).

Nevidni delavci sveta (IWW). 2010c. Javna tribina "Sloboda (ne)kretanja? Bh. radnici u Sloveniji" (Fakultet političkih nauka u Sarajevu, 30.6. u 11. časova). Dostopno prek: <http://www.njetwork.org/Javna-tribina-Sloboda-ne-kretanja> (9. marec 2011).

Nevidni delavci sveta (IWW). 2010d. *Poziv ministru za delo, družino in socialne zadeve Ivanu Svetliku in Vladi RS*. Dostopno prek: <http://www.njetwork.org/Poziv-Ministru-za-delo-druzino-in> (14. april 2011).

Nevidni delavci sveta (IWW). 2010e. *Skupščina delavcev sveta in zabava Dub the Borders*. Dostopno prek: <http://www.njetwork.org/Skupscina-delavcev-sveta-in-zabava> (16. april 2011).

Nevidni delavci sveta (IWW). 2010f. *Srečanje in posvet »Ljubljana - mesto globalnih državljanov«*. Dostopno prek: <http://www.njetwork.org/Srecanje-in-posvet-Ljubljana-mesto> (27. marec 2011).

Nevidni delavci sveta (IWW) 2011a. *Banja Luka express*. <http://www.njetwork.org/Banja-Luka-Express> (19. januar 2011).

Nevidni delavci sveta (IWW). 2011b. Banja Luka za jednaka prava. Dostopno prek: <http://www.njetwork.org/Banja-Luka-za-jednaka-prava> (15. julij 2011).

Nevidni delavci sveta (IWW). 2011c. *Stavka stanovalcev delavskih domov tudi v Velenju*. Dostopno prek: <http://www.njetwork.org/Izjava-za-javnost-IWW-Nevidnih> (1. avgust 2011).

Neumayer, Eric. 2006. *Unequal access to foreign spaces: how states use visa restrictions to regulate mobility in a globalized world*. London: LSE Research Online

Nezavisne novine. 2011. *Italija i Francuska krše Šengenski sporazum*. Dostopno prek: <http://www.nezavisne.com/novosti/svijet/Italija-i-Francuska-krse-Sengenski-sporazum-88524.html> (3. avgust 2011).

Newland, Kathleen, Agunias Rannveig in Aaron Terrazas. 2008. *Learning by doing: Experiences of Circular Migration*. Migration policy institute. Dostopno prek: <http://www.migrationpolicy.org/pubs/Insight-IGC-Sept08.pdf> (4. marec 2011).

No border camp. 2009. Frontex: the movie Dostopno prek: <http://www.youtube.com/watch?v=kOuFo5egBqE> (16. februar 2011).

Novice, 24ur.com. 2010. *Albanci množično prosijo za azil*. Dostopno prek: <http://24ur.com/novice/svet/albanci-mnozicno-prosijo-za-azil.html> (15. maj 2011).

Ong, Aihwa. 2006. *Neoliberalism as Exception. Mutations in Citizenship and Sovereignty*. Durham: Duke University Press

Oswell, David. 2009. Infancy and Experience: Voice, Politics and Bare Life. *European Journal of Social Theory* 12 (1). Dostopno prek: <http://est.sagepub.com/content/12/1/135> (1. junij 2011).

Oven, Matjaž. 2010. Pojav »institucionalne nevroze« ter drugi negativni vplivi življenja v Azilnem domu na prosilke in prosilce za mednarodno zaščito, diplomska naloga. Fakulteta za socialno delo: Ljubljana

Pajnik, Mojca. 2009. Brezdržavljskost migrantov in pravica imeti pravico. *Časopis za kritiko znanosti*. 238: 138-147. Ljubljana: Študentska založba.

Papadopoulos, Dimitris, Niamh Stephenson in Vassilis Tsianos. 2008. *Escape Routes: Control and Subversion in the Twenty-first Century*. Pluto Press: London

Papadopoulos, Dimitris in Vassilis Tsianos. 2008. The Autonomy of Migration: The Animals of Undocumented Mobility. Dostopno prek: <http://translate.eipcp.net/strands/02/papadopoulos-tsianos-strands01en> (1. junij 2011).

Papastergiadis, Nikos. 2000. *Turbulence of Migration: Globalization, Deterritorialization and Hybridity*. Cambridge, UK: Polity Press, Blackwell Publishers

Petersen, Ryan. 2006-2007. Be our guest, but please don't stay: A comparison of U.S and German immigration policies and guest worker programs. *Tulsa Journal of Comparative & International Law* 14 (1). Dostopno prek: <http://www.utulsa.edu/law/ilj/Past%20Issues/Volume%2014/Petersen.pdf> (2. maj 2011).

Phillimore, Jenny in Lisa Goodson. 2006. Problem or opportunity? Asylum Seekers, Refugees, Employment and Social Exclusion in Deprived Urban Areas. *Urban Stud* 43(10). Dostopno prek: <http://usj.sagepub.com/content/43/10/1715> (23. marec 2011).

Pistotnik, Sara. 2010. Izbris kot poligon evropskih migracijskih politik, ali "Oprostite mi prosim, ampak vaši predpisi so izbrisali moj status". *Brazgotine izbrisa: Prispevek h kritičnemu razumevanju izbrisa iz registra stalnega prebivalstva Republike Slovenije* (53-79). Mirovni inštitut: Ljubljana.

Pravilnik o določitvi minimalnih standardov za nastanitev tujcev, ki so zaposleni ali delajo v Republiki Sloveniji. Uradni list RS, št. 71/2011. (1. avgust 2011).

Pravilnik o hišnem redu Azilnega doma. Uradni list RS, št. 62/2011. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201162&stevilka=2906> (1. avgust 2011).

Press Online. 2011. *Danska opet uvodi granice*. Dostopno prek: <http://www.pressonline.rs/sr/vesti/globus/story/160941/Danska+opet+uvodi+granice.html> (8. avgust 2011).

Press Online. 2011. *Silajdžić: BiH na korak od raspada!* Dostopno prek: http://www.pressonline.rs/sr/vesti/republika_srpska/story/147707/Silajd%C5%BEi%C4%87%3A+BiH+na+korak+od+raspada!.html (3. julij 2011).

Pun, Ngai in Chris Smith. 2007. Putting transnational labour process in its place: the dormitory labour in post-socialist China. *Work Employment Society* 21(1). Dostopno prek: <http://wes.sagepub.com/content/21/1/27> (10. julij 2011).

Radio Študent. *Koncept radijske oddaje Viza za budućnost*. Dostopno prek: <http://www.radiostudent.si/categories.php?op=present&catid=239> (1. april 2011).

Radio Študent. 2008a. *Viza za budućnost*, 1. oddaja. Dostopno prek: <http://www.radiostudent.si/article.php?sid=14726> (1. april 2011).

Radio Študent. 2008b. *Viza za budućnost*, 5. oddaja. Dostopno prek: <http://www.radiostudent.si/article.php?sid=15817> (1. april 2011).

Radio Študent, 2008c. *Viza za budućnost*, 10. oddaja. Dostopno prek: <http://www.radiostudent.si/article.php?sid=16980> (1. april 2011).

Radio Študent, 2009a. Viza za budućnost, 15. oddaja. Dostopno prek: <http://www.radiostudent.si/article.php?sid=17903> (1. april 2011).

Radio Študent, 2009b. Viza za budućnost, 20. oddaja. Dostopno prek: <http://www.radiostudent.si/article.php?sid=18721> (1. april 2011).

Radio Študent, 2009c. Viza za budućnost, 25. oddaja. Dostopno prek: <http://www.radiostudent.si/article.php?sid=19890> (1. april 2011).

Radio Študent. 2010. Viza za budućnost, 50. oddaja. Dostopno prek: <http://www.radiostudent.si/article.php?sid=23844> (1. april 2011).

Razglasaj ba. 2010. Čović: *Građanska BiH neodrživa*. Dostopno prek: <http://razglasaj.ba/?p=8922> (3. julij 2011).

Reci.ba 2011. *Evropske integracije nemaju alternative*. Dostopno prek: http://www.reci.ba/reciba_glasnik/dokumenti/tema_sedmice/Default.aspx?id=13056&template_id=60&pageIndex=1 (23. julij 2011).

Repovž, Grega. 2010. *Vest iz prihodnosti*. Mladina. Dostopno prek: <http://trgovina.mladina.si/50348/vest-iz-prihodnosti/> (15. maj 2011).

Resolucija o migracijski politiki Republike Slovenije (RelPRS). Uradni list RS, št. 40/1999. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=19938> (1. marec 2011).

Rimska pogodba. 2002. Dostopno prek: http://eur-lex.europa.eu/sl/treaties/dat/12002E/pdf/12002E_EN.pdf (1. junij 2011).

Rosenhek, Zeev. 2003. The Political Dynamics of a Segmented Labour Market: Palestinian Citizens, Palestinians from the Occupied Territories and Migrant Workers in Israel. *Acta Sociologica* 46(3). Dostopno prek: <http://asj.sagepub.com/content/46/3/231> (3. april 2011).

Rtvslo.si. 2009. *Guantanamo: Slovenija odločitve o sprejemu zapornikov še ni sprejela*. Dostopno prek: <http://www.rtvslo.si/svet/guantanamo-slovenija-odlocitve-o-sprejemu-zapornikov-se-ni-sprejela/210870> (1. avgust 2011).

Rtvslo.si. 2010. *Delavci Prenove: "Nismo prišli, da nas hrani Rdeči križ"*. Dostopno prek: <http://www.rtvslo.si/gospodarstvo/delavci-prenove-nismo-prisli-da-nas-hrani-rdeci-kriz/225331> (3. avgust 2011).

Saskia, Sassen. 2005. The Repositioning of Citizenship and Alienage: Emergent Subjects and Spaces for Politics. *Globalizations*.2(1): 79-94. University of Chicago: Routledge.

Siol.net. 2011. *V EU 1. maja konec omejitev za delavce iz Slovenije*. Dostopno prek: http://www.siol.net/eu/novice/2011/04/eu_delavci_slovenija_maj_omejitev.aspx (12. julij 2011).

Shonick, Kaja. 2009. Politics, Culture, and Economics: Reassessing the West German Guest Worker Agreement with Yugoslavia. *Journal of Contemporary History* 44(4). Dostopno prek: <http://jch.sagepub.com/content/44/4/719> (1. avgust 2011).

Skupščina Republike Kosovo, odbor za evropske integracije. Odbor za evropske integracije. Dostopno prek: <http://www.assembly-kosova.org/?cid=3,110,87> (3. april 2011).

Smith, Adam. 2005. An Inquiry into the Nature and Cause of The Wealth of the Nations. The Pennsylvania State University. Dostopno prek: <http://www2.hn.psu.edu/faculty/jmanis/adam-smith/Wealth-Nations.pdf> (5. junij 2011).

Stanovanjski zakon (ZS-1) Uradni list RS, št. 69/2003. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?stevilka=3312&urlid=200369> (3. marec 2011).

Svet Evropske unije. 2009. *Direktiva sveta (ES) št. 2009/50/ES* Dostopno prek : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:155:0017:01:SL:HTML> (17. marec 2011).

Svet Evropske unije. 2001. *Uredba sveta (ES) št. 539/2001*. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:19:04:32001R0539:SL:PDF> (1. marec 2011).

Svet Evropske unije. 2004. *Uredba sveta (ES) št. 2007/2004*. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004R2007:SL:HTML> (8. februar 2011).

Svet ministrov BiH. *Direkcija za evropske integracije*. 2009. Dostopno prek: http://www.vijeceministara.gov.ba/stalna_tijela/dei/?id=1719 (3. april 2011).

Svet za vsakogar. 2008a. *Boj v Azilnem domu je boj proti apartheidu*. Dostopno prek: <http://www.njetwork.org/Boj-v-Azilnem-domu-je-boj-proti> (18. januar 2011).

Svet za vsakogar. 2008b. *Izjava prosilcev in prosilk za azil v RS, ki so se povezali v gibanje "Svet za vsakogar"*. Dostopno prek: <http://www.njetwork.org/Izjava-prosilcev-in-prosilk-za> (2. april 2011).

The Frassanito Network. 2006. *We didnt cross the border, the border crossed us*. Dostopno prek: <http://www.kanak-attak.de/ka/down/pdf/FrassanitoNetwork2006-web.pdf> (1. junij 2011).

The Greenpepper Magazine. *The Borders of Everyday Life*. Dostopno prek: <http://squat.net/cia/gp/hom3c.php?artid=158> (26. april 2010).

Tsianos, Vassilis, Sabine Hess in Serhat Karakayal. 2009. Transnational migration Theory and method of an ethnographic analysis of border regimes. *Working Paper No 55*. University of Sussex: Sussex Centre for Migration. Dostopno prek: <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=mwp55.pdf&site=252> (1. junij 2011).

Tsianos, Vassilis in Serhat Karakayali. 2010. Transnational Migration and the Emergence of the European Border Regime: An Ethnographic Analysis. *European Journal of Social Theory* 13(3). Dostopno prek: <http://est.sagepub.com/content/13/3/373> (7. julij 2011).

Ukaz o razglasitvi Zakona o spremembah in dopolnitvah Zakona o azilu (ZAzil-D). Uradni list RS, št. 17/2006. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200617&stevilka=626> (3. junij 2011).

Understandingsocialscience.wordpress.com. 2010. *Key term definition: Post-Fordism*. Dostopno prek: <http://understandingsocialscience.wordpress.com/2010/01/11/key-term-definition-post-fordism/> (8. januar 2011).

UNHCR. *Asylum Trends 2007-2009*. Dostopno prek: <http://www.unhcr-centraleurope.org/pdf/resources/statistics/asylum-trends-in-central-europe-2007-2009.html> (18. julij 2011).

Veleposlaništvo Republike Slovenije v Sarajevu. *Vizne informacije*. Dostopno prek: <http://sarajevo.embassy.si/index.php?id=2939> (6. april 2011).

Vesti-online. 2010. *Srbi prevareni za azil u Švedskoj*. Dostopno prek: <http://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/34104/Srbi-prevareni-za-azil-u-Svedskoj> (10. maj 2011).

Vest.si. 2008. *Manjvredni tuji delavci?* Dostopno prek: <http://www.vest.si/2008/11/12/manjvredni-tuji-delavci/> (1. avgust 2011).

Visoki komisariat ZN za begunce. 1998. *European series: NGO manual on international and regional instruments concerning refugees and human rights* 4(2). Dostopno prek: <http://www.unhcr.org/46e660d70.pdf> (13. marec 2011).

Visoki predstavnik Evropske unije in specialni predstavnik EU v BiH (OHR). 2007. About OHR. Dostopno prek: http://www.ohr.int/ohr-info/gen-info/default.asp?content_id=38519 (24. marec 2011).

Vlada Republike Srbije, Urad za evropske integracije. *Delokrug rada*. Dostopno prek: <http://www.seio.gov.rs/kancelarija/delokrug-rada.109.html> (3. april 2011).

Walia, Harsha. 2010. Transient servitude: migrant labour in Canada and the apartheid of citizenship. *Race Class*. 52(1). Dostopno prek: <http://rac.sagepub.com/content/52/1/71> (1. avgust 2011).

Wills, Jane, John May, Datta Kavita, Yara Evans, Joanna Herbert in Cathy McIlwaine. 2009. London's migrant division of labour. *European Urban and Regional Studies* 16(3): 257–271.

Workpermit.com. *EU Blue Card for skilled immigrants to be introduced soon*. Dostopno prek: <http://www.workpermit.com/news/2011-01-26/europe/eu-blue-card-for-skilled-immigrants-to-be-introduced-soon.htm> (14. marec 2011).

Zakon o mednarodnoj zaščiti. (ZMZ-UPB2) Uradni list RS, št. 111/2007. Dostopno prek : <http://www.uradni-list.si/1/content?id=102274> (1. junij 2011).

Zakon o ratifikaciji Sporazuma o socialnem zavarovanju med Republiko Slovenijo in Bosno in Hercegovino (BBHSZ). Uradni list RS, št. 37/2008. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlmpid=200846> (01. julij 2011).

Zakon o ratifikaciji Sporazuma o spremembi Sporazuma o socialnem zavarovanju med Republiko Slovenijo in Bosno in Hercegovino (BBHSZ-A). Uradni list RS, št. 23/2011. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=102885> (01. julij 2011).

Zakon o spremembah in dopolnitvah Stanovanjskega zakona (ZS-1A). Uradni list RS, št. 57/2008. Dostopno prek <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200857&stevilka=2415> (3. marec 2011).

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o azilu (ZAzil-D). Uradni list RS, št.17/2006 Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=71729> (13. julij 2011).

Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o urejanju statusa državljanov drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji (ZUSDDD-B) Uradni list RS, št. 50/2010.

Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201050&stevilka=2648> (1. junij 2011).

Zakon o tujcih (uradno prečiščeno besedilo) (ZTuj-1-UPB1). Uradni list RS, št. 108/2002
Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2002108&stevilka=5310> (25. maj 2011).

Zakon o urejanju statusa državljanov drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji (ZUSDDD). Uradni list RS, št. 61/1999. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=199961&stevilka=2913> (1. junij 2011).

Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT). Uradni list št. 66/00. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=26854> (15. maj 2011).

Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT-UPB2). Uradni list št. 76/2007. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=81988> (14. maj 2011).

Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (ZZST-1). Uradni list št. 26/2011. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=103052> (23. maj 2011).

Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. *Pravica do denarnega nadomestila*. Dostopno prek: http://www.ess.gov.si/tujci/vstop_in_prebivanje_v_sloveniji/socialna_varnost/pravica_do_denar_nega_nadomestila_ (9. marec 2011).

Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. 2011. *Veljavna delovna dovoljenja po dejavnostih*. Dostopno prek: http://www.ess.gov.si/_files/2448/Veljavna_DD_dejavnost_2008-2010.xls (1. maj 2011).

Zlobko, Sonja, Katja Uran in Jože Rupnik. 2009. »Moramo jih naučiti najbolj osnovnih stvari«. *Časopis za kritiko znanosti: Horizont bojev na lateralah, mejah in marginah*. 238:163-168
Ljubljana: Študentska založba.

Zorn, Jelka. 2006. Od izjeme do norme: centri za tujce, pridrževanje in deportacije. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo: Migracije* 226: 54-73. Ljubljana: Študentska založba

Zorn, Jelka. 2010. Vpisani kot delavci, izbrisani kot neslovinci: pogled izbrisanih na obdobje tranzicije. *Brazgotine izbrisa: Prispevek h kritičnemu razumevanju izbrisa iz registra stalnega prebivalstva Republike Slovenije (19-45)*. Mirovni inštitut: Ljubljana.